

האוצר

פנינים יקרים
מפרד"ס התורה
על סדר פרשיות השבוע

וישב - הנוכה

מאוצד שיחותיו ומאמרו
של הרה"ג מו"ר המקובל
רבי בניהו ויששכר שמואלו שליט"א

התשפ"ד

כל הזכויות שמורות
למכון "בני יששכר"
שע"י ישיבת המקובלים "נהר שלום" תכב"ץ

ניתן להשיג את הספר בישיבתנו הקדושה

רחוב שילה 6 י-ם

02-6249000

או בחנויות הספרים,

הפצה ראשית

"סגולה"

02-6443300

ניתן לשלוח הארות והערות

למכון "בני יששכר"

באמייל: m6222560@gmail.com

לזכר עולם יהיה צדיק

לעילוי נשמת

מורנו ורבנו

שר התורה ועמוד ההוראה

גאון ישראל ותפארתו

הרועה הנאמן פוסק הדור

ראש ממשלת התורה

מרן הראשל"צ הגאון כמוהר"ר

עובדיה יוסף

זצוקלה"ה זיע"א

נפטר ג' בחשון התשע"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

אשת חיל מי ימצא

לעילוי נשמתה
הטהורה
של מרת אמנו
הרבנית הצדקנית
מזכת הרבים

מרת **שולמית רחל**

שמואל

בת **מזל ע"ה**

נלב"ע ביום ז'ך אלול ה'תשע"ט

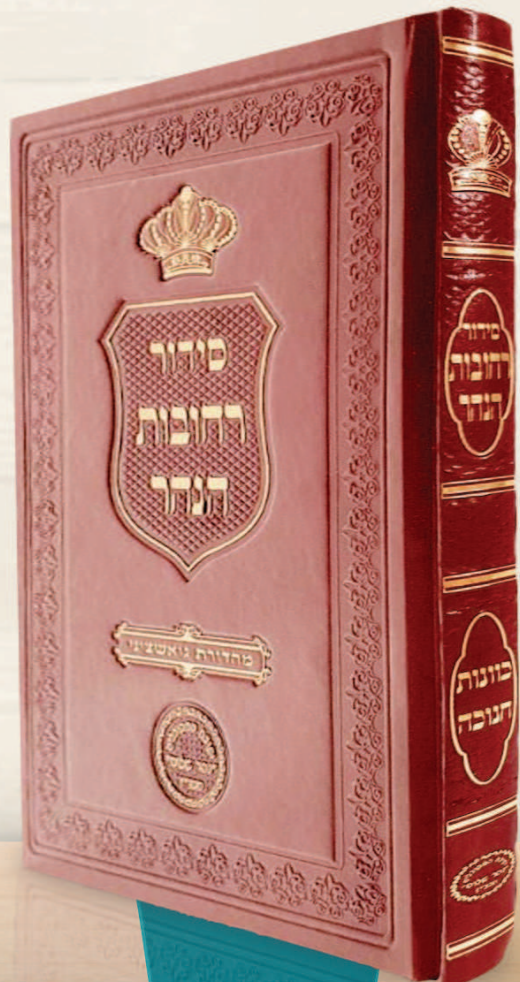
ת.נ.צ.ב.ה.

ספרי חנוכה עכשיו על המדף

ימי
חנוכה

כוונות
החנוכה

הפצה ראשית

סגולה - החנות של ספרי הישיבה

תשמישי קדושה • ספרי קבלה • סגולות • קמיעות ועוד

רחוב שילה 4 י-ם 02-644-33-00

הודעה חשובה

בדא יפקון בגלותא ברחמי

מעמד עשרות

סיומי הזוהר הקדוש

בחנוכה

לפרטים *6431

02-6249000

הלכות חנוכה

איסור הנאה מהנרות

- א.** אסור להשתמש לאור נרות החנוכה, אפילו תשמיש עראי, כגון לבדוק מעות או למנותן לאורם. ואפילו תשמיש של קדושה, כגון ללמוד לאור נרות חנוכה אסור וא. ולפי הסוד אם נהנה מאורה גורם פגם גדול, שיתאחזו החיצונים באור העליון כנז' בדברי רבנו האר"י ז"לובו.
- ב.** נוהגים להדליק נר נוסף הנקרא שמש, כדי שאם יבואו להשתמש מאור החנוכה, יהיה זה לאור השמש וג, ויש מחמירין גם בנר הנוסף שלא להשתמש לאורו ודו.

סדר ההדלקה בערב שבת ובמוצאי שבת

- א.** בערב שבת קודש, מדליקים נרות חנוכה תחילה ואחר כך נר שבת, ולכן תמתין האשה שלא תדליק נר שבת

עיונים והארות

קדושה, כגון ללמוד לאורה, אסור, ויש מי שמתיר בתשמיש של קדושה. =. ופסקו הכה"ח (ס"ק ל"ב) ומו"ר מופת הדור בחזו"ע (שם הלכה י') שגם לתשמיש קדושה, אסור, כסתם מרן.

ומ"ב אם כבה החשמל בבית ורוצה ללכת בביתו ממקום למקום וצריך כדי שלא ישל, אינו צריך לאטום עיניו, שאין זה תורת שימוש לאורה, כ"פ מו"ר בספר "חזון עובדיה" (שם הערה יד) בשם מהריק"ש, וכן פסק מועד לכל חי (סי' כז אות טל), וכן פסק במשנה ברורה (סי' תרעג ס"ק יא).

וה"ה שאין להשתמש לאור נרות חנוכה של בית הכנסת ואפי' לצורך מצוה כמו להתפלל ערבית. (פמ"ג ס' תרעה ס"ק ב)

ב. והטעם הוא, מפני כח האור העליון היורד למטה למקום המלכות, אשר שם מצויים החיצונים ואנו חוששים שלא יתאחזו החיצונים באור העליון. ובזמן שהתחוננים לא משתמשים לאורה, גם החיצונים אין להם רשות להשתמש ולינוק מאור הקדושה. והטור ברקת כתב, כי נרות חנוכה, אורם יורד לבריאה ולכן יש שם יניקה ופגם, אבל השמש הוא ביצירה ולכן אין בו פגם ועדיין צריך להבין את עומק דבריו. בא"ח (שם הלכה יד). וכ"כ בספר קב הישר (פרק צו). וכשדולק אור החשמל אין חשש. ועיי' בכף החיים (שם ס"ק לו).

ג. מרן השו"ע (סי' תרעג ס"א), ומקורו משבת (כא:): ובשעת הסכנה מניחה על השולחן ודיו, אמר רבא צריך נר אחרת להשתמש לאורה. וכן כתב הפרי חדש דחוששין מכיון שמדליקין בפנים אולי ישתמשו מנרות של חנוכה ולא אדעתיהו.

ד. בבן איש חי (שם אות יד), הביא שיש מחמירין גם בנר הנוסף ואפשר כוונתו שלא להשתמש לאור השמש שאז שמתקרב נראה שמשמש גם לאור הנרות, וכמ"ש המג"א (ס"ק ד), או שכוונת הבא"ח לספר קב הישר (שם) שהחמיר וכתב שיש בשמש ג"כ קדושה.

א. בגמ' שבת (כא:): מאי טעמא דרב קסבר כבתה אין זקוק לה ואסור להשתמש לאורה. ובסמוך (כב). אמר רב יהודה אמר רב אסי אמר רב, אסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה.

והטעם דאסור להשתמש לאורה - פרש"י (שם כא:): שיהא ניכר שהוא נר מצוה לפרסם הנס. והר"ן (ט. ד"ה הלכות חנוכה) פירש, שכיון שתקנו ההדלקה זכר לנס שנעשה במנורה עשאוה כמנורה שאין משתמשים בה כלל.

ונחלקו בראשונים באיזה תשמיש איירי:

דעת הר"ן (שם) והרמב"ם (פ"ד מהלכות חנוכה ה"ו) שכל תשמיש אסור בין תשמיש של חול ובין תשמיש של מצוה ומה דאיתא בגמ' להרצות מעות לאו לאפוקי תשמיש מצוה שמותר אלא ללמדך שאפי' תשמיש קל אסור.

דעת בעל העיטור (הלכות חנוכה קטו): והרז"ה (המאור שם) דדוקא תשמיש של חול אסור כיון שהוא בזיון לנרות אבל תשמיש מצוה חשיב כבוד ושרי. והאחרונים נחלקו בדעתם, הט"ז סובר דאף לדעה זו מותר דוקא דרך עראי אבל דרך קבע אסור. אבל והא"ר והחמד משה כתבו, שתשמיש קדושה מותר אפי' דרך קבע (וכתב הביאור הלכה ד"ה ויש. דלפ"ז לדעה ראשונה שאוסרת תשמיש קדושה היינו דווקא בדרך קבע אבל בדרך עראי מותר, ולכן אפשר להקל בלימוד דרך עראי כשאין מקרב ידיו לנו, וכן פסק מו"ר מופת הדור בחזו"ע בהל' שמנים ופתילות הכשרים לחנוכה הלכה י' הערה י"ד).

דעת הרא"ש (סי' ו') שבין תשמיש של מצוה ובין תשמיש חול אסור, וכ"ז בתשמיש קבוע אבל בתשמיש עראי שאינו של גנאי דהיינו שאינו צריך שידיה יהיו סמוכות לנו מותר.

להלכה כתב השו"ע (סי' תרעג זע"א) וז"ל: לפי שאסור להשתמש בנר חנוכה בין בשבת בין בחול, ואפי' לבדוק מעות או למנותן לאורה אסור, אפי' תשמיש של

- עד שידליק הבעל נר חנוכה והו, ויש טעם בדבר גם על פי הסוד וו. אמנם אם השבת היא בליל שביעי או שמיני, שיש נרות הרבה והאשה רוצה למהר מחמת הזמן אז תוכל להדליק נר שבת אחר שהדליק הבעל נר אחד בלבד וזו.
- ב. בליל שבת צריך להזהר לתת הנרות במקום מתאים, באופן שלא תכבה אותם הרוח בליל שבת בעת פתיחת וסגירת הדלת וחו.
- ג. במוצאי שבת, בבית הכנסת מדליקין נרות חנוכה ואחר כך מבדילין על הכוס. אמנם בבית, קודם יבדיל על הכוס ואחר כך ידליק נרות חנוכה וטו.

עיונים והארות

לא מדברי הרב אלא מזולתו ואחרים הם שהכניסו את הדברים האלו בשער הכוונות ובפע"ח.

ובתב הרב ש"ש שכל סבת הענין שמדליקים קודם נרות חנוכה ואח"כ נרות שבת הוא ע"פ הפשט ולא על פי הסוד. אמנם לאחר נשיקות ידיו ורגליו של מו"ר בעל הש"ש יש לנו בזה מה להשיב שהרי ידוע כי כאשר מתקנים בבחינת הימים ממילא נתקן בחי' הזמנים, וכן כאשר אנו עוסקים בבחי' הזמנים, ניתקנת בחי' הימים מאליה כידוע לעובדי ה' בכוונה, א"כ ג"כ כאן, אם נעלה אותה ע"י נרות שבת קודש, אפ"ל שהוא דבחינת הימים, אך גם בחי' הזמנים תעלה עמה, וא"כ כל דברי הרב יבואו על נכון. ועיין בספר שמחת כהן שתיריך קושית הש"ש והוכיח שיש בזה טעם גם ע"פ הסוד, ע"כ. וכן בקושיתו הראשונה שנה שבת אינו עולה עד הכתר אבל בודאי שיש עליה גדולה לנוק' בערב שבת ע"י מצוות הדלקת הנרות כידוע ועולה אל הז"א יותר מאשר בחנוכה והיה זה שלום, וכן כתב הרב "טור ברכת" שלפי הסוד צריך להדליק קודם נרות חנוכה ואח"כ נר שבת. וכתב ג"כ שאפשר אם לא יעשה כן תהיה ברכתו לבטלה. וכן כתב בספ"ק בא"ח (פר' וישב אות כ), שלפי הסוד צריך להדליק נר חנוכה קודם נר שבת, וא"כ מהיות טוב עדיף שידליק נר חנוכה קודם שאשתו מדלקת נר שבת, וכמו שהבאנו מכל הפוסקים הנ"ל הן לפי הפשט והן לפי הסוד וכפסק מו"ז ל בב"י ובשו"ע.

ז. בא"ח (שם).

ה. טור שו"ע (סי' תר"ף סעי' א) בליל שבת צריך ליתן שום דבר לחוץ בין הנרות לפתח בשביל הרוח שלא יכבה הנרות כשפותח הדלת. וכתב הפרי חדש שאף בחול צריך להזהר בזה דהא אם כבתה אין זקוק לה דוקא בדיעבד. וכן כתב המשנה ברורה (שם ס"ק א) רק שבשבת צריך שמירה יתירה.

ואם כבו הנרות בערב שבת מבעוד יום אינו זקוק להדליקם אבל נכון להחמיר ולהדליקם שנית בלא ברכה. ואם כבר קיבל שבת וכבו הנרות מבעוד יום מותר לומר לחברו להדליקם, משנה ברורה (שם ס"ק כז).

ט. שו"ע (סי' תרפ"א סעי' ב) מדליקין נר חנוכה בבהכ"ס קודם הבדלה. ומביאו בבית יוסף בשם ספר "תרומת הדשן" (סעי' ס) שמדליקין נרות חנוכה בבית הכנסת קודם הבדלה כדי לאחר אפוקי יומא. והרד"ק כתב שיש מדליקין אותה אחר שמבדילין על הכוס ואח"כ יאמרו יפתח ה' לך וכו'. עכ"ל. ופסק בשו"ע כתרומת הדשן. וכן פסקו שאר האחרונים. וכן המנהג, כף החיים (ס"ק ב). וכן כתב המשנה ברורה (ס"ק ג).

ובתב הלבוש שם שבבית מבדיל תחילה ואח"כ מדליק שאין שייך כאן אחורי אפוקי יומא כיון שכבר הבדילו בבית הכנסת. וכן כתב הברכי יוסף במחבר"ר. וכן כתב מו"ר הרב בן איש

ה. הטור (סי' תרעט) בשם הבה"ג נר של שבת וחנוכה מדליק של חנוכה ברישא שאם מדליק של שבת ברישא איתסר ליה לאדלוקי של חנוכה דהא קבליה לשבת, והתוס' כתבו שאין הקבלה תלויה בהדלקה ולכן יכול להדליק של שבת תחילה ואח"כ של חנוכה, כל זמן שלא קבלו שבת. והר"ן (פרק ב' דשבת) הביא מה שכתב הרמב"ן שמשמע שמקדימים נר ביתו לשל חנוכה, שכל התדיר והמשובח מחבירו קודם לחבירו. וכן כתב הרשב"א בתשובותיו (סי' א), להדליק נר שבת תחילה דתדיר קודם. ומרן הב"י (סי' תרעט) כתב, ולענין מעשה נראה לי שמדליק של חנוכה תחילה דאף לדברי החולקים על הבעל הלכות גדולות, אם רוצה להדליק של חנוכה תחילה רשאי. וכן פסק בשו"ע שאף בערב שבת מדליקין נר חנוכה תחילה ואח"כ נר שבת. וכן כתב הברכי יוסף שהעיקר הוא כמו שפסק מרן לצאת ידי חובת כל הדעות. וכן הסכים הרדב"ז (סוף סי' תשנז) והאריך בזה עי"ש. וכן כתב בספר בגדי ישע דאין לזוז מפסק השו"ע. ואם טעה האיש והדליק נר של שבת תחילה ולא קיבל עליו שבת במחשבתו יכול להדליק אח"כ נר חנוכה, כיון שרוב הפוסקים סוברים דהדלקת נר שבת אינה קבלת שבת. אבל אם האשה הדליקה נר שבת תחילה יש בזה מחלוקת אם האשה מקבלת שבת בהדלקתה אם לאו. לכן לפי מנהג אחינו האשכנזים שהאשה מקבלת שבת בהדלקתה, לכן לא תוכל היא בעצמה להדליק נרות חנוכה, אלא תעשה שליח ואחר ידליק עבורה. אבל לספרדים, שהאשה לא מקבלת שבת בהדלקת הנרות, תוכל היא בעצמה להדליק נרות חנוכה אח"כ. ועיין ע"ז למו"ר מופת הדור בשו"ת "יביע אומר" (ח"ב סי' טז), יחווה דעת (ח"ב סימן לג). אמנם הרב כף החיים (שם ס"ק ד) כתב, שגם לספרדים אינה יכולה להדליק אלא אחר ידליק והיא תברך שעשה נסים.

ז. כתב המהר"ח בפע"ח (דף קט) וז"ל, לכך ראוי להדליק בערב שבת נר חנוכה קודם שידליק נר שבת, כי ראוי להעלותה מעט מעט מלמטה למעלה ממדרגה למדרגה. אבל אם הדליק של שבת קודם, שכבר עלתה למעלה עד הראש, איך ידליק של חנוכה ויחזור ויורידה למטה לנה"ח עכ"ל. וכן כתב בשעה"כ (דף קט), כי ע"י נר שבת עולה הנוק' אל כתר דז"א. וע"י נר חנוכה יורדים כל בחי' אל הנוק' למטה במקומה, ואם ידליק של שבת קודם, שכבר עלתה, מה תועלת בנר חנוכה. אבל צריך לעשות לה הכנה בנר חנוכה בהדלקת נרות חנוכה וירדו בה האורות, ואח"כ תעלה בנר שבת ע"כ. ועיין להרב ששון בכר פריסאדו זצוק"ל בספרו "שמן ששון" ששאל, והרי לא מצינו בספר נהר שלום להרש"ש זיע"א שבשבת עולה עד הכתר שלו, ואפ"י שעולה אח"כ במוסף לכתר מ"מ עדיין עתה בעת הדלקת נרות שבת לא עלתה לכתר. ועוד מה ענין הדלקת נר חנוכה עם נר שבת הרי נרות חנוכה הם בזו"ן דבחינת הזמנים, ונרות שבת בזו"ן דבחינת הימים, ומה ענין שמיטה אצל הר סיני, ולאור קושיות אלו כתב הרב ששון שדורש זה הוא

ד. אין לברך ברכת מאורי האש על נרות חנוכה [י]. ומיהו אחר שעבר זמן מצותו יש להקל בזה [יא].

מאמרי הזוה"ק

על עניני חנוכה

זוהר זה מדבר על קדושת ימי החנוכה שבהם מתקנים ספירת החוד, והוא בכ"ד בכסלו שבהם ניתקן יחוד התחתון הרמוז בכ"ד אותיות שבברוך שם, וגורם ג"כ ליחוד העליון הרמוז בשמע ישראל.

(תיקו"ז כ"ח ע"ב).

תְּקוּנָא תְּמִינָאָה בְּהוֹרָאָה [א] התיקון השמיני הוא בהוד, בספירה השמינית, ובו נתקן הוד של השבינה, ויבית הָוָה מְשַׁבַּח דְּוָד הוֹדוּ לֵיהּ"ה ובו היה משבח דוד מזמור הודו לה' שהוא מושרש בהוד, וְדָא הוֹד וְדָא יוֹתֵר מִשָּׂאר הִילולִים לֵה', וזה בודאי הוא השבח לבורא, לְמַנְצָת,

עיונים והארות

שיכול להשתמש לאורם. היה מקום עיון בזה, דדילמא אזלינן בתר התחלת הדלקתו, וכיון שהודלק לשם נר חנוכה, ולא להאיר להנאתו, א"א לברך על זה. ונפ"מ גם בנר של מתיים וכדו'. שחזר ונטלו לצורך אחר. אך החילוק פשוט דהתם איכא חסרון בהדלקה שנעשה לשם מתיים. ומהיכי תיתי דלגבי בורא מאורי האש בעינן שתהיה ההדלקה עצמה ראויה להנאה, באופן שאינו על צד השלילי כמו לע"ז וכדו'. ועוד יש לעיין, שהרי י"א שבזמן הזה שרגל מן השוק אינה כלה אחרי חצי שעה, אלא מאוחר בלילה, יש מצוה בהדלקת הנרות גם אחרי חצי שעה ואין ליהנות לאורם, עכ"פ משום שהקצה אותם מתחילה להידור מצוה יותר מחצי שעה, ואף דלא קיי"ל הכי, מ"מ שמא יש לחוש לסברא זו ולא לברך מאורי האש. וראה בילקוט יוסף חנוכה מהדורת תשע"ג, עמוד תקסא.

ולכאורה יש להקל בזה, גם בתוך חצי שעה, כיון שכהיום פשט המנהג להדליק נר השמש, שהרי יכול לברך על נר השמש. ודחק לומר שכיון שנו השמש הודלק לשם חנוכה, כדי שאם יהנה לאור הנרות, יהא זה לאור השמש, לכן נחשב נר של כבוד וכדו', דהא כל עיקרו הוא בשביל להשתמש לאורו. [אלא דיל"ע אם אינו מקרב ידו ממש לנר השמש, ואלא רצה לברך מרחוק, האם יכול, או"ד כיון שרוב הנרות הם נרות חנוכה שאין מברכים על אורם, כשעוד מרחוק, נחשב שנאות לאורם של רוב הנרות. וצ"ע].

א. **חנוכה** "להודות ולהלל": ימי החנוכה נועדו לעורר בנו את הכלים לקלוט את נסי הקב"ה. להתחנך לראות את הנפלאות והתשועות, ולהבין שהשי"ת מנהל את עולמו בחסד וברחמים בכל עת ובכל שעה. ובפרט צריכה להיות לנו הכרה בהנהגת הישועה של השי"ת, שפעמים שגם בעת צרה ומצוקה מתוך הצרה מצמיח הקב"ה את נס הישועה. בבחינת

חי (שם אות כא) שזו הדרך הנכונה יותר. ועיין בספר הקדוש "מאור ושמש" בפרשת מקץ בד"ה וישא עיניו שכתב שע"פ הסוד יש טעם להבדיל בבית תחילה ואח"כ להדליק נרות חנוכה והוא ע"פ מה ששמע מהרב הקדוש החוזה מלובלין שאמר שהיאך ידליק נרות חנוכה תחילה קודם ההבדלה. כי מאחר שעלתה בשבת לעלייה גדולה ורמה אין צורך בנר חנוכה להעלותה למקום שמעלים אותה בכל יום. אבל לאחר שעשה ההבדלה ואפשר שענתה הלכה לה קדושת שבת ואז מן הצורך להעלותה ע"י נר חנוכה, ולכן בתחילה נעשה ההבדלה ואח"כ נדליק החנוכה.

י. **בן** הוא בירושלמי: "אין מברכין על הנר של מצוה, מאי מצוה, אר"י אמר שמואל כגון נר של חנוכה במוצאי שבת אין מברכין עליו". וכ"כ האור זרוע ("ח"ב ס' שכח) שנו של מצוה כגון נר חנוכה, אין מבדילין עליו. וכ"כ הרוקח (ס' שנו), והריקאנטי (ס' שלו). ולשון הטור ושלחן ערוך ("א"ח ס' תרפא): במוצ"ש אין מבדילים על נר חנוכה, כיון שאין נהנים לאורו, ואין מברכים על הנר עד שיאותו לאורו. וראה בחזון עובדיה (חנוכה עמ' קפח. ובמדרש שכל טוב (שמות פרק טז) איתא, אין מבדילין על נר חנוכה לברך. בורא מאורי האש, משום דמבטל לה ממצוותה, דמחזי דלהבדלה מדליקה. ע"כ.

יא. **כ"ב** בילקו"י (שבת א-ד ס' רמח הלכה טז) וע"ע מ"ש בזה בשו"ת מנחת דוד ("ח"ב ס' י). וראה בילקוט יוסף מועדים (עמ' רלח) דבזה"ז שמדליקים בפנים, ואין לו נר אחר, יש להסתפק אם אפשר לברך בורא מאורי האש על נר חנוכה בשעה"ד. ובס' דברי צבי (ס' תרפא) מצדד לומר שאם אין לו נר אחר זולת נ"ח, יוכל לברך במ"ה על הנ"ח בזה"ז שמדליקין בפנים ונהנה ממנו. והניח בצ"ע. ע"ש. וראה מה שהעיר בזה בשו"ת יבי"א ח"ד ("או"ח ס' כד אות ה).

ומה שכתבנו שאחרי שדלקו הנרות חצי שעה, מותר, כיון

עיונים והארות

הראשון לא היה נס? ותירץ, בספר "קומץ המנחה" (לחנוכה, דף יז) במשל נפלא: סוחר עשיר נסע ליריד בלייפציג, והיו בידו שמונה שקים עם זהב. בדרך התנפלו עליו שודדי יער, ובזזו ממנו את רכושו, אך בדרך נס לא הבחינו כי ישנם שמונה שקי זהב, ועל כן נטלו עמם שבעה שקים בלבד. המשיך הסוחר בדרכו, ועם הגיעו לישוב הקרוב, שכר איכרים שתמורת תשלום פתחו במרדף אחר השודדים. בינתיים, עמד הסוחר ונדר: כי אם יצליחו ללכוד את השודדים, ולהשיב את רכושו, יתן מיד מעשר לצדקה. ואכן, תפילתו נשמעה. השמועה פשטה בכל האיזור, וגבאי הצדקה מיהרו להתדפק על דלתו כדי לקבל מכספי המעשר, אך עד מהרה פרץ ויכוח בין הסוחר לבין גבאי הצדקה, סביב שעור המעשר שעליו להפריש. "רק שבעה שקי זהב חזרו אלי, ולכן רק מהם עלי להפריש מעשר לצדקה", טען הסוחר, אך הגבאים טענו לעומתו כי עליו להפריש מעשר מכל שמונת השקים, "אילו נשדד ממך גם השק השמיני מנין היה לך לשלם לאיכרים כדי שירדפו אחר הגזלנים? הישארותו של השק השמיני בידך, לאחר שהשודדים לא הבחינו בו, הוא נס גדול יותר מהחזרת שבעת השקים האחרים! כך גם לענין השמן: אילו לא התרחש נס בכך שהיוונים לא הבחינו בפך השמן הטהור, הרי גם הנס השני - שבמקום יום אחד דלק שמונה ימים - לא יכול היה להתקיים, שהרי אף ליום אחד לא היה. נמצא, אם כן, שהנס הראשון גרם לנסים האחרים, ועל כן קבעו שמונה ימי הודאה והלל, ולא שבעה.

"על הנסים וכו' ועל הנפלאות ועל הנחמות ועל המלחמות" (נוסח אשכנז): בנוסח התפילה ב"על הנסים" יש תוספת **"ועל המלחמות"**, ולכאורה צ"ב איזה הודאה יש על המלחמות, והרי עדיף שלא היו מלחמות, ולא היו צריכים להודות עליהם? ושמעתי לבאר עפ"י מה שביאר הבית הלוי את הפסוק "כי גאה גאה, סוס ורוכבו רמה בים" והיינו שהודו בני ישראל על עצם השיעבוד שעינו אותנו במצרים. ולכאורה מה הודאה יש להודות על השיעבוד אולם ככל שהיה שיעבוד קשה יותר, כך היציאה ממנו היתה נס גדול יותר, והקידוש שם שמים גדול יותר, שרואים את ידו החזקה, ועם ישראל מודה שהוא היה הכלי, וההיכי תמצוי, לגדל ולקדש את שמו הגדול. נמצא שההודאה היא גם על עצם השיעבוד. ועפ"י יש לבאר את הפסוק "אודך ה' כי עניתני" דהיינו מודים אנו לך ה' על עצם העינוי שעניתנו, ששימשנו ככלי לקידוש שם שמים, וזהו נמי הביאור "ועל המלחמות" והיינו שעל המלחמה גופא יש להודות שנתקדש שם שמים על ידינו. (יקרה מפנינים)

עוד ביאור נפלא אמר הגאון רבי יוסף שלמה כהנמן זצ"ל, הרב מפונביז', באחד מימי חנוכה תשכ"ו, בדרשה שנשא לרגל חנוכת הבית של בית המדרש במושב יסודות. והעלה שם את השאלה הנ"ל, מה זה שאנו מודים על המלחמות, וכי אוהבי מודן אנחנו? וכי על חרבנו אנו חיים, עד ששמחים אנו, על שזימן לנו הקב"ה מלחמות, מתאים יותר שנודה על הנצחונות שבהם מיגרנו את האויב, ולא על עצם המלחמות? אלא, השיב הרב מפונביז' - עדיין מוקדם מדי להודות על הנצחון, שהרי המלחמה נגד היוונים היתה בעיקרה מלחמת הקדושה נגד הטומאה, ובמלחמה זו הנצחון הסופי לא יהיה אלא כאשר יבוא משיח צדקנו, ועד אז יוסיפו הטוב והרע להתגושש ולהלחם ביניהם, כך שאין מקום עדיין לטפוח על

של "כי אשב בחושך, ה' אור לי". נרות החנוכה מיועדים להאיר לעין המתבונן, שמתוך הצרה ממציא הקב"ה פדות ורווחה. מעשה נורא שמעתי, על קבוצה של ארבע מאות יהודים, שהיו אזרחים גרמניים ונתגלגלו בשנות המלחמה לאנגליה. הבריטים לא יכלו להחזיק בתוכם פליטים גרמנים החשודים כמרגלים בזמן המלחמה, ולכן אספו את כל הקבוצה, וגרשו אותם באניית מסחר לאוסטרליה. הם שחררו אסירים ופושעים מבתי כלא, כדי שישמשו כמלחים על האוניות. והנה אך יצאה האוניה מהנמל באנגליה, התחילו המלחים להתעלל בקבוצת היהודים. וגנבו מהם את מזוודותיהם, ובזזו לעצמם כרצונם, ואת הנותר השליכו באכזריות אל תוך הים. הצער ועגמת הנפש על איבוד החפצים, המזכרות, והמכתבים האישיים היו גדולים מאוד. "מה זה עשה ה' לנו?" כך הגיעו הפליטים, בעירום ובחוסר כל, והתאקלמו באוסטרליה. לפני שנים מספר, עשרות בשנים לאחר הגירוש ההוא, מצא יהודי אחד, יומן של קצין גרמני ששרת בשנות המלחמה בצוללת. באחד הפרקים המתארים את שנות המלחמה, הוא כתב על אותה אונית מסחר בריטית שנקלטה בראדר של הצוללת. ראוי לציין כי הפלגה ללא ליווי צבאי היתה בימים ההם כהתאבדות. אותה אונית מסחר היתה ללא ליווי, ולכן ניתנה הוראה לירות על האוניה, אך לא היה ברור אם אכן הירות פגעו במטרה. כיוון שנקלט בראדר שמזוודות וחפצים פזורים סביבות האוניה, נשלחה סירה למשות אותם מן המים. בבדיקה גילו מכתבים בגרמנית של אזרחים גרמניים. וכן רשם: "שמחנו שלא פגענו באוניה עם גרמנים כמותנו. ובהוראה שקיבלנו מהפירר בעצמו [היטלר ימ"ש], הופקדנו ללוות את האוניה עד לאוסטרליה בכדי להגן עליה מפני תוקפים בריטים אפשריים". לאחר שנוסעי האוניה ירדו והיא חזרה לאנגליה, זיהו הגרמנים שהיא שייכת לאנגלים ופוצצו אותה, ע"כ. נתבונן בעומק המעשה. ארבעים שנה יהודים בכו והצטערו על אבדן המזכרות והמכתבים האישיים, אולי אפילו התמרמרו על מדת הדין שפגעה בהם. והנה מתברר למפרע גודל החסד שעשה עמם השי"ת, ובנס ממש איפשר להם להגיע בשלום לחוף מבטחים. מתוך מצב של חוסר סיכוי להנצל, זימן להם ה' מלחים באוניה, פושעים ואכזריים, שזרקו את חפציהם למים ובכך ניצלו חייהם. הנסים מתרחשים סביבנו, אך בד"כ אין לנו את הכלים לקלוט ולהבין את גודל חסדי השי"ת עמנו, בכל ימי חינו. לשם כך נקבעו שמונת ימי החנוכה-להודות ולהלל, לתבונן ולהתחנך מהנסים, ולהיות מושפעים מהעולם הנפלא בו אנו חיים, וממאורעות היום-יום "שכולם נסים ואין בהם טבע ומנהגו של עולם" (רמב"ן סו"פ בא).

כתב הטור (אורח חיים, סימן תרע): "וקראום חנוכה - חנו בכ"ה". והוסיף על כך הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצוק"ל, רבה של היהדות החרדית בארץ ישראל, רמז נכון מדברי התורה הקדושה: החנייה הכ"ה ממ"ב המסעות היא "חשמונה" (במדבר לג, ל), לרמז על ימי החנוכה שנעשו על ידי החשמונאים. ורמז נוסף בשם חנוכה: ח' ימים, נ"ו בכל יום העלו במנורת בית המקדש ז' נרות, ובשמונה ימים הרי הם נ"ו נרות. כ"ה - כל זאת היה בכ"ה לחודש כסלו.

ידועה קושיית ה"בית יוסף": מדוע תקנו שמונה ימים בחנוכה, והרי ליום הראשון היה שמן, ואם כן ביום

הוֹדוּ, בְּהוֹן רְמִיזוֹן נֶצַח וְהוֹד שבהן בתיבות למנצח, הוֹדוּ, רמוזות ספירות נצח והוֹד, למנצח הוא נצח, והוֹדוּ הוא הוֹד, ועתה כולל את נו"ה ביחד, **וְאִינּוֹן נְסִין** והם הגורמים לנסים שנעשו לנו שהם חנוכה ופורים, **וַיְבִיחַ שֵׁבַח מֹשֶׁה אָז** ובו שיבח משה לקב"ה במילת א"ז שהיא גימט' ח', שהיא ספירה שמינית, **הָדָא הוּא דְכְתִיב** וזה שכתוב (שמות טו א) **אָז יִשִּׁיר מֹשֶׁה, בְּגִין דְּאִיהוּ הוֹד דְּיִתְיָב לְמֹשֶׁה** אז-גימט' ח' הספירה השמינית ויתן הודאה לקב"ה שבביל שהוא -ההוד שניתן למשה וכאילו כתוב ונתת מהודך עליו ונתת עד הוד למשה כלומר מבינה עד הוד, ועוד כתיב (ישעיה נח ז) **אָז תִּקְרָא וַיְהִי"ה יַעֲנֶה** דהיינו א"ז-שהיא הספירה השמינית הקוראת בכח לה', וה' שהוא מידת התפארת, יענה וימשיך השפע להוד, **וְאִיהוּ תַמְנָא יוֹמִין דְּמִלָּה** וספירת ההוד היא שמונת ימי מילה, כמ"ש "ביום השמיני", **וּבְתַרְיָה בְּרִית דְּאִיהוּ יְסוֹד צְדִיקָא דְעֲלָמָא** ואחרי ההוד באה ברית המילה, שהוא מידת היסוד, צדיק העולם, שע"י ניתקן אות ברית קודש, **וַיְבִיחַ אֲתַנְגְּלִיא י' דְּמִלָּה, עֲשִׂירָאָה לְעֶשֶׂר סְפִירָן** ובו ביסוד ע"י ברית המילה תנגלה אות י' שהיא עטרת היסוד עשירית לעשר ספירות דו"א, וג"כ

עיונים והארות

ונתנו לי הורמנא ואמיץ כח, ופתחו לי שערי אורה לומר עסוק בתורה, ע"כ. אם כן, מאחר ומצינו נסים גדולים אפילו אצל יחידים, ודאי יעשה ה' נסים כאשר מדובר לכל כלל ישראל, מה א"כ הרעש הגדול בנס השמן בחנוכה? אלא תירץ, כי עיקר ההדלקה היא לא על נס השמן, אלא על מה שהראה ה' שרצה בנו וחבבנו. ומאיפה באמת מוכח שחבבנו, שהרי הקשו האחרונים למה הוצרכו לנס שהדליקו מהפך שמונה ימים, והלא טומאה הותרה בציבור, וא"כ היו יכולים להדליק בשמן טמא. ותירץ ה"פני יהושע" שה' רצה להראות את חביבות של ישראל, דאע"פ שמן הדין היו מותרים להדליק בטומאה, מ"מ נעשה להם נס כדי שידליקו בטהרה, להראות כי רצה ה' את מעשיהם. וכן כתב בשו"ת "חכם צבי" (סי' י'). ודומה לזה כתב גם ה"נחל אשכול" (על ספר ה"אשכול"), וז"ל: עיקר הנס שהקב"ה הזמין להם פך זה, להראותם שהם צדיקים וזוכין להדליק בשמן טהור, עי"ש. גם האדמו"ר מגור בעל חידושי הרי"ם (בספרו על התורה פרשת וישב), הקשה קושיה הנ"ל, מה היה החידוש הגדול של נס חנוכה, הלא מצינו אצל רבי חנינא בן דוסא נס כזה, וכן הקשה גם על קריעת ים סוף, הנוכר לנס ולפלא, הלא מצינו אצל רבי פנחס בן יאיר שאמר לו לנהר גינאי חלוק לי מימך ואעבור בך, ונחלק הנהר ועבר (חולין ז), ותירץ, דאדרבה נס שנעשה לרבים הוא יותר גדול מנס שנעשה ליחיד. וז"ל: הצדיק אשר כל הנהגותיו ומעשיו הם מחוץ לדרך הטבע, מתנהגים עמו בשמים בנסים ונפלאות מחוץ לדרך הטבע, אבל נס חנוכה אם לא היו "כל" ישראל ראויים לנס לא היתה המנורה דולקת, יען שהמנורה של ציבור היתה, ולהעלות את כל ישראל למדרגה זו, זהו נס גדול. וכן הוא בנס של קריעת ים סוף, שהיו כל ישראל צריכים להיות ראויים לנס, אחרת היה טובע כל מי שלא ראוי לזה הנס. וזה הנס הגדול להעלות את כל ישראל ואפילו הפחות שבפחותים ולהיות ראוי לנס, זה היה פלא עצום. (אוצרות התורה)

שכם עצמנו ולהתבשם מריחו של הנצחון, בעוד שהקרב עדין בעיצומו. רק על דבר אחד יש בידינו להודות גם כיום: על עצם הדבר שאנו נלחמים, שגם במצבים הקשים ביותר, כאשר הטומאה מאיימת להשתלט ולכבוש הכל, יהודים אינם נכנעים, ואינם אומרים נואש, אלא נלחמים בכל כוחם על יהדותם! (הרב מפוניבז' ח"ג)

נס פך השמן הוכחה לחביבות ה': תמה בספר "מאורות נתן", מה הרעש הגדול בנס פך השמן שהספיק להם לשמונה ימים, הלא מצינו נס כזה של רבוי שמן אצל יהודים רבים. כפי שמצינו באשה האלמנה הצרפתית שנעשה לה נס ע"י אליהו שכד הקמח לא כלה, והשמן שבצפחת לא חסר, כמבואר במלכים (א' י"ז), ואמרו חז"ל שהנס היה שנה תמימה. וכן מצינו אצל אשת עובדיה, שבכרכתו של אלישע "אסוך שמן" (מעט שמן כדי סיכה בלבד), נעשה כמעין ונמלאו כל הכלים הריקים כמבואר במלכים (ב' ד). וכן מצינו אצל רבותינו ז"ל, כתוב במדרש רבה (בראשית י"א) "ויברך אלהים את יום השביעי" ר' אלעזר אומר ברכו בנר, ובי היה המעשה, פעם אחת הדלקתי את הנר בערב שבת, באתי ומצאתי אותו במוצאי שבת דלוק ולא חסר כלום. עוד כתוב במדרש (בראשית ס') כל ימים שהיתה שרה קיימת היה הנר דלוק מליל שבת, ועד ליל שבת, כיון שמתה פסק אותו הנר, וכיון שבאת רבקה חזר (הובא ברש"י שם). גדולה מזו מצינו בגמרא (תענית כה). פעם אחת הדליקה בתו של רבי חנינא בן דוסא נר לשבת, ונתחלף לה כלי של חומץ, בכלי של שמן, והיתה עציבה שיכבה הנר, אמר לה רבי חנינא: בתי מאי איכפת לך מי שאמר לשמן וידלוק יאמר לחומץ וידלוק, והיה דולק כל השבת עד שהביאו ממנו אור להבדלה. וכן מצינו גם אצל גדולי האחרונים. כתב המהרש"ל (בהקדמת ספרו "ים של שלמה") וז"ל: גם נסיון אחד בא לידי בלילה על ידי נר מצוה ותורה אור, כאילו הראו לי מן השמים,

וְאִתּוֹ הוֹד תִּמְנֶנָּה יוֹמֵי דַחְנוּפָה והיא, מידת ההוד שהיא הספירה השמינית-ח' ימי החנוכה, שתקנו להדליק נרות בח' ימים אלה לתקן ספירת ההוד, **לְאַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִין יוֹמִין** לכ"ד ימים של חודש כסלו שבהם סבלו אבותינו יסורים קשים מן היונים, ועי"ז נתקן היחוד התחתון, **דְּאֲנֹן** שהוא **בְּרוּךְ, שֵׁם כְּבוֹד מְלָכוּתוֹ, לְעוֹלָם וָעֶד** שיש בו כ"ד אותיות, **וּמִיָּד דְּעֵלָה זֵית טָרַף בְּפִיהָ** ומיד אחר התיקון של עלה הזית שממנו בא השמן בסוד טיפת היחוד, והתברר ונתעלה בפיה בסוד יחוד דנשיקין, שזה גורם יחוד עליון יותר, **שְׂרִיא כ"ה** ואז יש השראה של כ"ה-הכלול מג' יחודים הוי"ה אהי"ה, הוי"ה אלהי"ם, הוי"ה אדנ"י, שבהם כ"ה אותיות **עַל יִשְׂרָאֵל בְּכ"ה בְּכִסְלוֹ, וְאֵלִין אֵינֹן כ"ה אֲתָוֹן דְּיַחְוֹדָא** ואלו הן כ"ה אותיות של היחוד, **דְּאֲנֹן** שהם **שָׁמַע יִשְׂרָאֵל וְגוֹמַר, וְדָא אִיהוּ** וזה הוא **חֲנוּכָּה חֲנ"ו** נחו וחנו **כ"ה** בכ"ה שהוא סוד היחוד של הכ"ה אותיות [ב].

מאמרי הזוהר בפרשה

בראשית קע"ט ע"ב

תָּא חֲוִי, בא וראה [ג] כְּמָה פִּישִׁין עֲבְרוּ עֲלֶיהָ דִיעֶקֶב, בְּגִין דְּלֹא יִתְדַבֵּק בְּהָהוּא יֵצֵר הָרַע וְיִתְרַחֵק מִחֻלְקִיהָ כמה רעות וצרות עברו על יעקב כדי שלא ידבק באותו יצר הרע ויתרחק מחלקו, כי השטן מקטרג ומפריע רק למי שהולך בדרך ה' אבל מי שהוא מימינו שהולך בעצת היצה"ר אין לו בעיות וכל צעריו של יעקב היה כי הוא זכה להתרחק ממנו לגמרי. **וּבְגִין כֶּךָ סָבִיל כְּמָה עוֹנְשִׁין כְּמָה בִּישִׁין וְלֹא שְׂקִיט** ובשביל זה סבל כמה עונשים וכמה רעות ולא היה לו שקט ומנוחה. **פְּתַח וְאָמַר, רַשְׁב"י פתח לפרש את ענין יעקב אבינו (איוב ג) לֹא שָׁלוּתִי וְלֹא שְׂקִמָּתִי וְלֹא נַחְתִּי וַיָּבֵא רְגֹז מַעוֹלָם לֹא יִשְׁבַּתִּי בִשְׁקֵט וְשִׁלוּהָ כִּי פַחַדְתִּי מִן הָרַעוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לַעוֹלָם. תָּא חֲוִי בא וראה, כְּמָה**

עיונים והארות

ידוע שיעקב אבינו רצה לתקן כל עניני הגלות ולהביא את העולם למצב של אחר הגאולה. והנה יש י"ב צירופי שם הוי"ה ב"ה כנגד י"ב שבטים סך הכל 12 פעמים 26 = 312 וכתוב ויעבור את מעבר יב"ק, מעבר גי' 312 שרצה לתקן מעבר 312 בחינות ותיקן רק יב"ק היינו שתקן 112 בחינות ונשאר 200 לתקן, ואז כתוב שחזר על פכים קטנים, פכים מיעוט רבים 2 הרי זה ב' פעמים פ"ך פ"ך ס"ה 200 שרצה לתקן המאטים הנותרים, ואז ויגע בכף ירך יעקב, כ"ף אותיות פ"ך והיינו שהצליח לתקן רק פך אחד, ונשאר לתקן עוד פ"ך שהוא ר"ת פ'ה כ"ס, ר"ל כי בעבור שיוסף חטא בפה שהוציא דיבה על אחיו, גם אחיו חטאו בכסף, שמכרו את יוסף בכסף לכן לא הצליח לתקן, וזהו בקש יעקב לישב בשלוה קפץ עליו רגזו של יוסף.

ג. עי' שעהכ"ו דרושי החנוכה, שצריך לכוין בתיבת חנוכה ר"ת חנ"ו בכ"ה, שהם כ"ה אותיות של היחוד השלם שהוא הוי"ה אהי"ה בכתר, הוי"ה אלהי"ם בחב"ד, הוי"ה אדנ"י בז"ת. והוא יחוד של יעקב ורחל העליונים בכל י' ספירותיהם. ומילת נ"ר הוא גימ' של ג' יחודים אלו במספרם. וחנוכה הוא גימ' של האותיות שלהם. וזהו היחוד העליון הנעשה ע"י ההדלקה, ובו מורידים האור הגנוז שגזז הקב"ה לצדיקים. וע"כ ל"ו נרות כנגד ל"ו שעות ששלט האור הגנוז בכ"ד שעות דיום א', וי"ב שעות דיום ד' דמעשה בראשית. ובאור הגנוז אפשר היה לראות מסוף העולם ועד סופו, והיום נמצא האור הגנוז בתורה הקדושה, ובפרט בחנוכה ע"י ההדלקה מאיר האור הגנוז שבתורה בסודותיה בספר הזהר וכו'.

ג. וישב יעקב - בקש לישב בשלוה קפץ עליו רגזו של יוסף:

בִּישׁוּן סְבִילִין צְדִיקָא בְּהַאי עֲלָמָא כמה רעות טובלים הצדיקים בזה העולם **בִּישׁוּן עַל בִּישׁוּן,**
בְּאֵבִין עַל בְּאֵבִין רעות על רעות מכאובים על מכאובים, אם זה בשביל עוונות, ואם ייסורים של אהבה, אם
 לכפר על הדור. **בְּגִין לְמוֹפֵי לֹון לְעֲלָמָא דְאַתִּי** וכל זה בשביל לזכות אותם לעולם הבא.

יַעֲקֹב בְּמָה סְבִיל בִּישׁוּן עַל בִּישׁוּן תְּדִיר יעקב כמה סבל רעות על רעות תמיד, **בְּמָה דְאַתָּה**
אָמַר כמו שאתה אומר בפסוק **לֹא שָׁלוּתִי, בְּבֵיתָא דְלָבָן, וְלֹא יְכִילָנָא לְאַשְׁתְּזָבָא**
מִנִּיהּ לא היה לי שלוח בביתו של לבן ולא יכולתי להנצל ממנו מהטומאה הנוראה שהיתה שם ומהרעות שלו
 ומתחבולותיו כמ"ש והחליף את משכורתי עשרת מונים וכו'. **וְלֹא שָׁקֵטִי מַעֲשׂוֹ. מִהָהוּא צַעֲרָא**
דִּצְעַר לִי הָהוּא מְמָנָא דִּילֵיהּ ולא היה לי שקט מעשו דהיינו מאותו הצער שציער אותי אותו הממונה
 שלו, כמ"ש ויאבק איש עמו עד עלות השחר, **וְלִבְתָּר דְּחִילוֹ דְּעֲשׂוֹ** ואח"כ הפחד שהיה לי מעשו עצמו,
 שעשו בא עם ארבע מאות איש כוחות טומאה ופחד יעקב להרוג את עשו, **וְלֹא נְחַתִּי, מִן דִּינָה וּמִן**
שָׁכָם [ד] לא היתה לי מנוחה מן צערה של דינה ומן הריגת עיר שכם.

וַיָּבֵא רְגֹז, דָּא רוּגְזָא וְעַרְפּוּבָא דִּיוֹסָף דְּאִיהוּ קַשְׂיָא מְפֻלְהוּ ויבא אלי רוגז ובלבולים
 זה רוגז ובלבול מצער של מכירת יוסף, שהוא הקשה מכולם, שלא נטרף או נהרג לכן היה בלבול הדעת,
 אלהים חשבה לטובה לשום להם שארית, **מִגּוֹ רְחִימוּתָא דִּיעֲקֹב לְגַבֵּי דִּיוֹסָף דְּאִיהוּ רָזָא**
דְּבְרִית, עָאֵל בְּמַצְרַיִם ומתוך אהבתו של יעקב אל יוסף שהוא סוד הברית שהיה מרכבה ליסוד דז"א הסכים
 יעקב לרדת ולהכנס למצרים. **בְּגִין דְּלִבְתָּר בְּתִיב** כדי שאח"כ הקב"ה יזכיר את הברית לבניו כמ"ש (שמות
 ו), **וְאָזְכֹּר אֶת בְּרִיתִי, לְאַשְׁתַּפְּחָא שְׂכִינְתָּא (נ"א שְׁמֶשׁ) תַּמָּן בְּהַדְרִיָּה** שתמצא השכינה
 שם עם יעקב, ואח"כ עם יוסף, ואחר שמת יוסף היתה השכינה עם ישראל בגלות עד שיצאו משם.

ח"א ק"פ ע"א

אֵלֶּה תְּלֻדֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף, כֹּל מֵאֵן דְּהָוָה מְסַתְּפֵל בְּדִיוֹקְנָא דִּיוֹסֵף הָוָה אָמַר
דָּדָא הוּא דִּיוֹקְנָא דִּיעֲקֹב כל מי שהיה מסתכל בצורתו של יוסף היה אומר שזו היא צורתו של
 יעקב, כעין שרשם שהיסוד דומה לת"ת בכל הנהגתו. **תָּא חַזֵּי, דְּבִבְלָהוּ בְּנֵי יַעֲקֹב לָא בְּתִיב אֵלֶּה**

עיונים והארות

בתו תקנה אם אברהם אמתלא. ואפשר שז"ש במרמה וידברו
 אשר טמא דינה אחותם כי לפי האמת ע"י שכם נטהרה דינה והיא
 טמאה אותו אך להגדיל המדורה אמרו אשר הוא למראה עינים
 אשר טמא. ואפשר שברוה"ק ידעו כי תקון ניצוץ קדוש שבשכם
 הוא על ידי המילה ולהורגו אח"כ כאשר גלה סודו רבינו האר"י
 ז"ל שם. ומש"ה בחכמה הפליאו לעשות כל הענין הזה ומה
 שנצטער יעקב אע"ה הוא על שהרגו כלם ושבו ולקחו הכל ודו"ק:

ד. ותצא דינה בת לאה אשר: ס"ת גימ' ס"מ לילי' כי הם שגרמו
 לכל זה. ורבינו האר"י ז"ל כתב שהיתה גלגול אשת תרח שבא
 עליה בנדתה ובמעשה שכם נתקנה כי שאב הזוהמא ותהי
 המצר"ה על שכמ"ו בסוד ותהי נדתה עליו. ולכן דינה אותיות נידה
 כ"כ בשער הפסוקים למהר"ח ז"ל באיוב וכן הוא בליקוטי תורה
 הנדפס שם. אך בסדר היום בל"ת הוא בסגנון אחר ע"ש ולבי
 תדוק הכל הולך אל מקום אחד. ואפשר לפי דבריו שז"ש אשר
 ילדה ליעקב כי כמו דכתיב יעקב אשר פדה את אברהם כן דינה

תולדות יעקב ראובן, פר יוסף, דדיוקניה דמי לדיוקנא דאבוי בא וראה שבכל מקום שמוזכרים בני יעקב לא כתוב אלה תולדות יעקב-ראובן, או אלה תולדות יעקב-שמעון, וכדומה, אלא רק ביוסף שצורתו היתה דומה לצורת אביו.

בן שבע עשרה שנה. אמר רבי אבא, רמו ליה קדשא פריד הוא, דהא פד אתאפיד מניה יוסף, בן שבע עשרה שנין הוה בן שבע עשרה שנה. הטעם ששמיענו הכתוב מספר שנותיו, אמר רבי אבא, רמו לו הקב"ה שזה לעומת זה עשה ה' כדמפרש כי כאשר אבד ממנו יוסף היה בן שבע עשרה שנה. **ובל אנון יומין דאשתארו דלא חמא ליה ליוסף, הוה פכי על אנון שבע עשרה שנין** וכל אותם הימים והשנים שנשארו אחר הי"ז שנה שלא ראה את יוסף, היה בוכה על אותן השבע עשרה שנה, ואמר מי יתנני ואזכה עוד להיות שמח כמו באותם הי"ז שנה שהיה בני יוסף חי ושמחתי עמו. **ובמה דהוה פכי עליה, קדשא פריד הוא יהב ליה שבע עשרה שנין אחרנין** וכנגד מה שהוא היה בוכה על אותן י"ז שנה של יוסף, כנגדן נחמו הקב"ה ונתן לו שבע עשרה שנים אחרות של שמחה **דאתקיים בארעא דמצרים בחדו ביקרא ובשלימו דכלא.** פריה יוסף הוה מלכא, **ובל פנוי קמיה הוה, אנון שבע עשרה שנין הוה חיינ לגביה** שהתקיים בארץ מצרים בשמחה בכבוד ובכל מיני שלימות, דהיינו שבנו יוסף היה מלך וכל בניו היו לפניו, ואותן השבע עשרה שנה היו חיים טובים אצל יעקב. **ובנין פד בן שבע עשרה שנה הוה איהו, פד אתאפיד מניה** לכן משמיענו הכתוב שהיה יוסף בן שבע עשרה שנה כאשר אבד ממנו, להורות שכל ענין יוסף עם יעקב כמו בתחילה כך בסוף היו שבע עשרה שנה.

ח"א קפ"ב ע"ב

אלה תולדות יעקב יוסף, במה דאתמר דכל דיוקנא דיעקב הוה ביה ביוסף, וכל מה דאירע להאי אירע להאי פירוש נוסף, מש"כ אלה תולדות יעקב יוסף, כמו שלמדנו שכל צורתו של יעקב היתה בו ביוסף, וכל מה שאירע ליעקב אירע ליוסף, **ותרווייהו פחדא אולי. ודא הוא רזא דאת ו"ו דאולי תרווייהו פחדא** ובא ענין זה לרמוז כי הת"ת והיסוד שניהם הולכים יחד, כי גוף וברית חשבינן חד, וזהו סוד אות ו"ו ששניהם הולכים יחד, ר"ל שאי אפשר להזכיר אות ו' אלא אם יוצאה עמה ו' אחרת, וזה בא לרמוז על הת"ת ויסוד שניהם נרמזים באות ו' ואינם נפרדים זה מזה לעולם, **פנין דאינון רזא פדא ודיוקנא פדא** לפי שהם סוד אחד וצורה אחת, כי כמו שהת"ת מכריע בין חו"ג כן היסוד מכריע בין נו"ה. **ויבא יוסף את דבתם רעה, הא אוקמוה דהוה אמר לאבוי עלייהו, דהוה אבלי שייפא מבעלי חיינ פד אנון חיינ** ויבא יוסף את דבתם רעה, חו"ל כבר פירשוהו במדרש (ב"ר פ' פד ז), שהיה אומר לאביו עליהם שהיו אוכלים אבר מבעלי חיים בעוד שהיו חיים. **ויבא יוסף**

את דבתם רעה, וכי הא במניינא הוון אנון בני שפחות, היך הוון מזלזלין בהון בני לאה ויעוד, ויבא יוסף את דבתם רעה. ומקשה והרי בני השפחות במנין הי"ב שבטים היו, וגם בני לאה מודים בזה, אם כן איך היו מזלזלים בהם בני לאה לקראם עבדים, ויהיך הוון אכלין אבר מן החי וְהוון עברין על פקודא דמאריהון, דהא פקיד על בני נח פקודא דא וגם קשה איך היו אוכלים אבר מן החי, ואיך עברו על מצות בוראם שצוה על בני נח איסור אבר מן החי. כְּמָה דְאָתְּ אָמַר, (בראשית ט) אַךְ בֶּשֶׂר בְּנַפְשׁוֹ דְּמֹו לֹא תֹאכְלוּ, וְאַנְוֹן הָוֹו אַכְּלִי לִיָּה וְעִבְרִין עַל פְּקוּדָא דְּמֹאֲרִיהוֹן כַּמ"ש אַךְ בֶּשֶׂר בְּנַפְשׁוֹ דְּמֹו לֹא תֹאכְלוּ (כמבואר במס' סנהדרין דף נ"ז ע"א), ואיך אפשר שהם אכלו אותו ועברו על מצות בוראם. אֵלָא יוֹסֵף הָוֹה קְאָמַר, וְעַל דָּא אֲתַעֲנֵשׁ ומתרץ אלא יוסף היה אומר כן, ולא ששיקר ח"ו אלא שכך ראה לפי דעתו, והיינו שראה אותם אוכלים בן פקועה בלא שחיטה דשרי, והוא לא ידע שהיה בן פקועה, ויש עוד כמה אופנים להסביר במה טעה יוסף, ועל כן נענש כי היה לו לדקדק יותר ולשאול אותם.

רבי יהודה אָמַר, אַתְּ דְּבַתְּם רְעָה, כְּמָה דְּאוּקְמוּהּ דִּיהֵבִי עֵינֵיהוּ בְּבָנוֹת אֲרַעָא
 רבי יהודה אמר מש"כ את דבתם רעה, פירושו כמו שפירשו חז"ל במדרש (שם) שנתנו עיניהם בבנות הארץ, ר"ל שראה שהיו נושאים ונותנים עמהן, וחשב שלפי רוב קדושתם שצריכים להתרחק מן הכיעור לגמרי, כי ח"ו אפשר לבוא לידי חטא, וְדָא הוּא דְּבַתְּם רְעָה. לִיִּנְקָא לְכָל אַנְוֹן דְּרִגִין דְּלֹא קְדִישִׁין (ד"א ל"ג אף על גב) דְּאֲתִיִּין מִסְטָרָא מִסְטָרָא [ה] וי"א שמש"כ שנתנו עיניהם בבנות הארץ, פי' שראה שהשגיחו בכחות החיצונים הנקראים בנות האחוזים במלכות הנקראת ארץ, וזה פי' דבתם רעה לפי שעי"ז גרמו להניק שפע מהמלכות לכל אלו המדרגות שאינן קדושות אלא באות מצד הטומאה.

עיונים והארות

ה. הנה ודאי אין דברי הרכילות שהביא יוסף אל אביו כפשוטן, ועי' כאן ברמ"ק וביותר מש"כ לעיל דף קע"ו ע"ב שהטעם שיוסף נקרא רוכל, על שם שהוא היה ביסוד והיה מעלה התעוררות המ"ן שהעלו אחיו אל המלכות כי בה היו משרשים,

שבת מברכים חודש טבת

הטבת הנרות

ראש חודש טבת, לעולם יחול בימי החנוכה. כשם שבאדם ראשו כולל בתוכו את כל חושיו, כן בחדשים, "ראש" החודש כולל בתוכו את כל ימי החודש. ולפי שראשו של טבת נעוץ ומונח בימי החנוכה, מקבלים כל ימות החודש הארה מחג נעלה ונפלא זה. ומכאן שורש שמו "טבת" - מלשון "הטבת הנרות".

התחלה טובה

"מחצת ראש מבית רשע" (חבקוק ג).

פסוק זה הנאמר בנבואת חבקוק, רומז על ענינו של חודש טבת. כאמור, חודש זה נמסר תחת כוחות הס"א והקליפות. אכן חסד עשה ה' עם עמו ומחץ "ראש" מבית רשע, כי הימים הראשונים של החודש נכללים עדיין בקדושת חג החנוכה, והרי הם נמחצו ונלקחו מחלקו של הרע. וכבר נודע כי "גופא בתר רישא אזיל" [הגוף הולך אחרי הראש], וכיון שהוכרע ראשו של החודש לטובה, יכולים ישראל לעמוד בו ולעברו לחיים וברכה.

בתקופת טבת מתארכים הלילות, וחכמי הסוד רואים בזה רמז לחשכות ומצוקה היורדת לעולם. לפי תורת הקבלה מרומזים ספירות האצילות בכל חודש וחודש, וכפי שגילה רבנו האר"י ז"ל, בחדשים טבת ושבת שולטות ספירות נצח והוד. ותמצא רמז נפלא, ראשי תיבות "טבת שבט נצח הוד" הן אותיות "השט"ן", להורות על תקיפות ממשלתו בחדשים אלה.

יעקב אבינו דאג לבניו אחריו, ולפיכך נלחם עם השטן שרו של עשו, להוציא חדשים אלו משליטתו. חז"ל מספרים כי יעקב חיפש אחר "פכים קטנים" ואזי "ויאבק איש עמו". "פכים קטנים" גימטריא "שטן". כלומר יעקב חיפש ובדק דברים לנצח את שרו של עשו הוא השטן. וכאשר נצחו אמר לו כי לא יעזבו עד "כי אם ברכתני", חשב תיבות "אם ברכתני" ותמצא כי הם בגימטריא "טבת שבט" ע"ה. כי חפץ יעקב להוציאם מרשות ארור ולהכניסם לרשות ברוך. והמלאך ברכו והוסיף בו שם ישראל נוסף לשמו יעקב. ותראה פלאות "יעקב ישראל" = "אם ברכתני" = "טבת שבט". ולפיכך נאמר ביעקב שהיה "איש תם יושב אהלים". כי "איש" גימטריה "שבט", ור"ת "תם יושב אהלים" גימטריה "טבת".

ומאז ניצוחו של יעקב, הפך ראשיתו של טבת ונכנס אל הקדושה בימות החנוכה. וכן סופו של שבט מט"ו בשבט ואילך, והן המתנות הטובות שהנחיל יעקב לבניו.

ימים של ישועה

הנה נכנסו בימים אלו לחודש טבת, ובודאי זה הוא העת והזמן להתחזק בעבודתו יתברך שמו, אחרי שזכינו ועברו עלינו ימי החנוכה. ועלינו לדעת כי חודש זה מסוגל לחיזוק ועי"ז נזכה לישועות. שכן טבת במילואו כזה ט"ת ב"ת תי"ו עולה בגימטריה אלף מאתיים ארבעים ושבע, כמנין הפסוק "עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה" (תהלים קיח, יד) חושבנא דדין כחושבנא דדין, לרמוז שימים אלו הם ימים של ישועה. וכן עולה כמנין "הושיעה הוי"ה כי גמר חסיד כי פסו אמונים מבני אדם" (תהלים יב, ב), ובא לרמז לכל יהודי לבל ישים מבטחו באדם כי פסו אמונים בבני אדם, אלא רק בה' יתברך שלו הישועה ושהכל מאתו והוא עושה לכל המעשים.

בקשת פרנסה

בחודש טבת מסוגלים ישראל לבקש על הפרנסה שכן חודש "טבת" בצירוף מזלו "גדי" עולים בגימטריה כמנין "חתך" שהוא שם הקדוש של הפרנסה. שם זה יוצא אף מסופי תיבות של הפסוק "והיית אך שמח", כי השמחה והבטחון בה' סגולה הם לפרנסה טובה.

צירוף החודש והשכנת שלום בזה החודש

בכל חודש מאיר צירוף אחר מי"ב צירופי שם הוי"ה. בחודש טבת מאיר צירוף השם היה"ו, והוא יוצא מסופי תיבות של הפסוק "גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדו". "שמו" נוטריקון זהסר שטן מלפנינו, וכן מנוחת שלום ושלחה,

והיא בקשת כנסת ישראל מאת אביה שבשמים, להסרת כוחות הרע מן העולם, והשכנת השלום בחודש זה המיוחד לפורענויות. כיוצא בזה, חשב תיבות "גדלו להויה אתי", ותמצא כי הן עולות בגימטריה "גאלנו גאולה שלמה", רמז לתפילתם של ישראל ובקשתם לישועת ה' מהחרבן והגלות, ע"י משיח ה' גואל ישראל ובונה המקדש.

בחודש טבת החלה גלות ישראל ובו בחודש הושמה ירושלים במצור. חכמי הסוד חישבו ומצאו כי תיבות "להויה אתי" בגימטריה "ואנכי לא אשכחך", כלומר אף שנגזר גלות וחרבן, ברם עוד עתידין הם לשוב למכורתם, כי לא לנצח יריב ולא לעולם יקצוף, וברחמים גדולים ישוב יקבצם.

החודש העשירי

חודש טבת הוא החודש העשירי במנין החודשים המתחילים בניסן וכך הוא נקרא במקרא "החודש העשירי" ובו סמך נבוכדנצר מלך בבל על ירושלים, ושם עליה מצור במשך שלוש שנים עד שהובקעה העיר, ובנביא כתוב "כתוב את עצם היום הזה" שיום זה נקבע לתענית על תחילת החורבן ואין מחליפין אותו אפילו אם היה חל בשבת, וצום זה הוא אחד מד' צומות הנזכרים בכתוב צום הרביעי... וצום העשירי "יהפך לששון ולשמחה" לעתיד לבוא.

בח' בטבת יש תענית צדיקים כנזכר בשו"ע הל' תענית שבו תרגם תלמי מלך יון את התורה ליוונית והעולם חשך במשך ג' ימים.

ובט' בו הוא גם תענית צדיקים שבו נפטרו עזרא הסופר ונחמיה בן חכליה שהעלו את ישראל מבל ובנו את ביהמ"ק ולימדו את ישראל תורה.

ועוד היתה פורענות אחרת בחודש זה שיצאה גלות "החרש והמסגר" שהם כל חכמי ירושלים ופרנסיה שהגלה אותה עם יכניה מלך יהודה לגלות, 52 שנה קודם חורבן הבית.

טב"ת זה פטירת אברהם אבינו ע"ה וזהו טב"ת ר"ת תקבר בשיבה טובה.

עשרה בטבת

כל הצומות מלבד צום הכיפורים, אם חלו בשבת, מאחרים אותם ליום ראשון, ואין מקדימין אותם לפני השבת, משום שאין מקדימין פורענות על הציבור.

משל לאורח שבא להתארח, כשיעור חשיבותו וערכו של האורח כן מפנה בעל הבית עצמו מכל עיסוקיו לכבוד האורח, אם רב או מעט. אבל אורח שאינו חשוב כלל וכלל, דוחהו בעל הבית בשעת עיסוקו, לך היום ותבוא מחר.

כן יום טוב שחל בשבת, אורח חשוב ומכובד הוא. אומרת השבת מפנה אני עצמי לכבודך. נותנת ליום טוב את כל התפילות, שכן גם ערבית גם שחרית גם מוסף ומנחה, אין מתפללים אלא את תפילת המועד. כשחל ראש-חודש בשבת, וראש-חודש אינו אורח חשוב כמו חג, מפנה שבת עצמה רק קמעא. שחרית ערבית ומנחה מתפללים תפילת השבת, ורק מוסף מכבדים את האורח בתפילת ראש-חודש. אבל כאשר בא אורח שאינו רצוי, ימי הצומות וזעקתם, אומרת להם השבת היום אני עסוקה, לכו לכם היום ובואו רק למחרת.

רבנו דוד אבודרהם אשר חי לפני כ-650 שנה באישביליה שבספרד כתב בספרו כי משונה הוא צום העשירי בטבת משאר הצומות. בעוד שאר הצומות אם חלים הם בשבת, נדחים הם לאחר השבת, כאמור, שונה הוא צום זה שבערבו ויחודו דומה הוא ליום כיפורים, ודוחה אף את השבת. רבנו ה"בית יוסף" המביא את דבריו, מעיד עליהם "לא ידעתי מנין לו זה". כפי הנראה, קבלה היתה בידו של רבנו האבודרהם מפי רבותיו, חכמי צרפת וספרד.

נוסף ונציין, כי מחלוקת זו שבין רבותינו הבית יוסף והאבודרהם, אינה מעשית היום. מאז החלו ישראל לחשב את מנין החדשים לפי סדר קבוע, הוא הלוח העברי המצוי בידינו כיום, לא יחול לעולם עשירי בטבת בשבת. ורק בזמן שחישבו ישראל את חודשיהם לפי קידוש הלבנה ומולדה, יכול היה לחול עשירי בטבת בשבת. (נתיבי הבושם)

ותצפנהו שלשה ירחים

חודש טבת הוא אחד משלושה חודשים שכתב הזוה"ק שצריך להצפין עצמו מחמת הדינים, כמ"ש ותצפנהו שלשה ירחים והם חודשים טבת תמוז ואב, ובימים אלו חלות תעניות שובב"ם, ואז מרבין העם לחזור בתשובה, ולצום ולעשות תיקונים ולקרוא תהילים לתקון עון הקרי והשז"ל, אשריהם ישראל, והם מסוגלים יותר היות שבשבועות אלו היה שיעבוד מצרים ובירור ניצוה"ק כפי שקורין בתורה בפרשיות שמות, בא, וארא, בשלח, יתרו, ומשפטים. ובשנה מעוברת גם פרשיות תרומה ותצוה.

מאמרי הפרשה

"וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו בְּאֶרֶץ כְּנָעַן" (לו, א)

בזכות "וישב יעקב" בתורה, כלים אלופי עשו

הטעם שנסמכה פרשת אלופי עשו בסוף פרשת וישלח, לפרשת וישב יעקב, אמר חכם מנשה שלו, ששמע מפי קדשו של הגאון רבנו יוסף חיים זצ"ל בעל הבן איש חי, כי כשרואים כלים נובחים ורודפים אחרי אדם, הסגולה להשתיק אותם היא, לשבת, ולכן כשראה יעקב את אלופי עשו שהם נובחים ורודפים עם ישראל, אז "וישב יעקב" ... ומהי הישיבה? אין ישיבה אלא לימוד התורה, לעסוק ולהגות בתורה הקדושה, ועל ידי כך כלים אלופים מאליהם. ובפרט לעסוק בסודות התורה שבזוה"ק שהם מתורת רשב"י, וזה נרמז בתיבות שב"י שהם ר"ת שמעון בן יוחאי המופיעות בתיבת "וישב".

מסופר על הגאון רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל שבאחד מהוויכוחים שהתווכח עם כומר, הכומר התכוון ללעוג לו ולכן שאלו, ידוע שמנהג היהודים הוא כשרב נכנס כולם עומדים, ואילו כשכלב עובר, כולם יושבים, מעניין איפה מה עושים היהודים כשרב וכלב נכנסים יחדיו? השיב הגאון לכסיל כאיוולתו, עלינו לבדוק זאת בפועל, בא תכנס איתי לבית הכנסת, ונראה מה הקהל עושה (מבחר אמרים פורים עמוד 101).

"וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו בְּאֶרֶץ כְּנָעַן" (לו, א)

בעולם הזה צריך לעבוד יום יום

אמרו חז"ל במדרש בראשית רבה (פרשה פ"ד סי' ג') ביקש יעקב לישב בשלוה, קפץ עליו רוגזו של יוסף. עד כאן. והרב חיד"א רמז זאת בספרו פני דוד (ריש וישב אות ו') בתיבות "וישב יעקב", בראשי תיבות ויבקש יעקב שבת בשלוה קפץ עליו בלבול יוסף.

שהנה בתחלה כאשר היה יעקב בבית לבן, סבל יסורים קשים מהטומאה הנוראה שהייתה שם, ומהרעות והתחבולות של לבן שהיה מהתל בו. רק כשנולד יוסף, יצא יעקב לארצו, והוא משני טעמים, האחד שלא רצה שיושלם מנין שנים עשר השבטים הקדושים בארץ טמאה. והשני, לפי שידע יעקב שרחל תמות בלידת בנימין, ואילו מתה רחל בחוץ לארץ, לא היה יכול יעקב לצאת משם לעולם, ולכן ברח מלבן. וחשב יעקב בלבו בוודאי עתה יגמרו צרותיו עם לבן, אבל לא כך היה, אלא לבן רדף אחריו, עד שלבסוף עשה עמו שלום ככתוב בפרשת וישלח.

אחר כך עבר יעקב את מעבר "יבק" ופגע בו סמא"ל שרו של עשו, כמו שכתוב (בראשית לב, כה) ויאבק איש עמו, וגם אותו ניצח יעקב ונפרד ממנו בשלום. אחר כך פגע בו עשו וארבע מאות איש עמו ונפרד ממנו בשלום. ואחר כך באה עליו צרת דינה, והריגת העיר שכם, ועתה בא רוגזו של יוסף ובלבל את דעתו, שהיה צערו קשה מכולם.

ו**כתב** הגאון חיד"א בספרו לחם מן השמים (ריש וישב אות ד' בשם רבנו אפרים), ארבע הצרות שבאו על יעקב אבינו שהן צרת יוסף, צרת דינה, צרת עשו, צרת לבן, נרמזו בתיבת "וישב" באותיות שניות, כך, האות ו' של וישב, היא האות השניה של יוסף, והאות י' של וישב, היא האות השניה של דינה, וכן האות ש' של וישב, היא האות השניה של עשו, והב' של וישב, היא האות השניה של לבן. [ועיין שם שנתן טעם למה דוקא נרמזו באות השניה].

יעקב עזב את ביתו בשכם וקבע את דירתו בחברון, שם התגורר יצחק אביו. את מקנהו השאיר יעקב בשכם, כי הייתה טובה היא מאוד למרעה. ובאותה שנה נפטרה לאה אמנו, אשת יעקב בת 44 שנים לאחר שרחל אחותה (אשת יעקב השניה) נפטרה 8 שנים קודם לכן בגיל 36 שנים. אחר כל זאת אמר יעקב, הן עשיתי שלום עם כל אויבי, ועל כן עתה אשב במנוחה. וכאמור, קפץ עליו רוגזו של יוסף.

הדברים באים ללמדנו, שכאן בעולם הזה, אי אפשר לשבת בשלוה, אלא צריך להוסיף להרגיז את יצר הטוב על היצר הרע. אי אפשר לומר למדתי, ועכשיו אשב בנחת. לפי שכאן בעולם הזה צריך לעבוד יום יום, להוסיף ולהוסיף. וכמו שאמרו (בבא בתרא עה.), כל צדיק נכזה מחופתו של חברו. והיינו משום שהצדיק מצטער על שלא הוסיף יותר בעבודת ה' כשהיה יכולת בידו.

בסוף הדבר מגיעים לשלוח

אולם כל זה בעולם הזה, אך בעולם הבא, הצדיקים מנוחתם כבוד, וכלשון חז"ל (בראשית רבה פרשה ס"ו סי' כ"ט) צדיקים תחילתן יסורין וסופן שלוחה. ואף גם זאת מרומזו בתיבות הפסוק "וישב יעקב", ו"ישב" בראשי תיבות בתחילה יסורין ולבסוף שלוחה.

יעקב רצה לתקן את כל הדורות

כתב הגאון הגדול ראב"ד העדה החרדית ר' יצחק וייס זצוק"ל בספרו מנחת יצחק על התורה (כאן), יעקב אבינו ראה את כל הגלות העתידה לבא על בניו, ואמר, אני אתקן את כל ענייני הגלות בעצמי, בכדי שלא יסבלו בני, ויוכלו לשבת על התורה ועל העבודה בנחת ושלוחה. והנה כדי לתקן זאת, ידע יעקב שיש י"ב צירופי שם הוי"ה ברוך הוא כנגד י"ב שבטים, שהם 12 פעמים 26 [שהוא מנין שם הוי"ה] שמספרם יחד עולה 312, כמספר "ישב". ולכן נאמר כאן ו"ישב" יעקב וגו', שאמר יעקב אבינו, אני אתקן את ה- 312 וכך יוכלו בני לשבת בהשקט ובשלוחה.

וזה מה שכתוב לעיל (לב, כג) ויעבור את "מעבר" יבק, "מעבר" בגימטריא 312, לפי שרצה לתקן את "מעבר" של 312 בחינות. אמנם למעשה תיקן יעקב אבינו רק את "יבק" העולה בגימטריא 112, דהיינו שתיקן 112 בחינות בלבד, ונשארו עוד 200 לתקן.

ובזה יובן למה חזר יעקב אחר כך בשביל "פכים קטנים" כדאיתא בחולין (צא), שהרי "פכים" הם שנים ככלל הידוע "מיעוט רבים שנים" (מדרש אגדה בראשית כח, יא), הרי זה ב' פעמים פ"ך פ"ך, שסך הכל עולים בגימטריא 200, לפי מה שנאמר קודם שיעקב רצה לתקן גם את המאתים הנותרים. ולכן נאמר (בראשית לב, כו) ויגע ב"כף" ירך יעקב, "כף" יש בה אותיות "פך", והיינו שהצליח יעקב לתקן רק "פך" אחד, ולא שנים כחפצו. נמצא שנשאר לתקן עוד פ"ך אחד, והסיבה שלא הצליח, היא מפני שהמילה "פך" בראשי תיבות היא פה כסף, רצונו לומר, שבעבור שיוסף חטא ב"פה", דהיינו שהוציא דיבה על אחיו, וגם בגלל שאחיו חטאו ב"כסף", שמכרו את יוסף בעשרים "כסף", לכן לא הצליח יעקב לתקן את הפ"ך הנשאר. והיינו מפני שהפכו את ה"פך" ל"כף", ולכן יכל המלאך ליגע בכף ירך יעקב ולמונעו. כי האות פ' של פ"ך היא סתומה [דהיינו האות פ' רגילה כזו פ, נקראת פ' סתומה, והאות פ' סופית כזו פ', נקראת פתוחה], ועל ידי שיוסף הביא (בראשית לו, ב) את דבתם רעה, היינו שפתח את פיו עליהם, הפך את האות פ' של "פך" לפ' פתוחה כזו פ' [ושימשה לה' של "כף"]. וכן האחים שהיו צריכים לפתוח ידם לצדקה ולא למכור את יוסף ב"עשרים" כסף (בראשית לו, כח), שהוא בגימטריא כ' הנמצא במילה פ"ך, ולא עשו זאת אלא מכרו אותו בעשרים כסף, ובזה הפכו את האות פ' הפתוחה שבמילה "פך" לכ' סתומה, ונהפכה המילה "פך" ל"כף". ובגלל זה נגרם (בראשית לב, כו) ויגע ב"כף" ירך יעקב.

ובזה יובן מה שאמרו חז"ל (בראשית רבה ה"ל) "בקש יעקב לישב בשלוחה", היינו לתקן את כל הפגם, ולהגיע לגאולה, כדי שלא נצטרך את כל אורך הגלות והייסורים הללו. "קפץ עליו רגזו של יוסף", היינו עוון הפה והכסף.

התיקון לכך

והנה בכדי לתקן את ה"פך" שנשאר לתקן מתוך כל י"ב צירופי שם הוי"ה, צריכים ישראל למסור את עצמם על "פך" השמן, כלומר על הקדושה והטהרה שלהם, שזה הוא גודל ומעלת נס מציאת פך השמן בחנוכה, שמצאו את "פך" השמן החתום בחותם של כהן גדול ושמור מכל טומאה. והוא כנגד מחשבת היוונים שבכוונה תחילה לא לקחו את השמנים כדי לבטל את ההדלקה בבית המקדש, אלא טימאו את השמנים, כי כל מטרתם הייתה לטמאות את עם ישראל, ולהעבירם ממצוות ה'. וכנגד זה נעשה הנס שנשאר שמן טהור. ואף על פי שמעיקר הדין גם בשמן טמא היה אפשר להדליק את המנורה בבית המקדש, כי הלכה היא (פסחים עז). שטומאה הותרה בציבור, בכל זאת נעשה נס בשמן שהספיק לדלוק שמונה ימים, כדי שעם ישראל יצליח לעמוד ולהנצל ממחשבת היוונים שרצו לטמאותו.

"וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו בְּאֶרֶץ כְּנָעַן" (לו, א)

מדוע כל הפסוקים בפרשת וישב מתחילות באות ו' חוץ משמונה

דבר פלא ישנו בפרשתנו פרשת וישב, שכל הפסוקים בפרשה בתחילים באות ו', לבד משמונה פסוקים (לו, ב, כז, לח, כה, לט, ט, כג, מ, יד, טו, יט). ופלא זה הוא גם במגילת רות, שכל פסוקיה מתחילים באות ו', חוץ משמונה פסוקים (א, ט, יב, יג, יז, כא, ב, ט, יב, ג, יג) והדבר צריך תלמוד על שום מה עשה ה' ככה.

ויראה לומר, שלפי שכל פרשת וישב ומגילת רות הינם "וי וי" הפרשה מתחילה בגנות השבטים במכירת יוסף, פרשת יהודה ומיתת ער ואונן, וגילגולי יוסף במצרים. וכן מגילת רות, כולה צרות, מתחילה בדור השופט שופטיו, כשהיה האחד מוכיח את רעו טול קיסם מבין שיניך, היה משיבו טול קורה מבין עיניך, וכך ממשיכה המגילה ברעב, מיתת אלימלך ושני בניו, ערפה עוזבת את חמותה והעניות שפקדה את נעמי ורות. חוץ משמונה פסוקים שאינם מתחילים באות ו', לפי שהיה בהם מעט שמחה, בפרשת וישב על שנדוגה ליוסף אסנת בת פוטיפרע, ובמגילת רות על שנדוגה רות לבועז.

מנין פסוקי הפרשה

בפרשתנו יש 112 פסוקים, אם תוריד שמונה, נותר לך 104 פסוקים שמתחילים באות ו'. וכן במגילת רות יש 93 פסוקים, אם תוריד 8 פסוקים, יישארו לנו 85 פסוקים, שזה יוצא בגימטריא בוע"ז, וזהו מספר הפסוקים המתחילים באות ו' במגילת רות. ולכאורה יש להתבונן מה העניין הזה של האות ו'. אלא שאות ו' מסמלת על "ויי", הוי אומר, ויי על מכירת יוסף. ויי על פטירת אשת יהודה. ויי על פטירת ער. ויי על פטירת אונן. האות ו' מסמלת ויי, כמו ויהי, שמסמל לשון צער (מגילה י: כל ויהי אינו אלא לשון צער).

קשר בין הפרשה למגילת רות

זזה מה שאנו מוצאים את הפרשה שלנו שמתחילה באות ואו, וישב, שפרשה שלמה שכולה כתובה באות ו', שזו היא הפרשה שבה נזכר הולדת פרץ, ופרץ, כידוע לכולם הוא ראש השושלת שממנו מסיימת מגילת רות את הפסוק האחרון (רות ד, יח-כב) "פרץ הוליד את חצרון, וחצרון הוליד את רם ורם הוליד את עמינדב, ועמינדב הוליד את נחשון ונחשון הוליד את שלמה, ושלמון הוליד את בעז ובעז הוליד את עובד, ועבד הוליד את ישי וישי הוליד את דוד". וכן תחילת המלכות מתחילה בפרץ, בפרשה שלנו נולד פרץ, וכשנולד פרץ, היה ראשית הגאולה, ובמקום שמופיעה ראשית הגאולה, מופיעה כל הפרשה כולה באותיות של ו'. והנה מגילת רות היא מגילה שבה נולד עובד, אבי ישי, אבי דוד. במגילה הזאת מופיעה הלידה של עובד ע"י הנישואין של בועז עם רות, ונס זה סוד הגאולה. ואם גם זה סוד הגאולה, אז גם שם תמצא את האות ו'. לכן הכל מתחיל מתחילתו ועד סופו באות ו'.

אסור להכנס למשבר אלא לפתוח דף חדש

ומעתה יובן שיהודה לאחר שראה את מה שאירע אמר הלא כל המשפחה שבורה. יצחק סביו סגי נאור, יעקב יושב בשקו וכתעניתו, יוסף נמצא במצרים, יהודה עצמו מתה אשתו. כל המשפחה במשבר. אני לא נותן לעצמי להיכנס למשבר. פותחים דף חדש.

איך פותחים דף חדש? מיד הלך ונשא אשה אחרת. ואומר ר' בונים מפשיסחא - דף חדש מתחילים במצוה הראשונה! מה המצוה הראשונה בתורה? פרו ורבו - מיד הלך ונשא אשה (הובא בקו' לחזות בנועם עמ' ס"ט).

וכך אומר רבינו יונה בס' שערי תשובה (שער ב' אות ה') כי יהיה החושך סיבת האורה, וכמו שכתוב (מיכה ז, ח): "אל תשמחי אויבתי לי כי נפלתי קמתי כי אשב בחשך ה' אור לי". ע"ש.

וכך אומר המדרש ביום שנחרב בית מקדשנו, באותו יום, נולד משיח צדקנו. באותו זמן, שעם ישראל ישב במשתה אצל אחשורוש, אכלו ושתו וקלקלו. באותו זמן שחטאו, הקב"ה דואג לסלק מהעולם את ושתו, ולהכניס את אסתר שתביא את הגאולה לעם ישראל... זוהי הדרך שבה מנהיג הקב"ה את העולם. באותו זמן שנראה לך שהעולם חשון משם יצא האור.

וכן בזמן ימי החנוכה, צריך לדעת, מה שדוד המלך אומר בתהילים (קלב, יז) "שם אצמיח קרן לדוד ערכתני נר למשיחי". הדלקת הנרות שאנחנו מדליקים בחושך. דווקא בזמן שהכל נראה חשון מסביב. אנחנו לוקחים את השמן זית זך, שלא יוצא בקלות, אלא צריכים לכתוש ולכתוש את הזיתים, עד שיצא שמן זית, כשהכל נראה חושך מסביב. כשאתה מרגיש 'כתוש'. דע לך, הקב"ה בורא את אורו של משיח.

כשנראה לנו שהכל מתפרק! מחוקקים חוקים שמי יודע להיכן הם יגיעו. חותכים לאברכים את התקציבים. כולם בשקם ותעניתם. עלינו לדעת כי דווקא בשעה הזו הקב"ה יושב ובורא אורו של משיח! משיח לא בא עפ"י תכנון. משיח בא אחרי שהכל נראה לנו גמור!

"וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען" (לו, א)

סדר השתלשלות מעשה יוסף הצדיק עם אחיו

כתב בספר מעשה הגדולים (אבידני, ריש וישב סי' ב', על פי הפסוקים וליקוט מדרשי חז"ל וספר הישר כאן) אחרי מות רחל אמנו, גידלה בלהה שפחת רחל את יוסף ואת בנימין ברחמנות גדולה, באכילה ושתיה ובנקיון כמו הבנים שלה, והודה לה יוסף מאד על החסד שעשתה עמהם, ולכן תמיד היה הולך עם בני בלהה ועם בני זלפה ולא בז להם כאשר נהגו בני לאה אחיו, שהיו מבזים את בני השפחות לאמר להם כי אתם עבדים שלנו (רש"י לו, ב).

בימים ההם היה יעקב מלמד את יוסף תורה אשר למד בבית המדרש של שם ועבר, ויוסף היה קולט את הכל כספוג, וישמח יעקב ביוסף מאד על זה ויאהבהו מאד. וירא יוסף כי אהבו אביו יותר מכולם, וגם עשה לו כתונת של פסים, וילבש את בגדיו ויתיפה לעיניהם והיה שמח עד מאד. והלשין על אחיו אצל אביו לאמר שהם מזלזלים בבני השפחות, ושאוכלים בשר בלי שחיטה אבר מן החי, ועוד ועוד. ולא ידע יוסף שלא אכלו אחיו אבר מן החי, אלא בראו בהמה בספר יצירה והיא מותרת באכילה ללא שחיטה.

ויקרא יעקב לבניו ויוכיחם על פניהם ויאמר אליהם אל נא בני, אין לבוז לבני השפחות, כי תועבת ה' כל גבה לב, והרי אחים אתם בלי הפרש לירושתי, כי חלק כחלק יגיע לכל האחים באין הפרש. וגם כן אין לתלוש בשר מן הבהמה ולאכול, כי אכזריות היא ואסור לנו בשר פיגול כזה, אלא רק בשחיטה הכשרה, אל תהיו כגוים האוכלים בשר בנפשו ודמו ולכן הם אכזרים, כי ה' הוא רחמן ואוהב חסד, ואתם גם כן כולכם תהיו רחמנים ואוהבי חסד אחד עם השני וגם עם אחרים.

ויצאו בני יעקב בשתיקה מאצל אביהם וידעו כי יוסף הלשין עליהם, ויקצפו על יוסף קצף גדול מאד. גם ראו שעשה לו אביו כתונת פסים דקה וקלה ונחמדה ואהבו מכולם, לכן וישנאוהו ולא יכלו דברו לשלום (בראשית רבה פרשה פ"ד סי' ט') לפי שהיו שוים בלבם ובפיהם, ולא נהגו מנהג רע אחד בפה ואחד בלב.

בימים ההם חלם יוסף חלום של נבואה על האלומות, ויספר את חלומו לאחיו לאמר, אלומתי עומדת ואלומותיכם משתחוות לה. ובזה הוסיף אש על המדורה והלהבה גדלה עד מאד, ולכן ויוסיפו עוד שנאו אותו.

ויחלום עוד חלום והנה השמש והירח ואחד עשר כוכבים משתחווים לו, והפעם סיפר את החלום הזה וקודמו לאביו ולאחיו יחדיו בסעודת ראש חודש, ויתמה יעקב על זה ויאמר לעיני האחים בגערה, האם יתכן הדבר שתהיה תחית המתים עכשיו? הלא רחל מתה כבר! האם היא תקום ואני ואחיך כולם נבא להשתחוות לך? שתוק מדבריך אלה (ברכות נה:). ועשה כן למען הסיר את קנאת האחים ממנו. ודבר ה' היה תכף אל יעקב לאמר שמור את החלומות של יוסף בנך, כי יקומו ויהיה כן ואני אגדלהו וארוממהו, ואתם כולכם תשתחוו לו עם בלהה אשתך שהיא כאמו. אז שמר יעקב את הדבר הזה ויכתבהו אצלו לזכרון. והאחים שנאו את יוסף מאד, ולכן יצאו מהעיר חברון והלכו לשכם אצל הצאן עם העבדים שלהם, ויוסף נשאר אצל יעקב ללמדו תורה כרגיל.

יעקב שולח את יוסף לאחיו בשכם

וירבו הימים, ובני יעקב לא שבו הביתה. וירא יעקב מאד וייצר לו על בניו ועל שלומם ועל שלום הצאן, כי יש להם שונאים הרבה כידוע. ויקרא יעקב ליוסף לאמר קום בני ולך לראות את שלום אחיך ואת שלום הצאן, כי אני דואג להם מאד. בני היקר דע לך חלום חלמתי בלילה הזה ותפעם רוחי מאד ופחדתי מהחלום הרע הזה, כי ראיתי בחלומי אני ואחיך כולנו מזלזלים אותנו למצרימה. ואשאל את המלאך הדובר בי לאמר האשוב לארץ מולדתי או לא? ויען המלאך אותי ויאמר כי שם תמות. ואיקץ ואחרד חרדה גדולה מאד, כי אמרתי המלכים שנלחמו אתנו הם אורבים לנו, שמא ימכרו אותנו לעבדים שם? כי כך אמר ה' לאברהם זקני (בראשית טו, יג) כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם. ואומר אל לבי, אולי התחילה השעה ההיא, כי דבר ה' הוא, ובא יבא. ועתה בני קום מהר ולך אל אחיך הרועים בשכם, וראית איך שלומם ושלום הצאן, והשיבני דבר, יפה שעה אחת קודם, כי לבי נוקפי. (סוטה יא. ובראשית רבה פרשה פ"ד סי' י"ג).

ויאמר יוסף אל ליבו, איך אני אלך לאחים השונאים אותי, ומאיך אם לא אלך, והכאבתי את לב אבי היקר. לכן אלך ויהיה מה, כי טוב לי מנוחת אבי מחיי, וגם מחלומי הנורא אשר חלם עתה.

ויקם וילך יוסף ויבא שכמה ולא ראה את אחיו שם. וילך יוסף בשדה שכם ויתעה בדרך כי לא ניסה אף פעם עבור שם, ויפול בקוצים ובברקנים ויבכה בדמעות שליש. וישלח לו הקב"ה מלאך בדמות איש והוא גבריאל (תנחומא

ב), וישאלהו לאמר מה תבקש? ואמר את שלום אחי אני מבקש, אבל הם ברוגז איתי ולכן לא הצלחתי בדרך הזו. אולי תגיד לי איפה הם רועים? אמר לו המלאך, שמעתי כי הם שונאים אותך ומדברים עליך דברים קשים, ואם תרצה שאחזירך לביתך אל אביך, אני מוכן. אמר לו יוסף לא, את אחי אני מבקש. אמר לו שמעתי אומרים נלכה "דותינה". ורמו לו בזה, כי הם "דנים" אותך קשה, חזור בך. אבל יוסף אמר, חס וחלילה, אם אני לא אלך במצות אבי, אז וחטאתי לו. וילך יוסף אחר אחיו וימצאם בדותן. וישמע מרחוק שהם מדברים עליו בקול רם לאמר הנה בעל החלומות הלזה בא. באותה שעה אחי יוסף ישבו לאכול ארוחת הצהרים, אז ענה שמעון ואמר, שיבא וישסעהו כגדי מקולס, על חלומותיו הרעים עלינו. ויהי הם מדברים עליו ובינתים הגיע יוסף וישאלם לשלום בשמחה ובסבר פנים יפות. אבל הם כבשו פניהם ממנו ולא ענו לו לשלום כלל, רק אמרו לכו ונהרגהו ונשליכהו באחד הבורות ונראה מה יהיו חלומותיו.

האחים משליכים את יוסף לבור

במדרש אמרו (תנחומא ישן י"ג) שבאותה שעה שמעו קול משמים לאמר: לא ימות יוסף כי יחיה ויתקיימו כל חלומותיו, וזה מה שנאמר "וישמע ראובן ויאמר להם, אחי אל תרעו לשפוך דם נקי", סוף כל סוף אינו חייב הריגה, רק השליכוהו אל הבור הזה אשר במדבר, ואתם אל תהרגוהו, ותוכניתו היתה למען הצילו מידם ולהשיבו אל אביו, כי הוא הבכור ועליו מוטל הדבר לעשותו. אז אמר הקדוש ברוך הוא לראובן, כי עשית זאת להצילו מיד האחים, לכן אני מצוה את יהושע להבדיל בראשונה ערי מקלט מן חלקך בארץ ישראל בעבר הירדן כדי לנוס שמה כל רוצח מכה נפש בשגגה, בזכות שהצלת את יוסף מהריגה.

שמעו האחים בקול ראובן ונגשו אל יוסף ויפשיטו את כתונת הפסים שלו באכזריות ויכו אותו הכה ופצו, ויחרד יוסף חרדה גדולה ויצעק צעקה גדולה ומרה ואמר, אוי אחי מה פשעי ומה חטאתי כי כולכם קשרתם עלי, אל נא אחי תרעו לי, יהודה, אתה אחי היקר, ראובן אחי הבכור הצילוני אתם. אנא חוסו ורחמו עלי. ולא הועיל כלום. ויקחוהו וישליכוהו הבורה אשר אין שם מים, רק קיננו בו נחשים ועקרבים בעפר התחוח אשר בו (שבת כב.). גם הבור רק אין בו מים, אבל היה שם בפי הבור אילן אחד, אז תפש יוסף את שתי ידיו ב"אילן" [בגימטריא צ"א, כגימטריא של שמות "הויה אדנות" ברוך הוא] כדי שלא יפול לתחתית הבור. אז נגש אליו שמעון, והכהו בשבט בידו, ונפל למטה וצעק בבכיה גדולה, וגם מפחד נחשים ועקרבים. אבל הקדוש ברוך הוא שלח "מלאך" [בגימטריא צ"א, כאמור לעיל שעולים שמות הויה ואדנות] והצילו, וקשר את פיהם של הנחשים והעקרבים שלא יזיקוהו. וגם הציע לו מטה של משי רכה וטובה, והשרצים לא נגשו אל המטה.

ויהי כאשר ישבו לאכול, שמעו את קול צעקותיו של יוסף כשהוא מבקשם, חנוני חנוני אתם אחי ותוציאוני מפה, הלא אחיכם עצמכם ובשרכם אני, עשו נא למען יעקב אבי. והם קמו ורחקו מעליו, כדי שלא לשמוע את קולו המר. ויהי כאשר כילו לאכול, קמו לברך את ה' ואמר להם יהודה, היתכן שאתם הולכים להרוג נפש דם נקי, ואתם מברכים את ה', הישמע ה' בקולכם, והלא נאמר (תהלים י, ג) ובוצע ברך ניאץ ה'? ענו לו האחים, יהודה אחינו אתה צודק, אבל אם אנו נחזיר את יוסף אצל אבינו, אז יספר יוסף לו את כל אשר עשינו לו, ויקללנו אבינו כקללת נח הצדיק לכנען בן חם. ולכן לא יתכן בשום אופן להחזירו. וגם תסכימו כולכם בשבועה גמורה שלא לגלות זאת לאזן אבינו, פן תהיה מלחמה חזקה בין האחים. ויסכימו כולם על השבועה. באותו הרגע ראו אורחת ישמעאלים באה מרחוק, ומאת ה' היתה זאת, אז אמר יהודה לכו ונמכרנו לישמעאלים ההולכים אל קצה המדבר, וידנו אל תהי בו, וגם לא ישוב עוד לבית אבינו, וייטבו דברי יהודה בעיניהם ויעשו כן.

ראובן הלך על אחד ההרים להתפלל על יוסף

באותה שעה ראובן לא היה שם (ראה בראשית רבה פרשה פ"ד סי' ט"ו), כי באותו היום הלך ראובן לשרת את אביו. והלך על אחד ההרים וישב שם להתפלל אל ה' לאמר אנא ה' אלהי אבותי, הסב לב אחי מרעת יוסף אחינו ותנהו לרחמים בעיניהם, ועזרנו להעלותו מהבור ולהשיבו בשלום לאבי ולא יחסר שבט אחד מאבינו היקר.

ו**בעוד** שהיה ראובן מתפלל שם בהר, בעת ההיא עברו משם שבעה אנשים מדינים סוחרים כחום היום, והם היו צמאים מאד למים במדבר השמם ההוא, וראו מעל בורו של יוסף עופות רבים עד אין מספר פורחים למיניהם, ועופות פורחים הוא סימן למקור מים, על כן חשבו כי יש מים שם, וירצו אל הבור וישמעו קול ממרר בבכי והנה נער בוכה, הרכינו את ראשם וראו אור גדול כירח מבהיק מפניו של הנער היפה ששוכב בבור. וימהרו וימשכוהו מן הבור, ויקחוהו וילכו לדרכם, ויעברו בדרך אשר היו האחים שם. כשראו את יוסף ביד המדינים וירצו אליהם ויאמרו להם, הוי גנבים אתם, עזבו את האיש כי עבדנו הוא, ואנו שמנו אותו שם, הרפו ממנו ולכו לכם לשלום ואל תגשו אליו. ויענו המדיניים

את בני יעקב, למה אתם מדברים כזבים, האם ילד יפה כזה הוא עבדכם וישרת אתכם, לא היו דברים מעולם, אלא אדרבה להיפך אנו רואים כי אתם שחורים כעבדים לפני הנער הזה היפה והוא אדוניכם ואתם שנאתם אותו... ויגשו אליהם בני יעקב לאמר השיבוהו לנו פן תמותון. ויהי כשמוע המדיינים ויוציאו איש חרבו להלחם בבני יעקב, ויקפוץ עליהם שמעון בזעמו ויאמר להם האם לא שמעתם מי אנו, שהחרבנו את שכם, ואת מלכי כנען הרגנו, ואתם מהרו והשיבו לנו את עבדנו פן תמותון. ויהי כראותם כי חזקים הם מאד, אז דברו בלשון רכה ואמרו להם הלא העבד הזה מרד בכם, לכן תמכרוהו לנו בכסף עשרים שקלים. וישמעו להם בני יעקב, וימכרו להם את יוסף בעשרים כסף, ויחלקו את המחיר ביניהם, ויקנו להם כל אחד זוג נעלים לרגליהם ונעלמו משם.

יוסף על קבר אמו

והמדיינים התחרטו אחר כך על קניינם, כי אמרו מי יודע שמא גנוב הוא בידנו, והיה כי יבוקש ונמצא בידנו ומתנו. וישאו עיניהם ויראו אורחת ישמעאלים באה לקראתם, ויאמרו לנו ונמכרנו לאלו, ונפטור מצרה זו, כי בנפשנו הוא, ויעשו כן. גם הם מכרוהו בעשרים כסף והלכו לדרכם שמחים. אז הרכיבוהו הישמעאלים על הגמלים להורידו מצרימה. ויהי כשמוע יוסף כי יורדים הם מצרימה, וישא את קולו בככי גדול, ויגש אליו אחד מהם ויכהו ויורידהו מעל הגמל וילך רגלי ובוכה. אז הוריד הקדוש ברוך הוא עליהם חושך ענן וערפל, ותחשך הארץ, ויראו האנשים מאד, ויאמרו מה זאת עשה ה' לנו, והמה עוברים בדרך אפרת היא בית לחם על קבר רחל אמנו, וימהר יוסף וירץ אל קבר אמו ויפול על המצבה ויבך בקול מר מאד ויאמר, אמי רחל היקרה, עורי עורי נא וראי את בנך הנמכר לעבד, הקיצי אמי ובכי עמי גם את על צרתי אשר באה עלי פתאום, אהא כי נפרדתי מאבי הצדיק והנני בידי אדונים קשים. אמי קומי והשיבני אל אבי היקר. ויחבק יוסף את קבר אמו וידום, כי לא יכול עוד לבכות. וישמע קול מדבר אליו מהקבר, בני יקירי, יוסף, בני בני, שמעתי את קול הבכיה שלך, כי מר לי, מרה מאד דמעתך וצר לי מאד עליך, בני בני יוסף שמע בקולי, אני אמך רחל הדוברת אליך, קום לך ובטח בה' וסור מרע ועשה טוב, וה' לא יעזבך, כי שמעתי מאחרי הפרגוד, ותסכול עתה להטיבך באחריתך, בני היקר לך והצליח ה' דרכך.

ויהי כראות הנכרי את יוסף שוכב על הקבר, ובקצף גדול בא ויכהו בעיטת רגל, אז אמר להם יוסף אמצא חן בעיניכם השיבוני אל אבי העשיר פה בחברון ותקבלו ממנו כסף רב מאד ועושר גדול. אבל הם לא האמינו לו בזה, כי אמרו שקר הוא מדבר, ואף שהיו מהם שהסכימו לזאת, אך בסוף בקיצור דברים הורידהו מצרימה למכרו שם.

שבועת האחים שלא לגלות

ועתה נחזור אל האחים שניחמו על הרעה אשר עשו ליוסף, ויך לבם אותם ולא הועיל. בעת ההיא בא ראובן אל הבור ויקרא, יוסף יוסף, ואין קול ואין עונה. וירד אל ירכתי הבור ולא ראהו שם. ויקרע את בגדיו ויצעק, הילד איננו ואני אנה אני בא. תכף בא אצל אחיו ויאמר להם מה עשיתם, איה יוסף? והגידו לו כי מכרוהו. ויבך ראובן הרבה מאד ויאמר להם, למה לא חסתם על כבוד אבינו הזקן? אז אמרו לו, כי האשם בזה יהודה אחינו, שהוא אמר לנו למכרו, ולו אמר לנו להשיבו אל אביו, היינו עושים כדברו, כי הוא חשוב אצלנו למלך. בעת ההיא אמר ה', יען לא חמל יהודה על אחיו ועל כבוד אביו הזקן, לכן תמות עליו אשתו, וימותו בניו אשר תלד לו גם כן.

אז נשבעו עוד הפעם לאמר, מות יומת האיש אשר יגיד לאבינו את מכירת יוסף. ויאמר יששכר לאחיו, קחו את כתונת יוסף שפשטתם אותה ממנו, ושחטו שעיר עיזים וטבלו אותה בדם השעיר הדומה לשל האדם (בראשית רבה פרשה פ"ד סי' י"ט), ותקרעוהו לקרעים הרבה ושלחו אותה לאבינו לאמור לו, זאת מצאנו, הכר נא הכתונת בנך היא אם לא? ובוזה סרה תלונת אבינו מאתנו. ויאמר להם ראובן אהה, אחי, שימו לב כי רעה רבה היא להונות גם את אבינו בזה, וכי לא די לנו התועבה שעשינו במכירת אחינו? ענו האחים ואמרו, אמנם צדקת, אבל מה נעשה ואין לנו עצה אחרת מזה. אז עשו כעצת יששכר, ונתנו את הכתונת מגואלת בדם לנפתלי, ושמו את הדברים בפיו להגיד לאביהם. וירץ נפתלי והביא את הכתונת ליעקב ויאמר, זאת מצאנו בדרך, הכר נא הכתונת בנך היא אם לא? תכף הכירה יעקב, ותחשכנה עיניו, ויפול ארצה וידום כאבן עד בוש, ואז צעק צעקה גדולה ומרה עד מאד ונשמע קולו בכל הארץ, ואמר אהה כתונת בני היא, חיה רעה אכלתהו, טרף טורף יוסף הנחמד בני ואיננו.

חיה רעה אכלתהו

ויהי בערב, וישבו אחי יוסף אל אביהם, ובגדיהם קרועים ועפר על ראשם, ויראו את יעקב במר בוכה, וסופק את כפיו, וגם הם ישבו לבכות עד שבכו גם מלאכי שמים עמם וכל אנשי העיר, ויהי בכי ומספד בכל העיר. ויפן יעקב לבניו לאמר, אני שלחתי את יוסף לשלומכם, ואנה עזבתם אותי, אהה ואוי לי כי אני גרמתי לו את המות הזה, בני יוסף, מה

מתקת לי בחיך, ומה המרת לי במותך. ויפול יעקב לארץ באין אונים וידום. ויראו האחים את צרת אביהם, וינחמו מאד על אשר עשו את הרעה הגדולה הזאת. ויגש יהודה אל אביו וישב אצלו, וישם את ראשו בין ברכיו, וימח את הדמעות מעל פניו, ויבך גם יהודה מאד, ובאו כולם לנחמו ליעקב, וימאן להתנחם, כי אמר ארד אל בני אבל שאולה, יען כי הבטיחני הקדוש ברוך הוא שאם בני לא ימותו בחיי, מובטח אני שאיני רואה גיהנם (תנחומא ויגש ט'), יען כי לא ראיתי קרי בימי, וראובן בני הוא מטפה ראשונה שלי, ואיך יהיה זה עתה, האם יש בי עון חס ושלום ואצטרך לראות פני גיהנם, לא ולא, כי אין בו עון אשר חטא. ועדיין יצחק אביו לא מת, ושמע את האסון הזה אשר קרה ליעקב בנו ובא אליו לנחמו, וראה כי צרתו צרה, ויצחק ידע בנבואה כי יוסף לא מת והוא חי, אבל לא ניתנה לו רשות להודיע את הדבר ליעקב, כי מאת ה' היתה זאת, ושתק וישב לבכות עמו, וישתתף בצרת בנו גם הוא (בראשית רבה פרשה פ"ד סי' כ"א).

יעקב אבינו מדבר עם הזאב

אז אמר יעקב לבניו, לכו השדה וחפשו על גופת יוסף להביאה לי לספדה ולקברה. וגם צודו לי שם את הצידה הראשונה אשר תראו, והבאתם אותה לי לדבר אתה מה שהוא. וילכו בני יעקב השדה וראו שם לפניהם זאב וצדוהו חי ויביאו אל אביהם. ויגש יעקב אל הזאב ויאמר לו ברוגז, מדוע אכלת את יוסף בני היקר אשר לא יצא לקראתך בחצים? ויפתח ה' את פי הזאב כמו אתונו של בלעם, ויאמר ליעקב, חלילה לי מעשות זאת, כי מיום היותי לא בא אל פי בשר אדם כלל, ולא מצאתי את בנך, ולא בא תחת הצפרנים שלי, ולא אכלתיהו בשינים ולו ראיתיהו בעינים, ידיו ורגליו יהיו שבורות, ותשבר מפרקתו של הזאב הזה אם ראה את בנך. כי חף אני בלי פשע, ועתה הנני בידך אדוני לעשות בי כטוב בעיניך, אולם חי השם אשר בראני, לא ראיתי את בנך ולא נגעתי בו... ויהי כשמוע יעקב את דברי הזאב, תמה מאד וישתאה על הדבר, ויברך את הזאב ויאמר לו, יהי רצון שלא יחסרו לך מזונותך, ובשר הצאן יהיה צלוי בפוך, ואם לא יקרה לפניך טרף, אז הקדוש ברוך הוא ישלח לך מן מהשמים וכן הוא עד היום.

יוסף הצדיק בבית אדוניו

עתה נעזוב את יעקב בשקו, ונשוב נבא אצל יוסף אשר הינו בדרך למצרים. והנה גם ישמעאלים מכרוהו לבני מדיין, והם הביאוהו למצרים למוכרו בשוק, ולשם כך רחצוהו יפה ומשחוחו בשמן אפרסמון והלבישוהו בגדים יפים, והיה נראה יפה תואר לעיני כל רואיו, ולכן זה בא ומוסיף עליו במחיר וזה בא ומוסיף, עד ששמעה זליכה אשת פוטיפר כי יש בשוק עבד למכירה יפה תאר מאין כמוהו, תכף באה שם וכשראתה אותו, תכף הוסיפה על מחירו כפלים מאחרים ועוד הגדילה את מחירו עד ששקלה כנגדו שלש פעמים שקלי זהב במאזנים והביאתו הביתה. ויהי כראות פוטיפר את יוסף, מאד מצא חן בעיניו, יען כי הוא טוב רואי, וישאלהו כמה שאלות והשיב לו כהוגן ובדרך ארץ מאד נפלא, ועמד כעבד לפני רבו באימת המלכות, ויצא בהבחנו חכם ומשכיל מאד. אז נתפלא עליו אדוני וישאלהו איפה למדת כל זאת? ויענה לו יוסף, למדתי אצל אבי יעקב העברי אשר בא מעבר הנהר לארץ כנען בחברון והוא איש נביא, ואני גונב גונבתי משם. ועתה הנה אדוני היקר, נפל מזלי אצלך והנני עבד לרחוץ את רגלי אדוני. ויעבוד יוסף את פוטיפר בכל לבו, ולא סר ממה שצוהו אדוני. וה' נתן את חינו בעיני פוטיפר ואשתו, ואהבוהו מאד, כי לא היו להם בנים, אך ורק אסנת בתם המדומה. ויהי היום בבקר השכם ראה פוטיפר את יוסף שהוא מתפלל לה', וישאלהו מה זה שאתה מפטפט בשפתים, האם מכשף אתה? וישיבהו, לא אדוני, רק אני מתפלל לה' אלהי, שיתנני לחן ולחסד בעיניך. אמר לו אדוני, הראני נא את אלהיך. אמר לו יוסף, יפקח אדוני את עיניו ויביט בשמש. וישב האדון, וכי יש אדם יכול לראות בשמש? ענה לו יוסף, אם בשמש שהוא אחד מעבדי אלהי אינך יכול להביט בו, איך תוכל לראות את אלהי, אשר ברא את השמים ואת הארץ ואת כל אשר בס? אז שתק פוטיפר ולא שאל ממנו כלום מזה.

ויהי היום וישאל פוטיפר מיוסף להביא לו מים רותחים. תכף הלך והביא לו באותו רגע, ואמר הנה אדוני קח לך מים רותחים. נתפלא אדוני על זה, אמר לו אני רוצה פושרים. ונהפכו פושרים. וכן על זה הדרך, כל מה ששאל ממנו, הקב"ה היה הופכם בתוך ידו של יוסף לרצון פוטיפר, כדי שידע אדוני את כוחו של יוסף, ולא יזלזל בו כעבד פשוט. אז ידע אדוני כי ה' מצליח בידו, ולקח את כל מפתחות האוצרות וימסרם ביד יוסף, ואמר לו אתה תהיה פקיד על כל אשר לי, יען כי היה עשיר גדול מאד, וגם אשתו זליכה היתה בתו של שדד בן עדד העשיר המפורסם (עיין פ' תרומה סי' א'). ויוסף היה אוכל ושותה ומתעדן בטוב, ומיפה את עצמו, ושכח את אביו הבוכה ודואב עליו תמיד, ולכן (בראשית לט, ז) ותשא אשת אדוניו את עיניה אל יוסף, כי יצר הרע בא לאדם מתוך אכילה גסה ושתיה (ראה בזהוה ח"ב דף קנ"ד ע"ב וח"א דף ק"י ע"א).

"אלה תלדות יעקב יוסף" (לו, ב)

יוסף היה באיקונין של יעקב ואירע לו מה שאירע ליעקב

כתב רש"י ז"ל (כאן, וראה כבראשית רבה פרשה פ"ד סי' ה' ותנחומא ישן ה') תלה הכתוב תולדות יעקב ביוסף וכו', ומדוע נאמר שתולדות יעקב הם יוסף, והלא כל בניו הם תולדותיו? אלא מפני שהיו זיו איקונין שלו דומה לו. [ופירוש הפסוק הוא, אלה תולדות יעקב יוסף, יוסף הוא התולדה שהכל מעידים שהיא של יעקב] וכל מה שאירע ליעקב, אירע ליוסף, זה נשטם וזה נשטם וכו'. ועוד כי בתחילה היו ליעקב יסורין ועבדות, ולבסוף ישוב, וכן ליוסף היו בתחילה יסורין ועבדות ולבסוף ישוב. וכתב הרא"ם שזה מה שנאמר בפסוק "אלה תולדות יעקב יוסף", יוסף הוא הבן שכולם מעידים שהוא בן יעקב, כי דרך המאורעות שבאים על האבות, שבים ובאים על הבנים.

וכן להלן (פסוק ג) כתב רש"י על הפסוק בן זקונים, ואונקלוס תרגם, בר חכים הוא ליה (בן חכם הוא לו), שכל מה שלמד משם ועבר מסר לו.

והנה בספר מנחת שמואל (גורג'י, דף מ"א ע"א, נדפס תרס"ג) כתב רמז נפלא בתיבות הפסוק הזה אלה תולדות יעקב יוסף, בראשי תיבות "אתי", שהם ראשי תיבות איקונין תורה יסורין ישוב.

"אלה תלדות יעקב יוסף" (לו, ב)

להוסיף בכל יום בתורה ובמצוות

בדרך דרוש כתב בספר בית אהרן, "אלה" הם ה"תולדות" והמעשים שיעשה מי שהוא מזרע "יעקב" אבינו, "יוסף" בכל יום בתורה ובמעשים טובים.

"אלה תלדות יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה היה רעה את אחיו בצאן והוא נער את בני בלחה ואת בני זלפה נשי אביו ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם" (לו, ב)

אכלו אבר מן החי והיו חשודים על העריות?

איתא במדרש בראשית רבה (פרשה פ"ד סי' ז', ומובא ברש"י כאן) שיוסף הביא לאביו דיבה רעה על אחיו שראה שהם אוכלים אבר מן החי, ומזלזלים בבני השפחות לקרותם עבדים, וחשודים על העריות.

והדברים תמוהים, האיך יתכן לומר על קדושי עליון שבטי יה דברים כאלו אשר לא יעשו? ואם אמנם לא עשו כן, היתכן שיוסף הצדיק יוציא מפה קדוש דברים שאינם נכונים על אחיו?

וביאר השל"ה הקדוש (פרשת וישב, אות נ"ז) על פי הנמצא בקובץ ישן, שאברהם אבינו חיבר את ספר יצירה ומסרו ליצחק, ויצחק מסרו ליעקב, ויעקב מסרו לבני לאה שהיו יותר מיוחסים, כי אין מוסרין סתרי תורה אלא לצנועין ולמיוחסים שבדור, ולכן לא מסר יעקב את "ספר יצירה" לבני השפחות. ובראו השבטים בקר וצאן על ידי יצירה (סנהדרין סה:), והרי בעלי חיים שנבראו ולא נולדו לאב ואם, מותרים באכילה בלא שחיטה. ויוסף לא ידע שבהמות אלו נבראו על ידי ספר יצירה, ולכן חשב שהם אוכלים בשר מן החי, וסיפר לאביו שהם אוכלים אבר מן החי. וכן אפשר שעל ידי צירוף אותיות שמות הקדושים מספר יצירה בראו השבטים "נקבה" והיו מטיילין עמה, ויוסף לא ידע שהאשה נבראה על ידי ספר יצירה, וחשב שהיא נקבה אשה שנולדה מאב ואם, לכן הביא דיבה לאביו שהם חשודים על עריות. וכשעסקו השבטים בצירוף אותיות אלו, ורצו להתחבר עמהם בני השפחות, אמרו השבטים "אתם בני השפחות", וכוונתם היתה לשם שמים, כי אין מוסרין סתרי תורה כאלה אלא למיוחסים שבכל דור ודור וכו"ל, ויוסף לא הבין כוונתם, וסבר שהם מזלזלים בכבוד אחיהם לקרותם עבדים, ובא והגיד לאביו.

הרי לך כי השבטים היו צדיקים, וגם יוסף היה צדיק יסוד עולם, עם כל זאת קראו עליו את הפסוק (בראשית לו, ב) ויבא יוסף את דבתם רעה, משום שיוסף היה לו לדרוש ולחקור ולשאול את פי השבטים מה היתה כוונתם בדברים האלה. עד כאן דברי השל"ה הק' בשם קובץ ישן.

החתם סופר על התורה (כאן, ד"ה ויבא יוסף) הביא את דברי השל"ה הנ"ל שבראו עגלא תלתא בספר יצירה ואכלוהו חי, וכתב על כך שזה אפשר שכן היה, אבל מה שכתב שבראו נקבה בספר יצירה ונשתעשעו עמה, לא אאמין על שבטי יה, שעסקו בשמות הקדושים על מנת להשתעשע עם נקבה, חלילה חלילה. עד כאן.

התורה מודיעה את מספר שנותיו של יוסף בעת שהביא את דבתם

ועל פי דברי השל"ה הקדוש כתב רבנו יוסף חיים בספרו בן איש חי דרשות (וישב עה"פ ולא יכלו דברו), היות ואין מלמדים "ספר יצירה" למי שלא מלאו לו עשרים שנה, לכן הודיענו הכתוב, ש"יוסף" היה "בן שבע עשרה שנה",

כאשר "הביא את דיבתם רעה אל אביהם", לומר, שמחמת שנותיו הצעירות, לכן אביו לא גילה לו את סודות ספר יצירה, ושהשבטים בוראים את אותם הנשים והבעלי חיים על ידי "ספר יצירה", כדי שלא יבקש שילמדו גם כן "ספר יצירה", ומרוב אהבתו לא יוכל להשיבו ריקם.

לשם מה בראו השבטים צאן כשהיה להם צאן לרוב

ויש להתבונן במה שכתב השל"ה הקדוש (המובא לעיל) שהשבטים בראו את הצאן על ידי ספר יצירה, דלכאורה למה היו צריכים לברוא את הצאן בשמות הקדושים ולא לקחו מצאן אביהם, והרי היה ליעקב הרבה צאן, וכדכתיב (לעיל ל, מג) ויפרץ האיש מאד מאד, ויהי לו צאן רבות ושפחות ועבדים וגמלים וחמורים.

ואולי יש ליישב בהקדים את דברי שו"ת הרשב"א (ה"א סימן ת"ג) על הא דאיתא במסכת סנהדרין (דף סה:): רב חנינא ורב אושעיא הוו יתבי כל מעלי שבתא ועסקי בספר יצירה, ומיברו להו עיגלא תילתא, ואכלי ליה. וכתב הרשב"א, שרק בערב שבת אפשר לברוא בהמה על ידי ספר יצירה, משום שבו היתה בריאת הבהמה, אבל בשאר ימות השבוע אי אפשר לברוא בהמה על ידי ספר יצירה.

מבואר מדברי הרשב"א, שאותו היום שהשבטים בראו את הצאן על ידי ספר יצירה, ערב שבת היה, שהרי ביום אחר אי אפשר לברוא. ומעתה אפשר לומר, שלכן הוצרכו השבטים לברוא את הצאן על ידי ספר יצירה, משום שראו כי נטו צללי ערב וכמעט קידש היום, ולא הכינו בשר לסעודת שבת, ולא יספיק הזמן כדי לשחוט בהמה, לנקרה, למלחה ולבשלה עד כניסת השבת, לכן נזקקו לברוא צאן על ידי ספר יצירה, שבהמה הנבראת בספר יצירה, מותרת באכילה בלא שחיטה. (פלאות התורה)

"והוא נער" (לו, ב)

יוסף עשה מעשה נערות בגלל שנתחלפה נשמתו בשל נקבה

כתב רש"י, "והוא נער", שהיה עושה מעשה נערות, מתקן בשערו, ממשמש בעיניו כדי שיהיה נראה יפה. עד כאן. כלומר, התורה כינתה את יוסף בשם "נער", מפני שהיה מתקן את שערו ועיניו להתייפות כדרכי הנערים.

הרה"ג ר' דוד הכהן וצ"ל מג'רבא, הביא בספרו משגב לדרך (וישב, דף יא ע"א נדפס תרע"א) טעם לכך שיוסף היה עושה מעשה נערות, על פי מה שכתב השל"ה הקדוש על הפסוק (בראשית לד, א) ותצא דינה בת לאה אשר ילדה ליעקב לראות בבנות הארץ, ולמה יצאה, הרי אין דרכן של בנות ישראל לצאת החוצה? אלא לפי שהייתה לה נשמת זכר, שכידוע בתחילה לאה אמנו הייתה מעוברת בזכר, והתפללה שייחפך העובר לנקבה, כדי שאחותה רחל שהייתה עקרה, תזכה גם היא ללדת זכר ולקחת חלק מהשבטים, וכיון ששורשה של דינה היה זכר, לכן נהגה דינה כמו זכר, שדרכו לצאת.

לפי זה ביאר הרב "משגב לדרך" שיוסף אף הוא היתה לו למעשה שורש מנשמת נקבה, כי נשמתו היתה בדינה והתחלפה, ולכן היה עושה מעשה נערות שיהיה נראה יפה כדרך הנערות, והמילים "מעשה נערות" מתחלפים במעשה נערות.

"וַיִּשְׂרָאֵל אֶהָב אֶת יוֹסֵף מִכָּל בָּנָיו כִּי בֶן זִקְנִים הוּא לֹו וְעָשָׂה לֹו כְּתַנְתַּ פְּסִים" (לו, א)

כיצד יתכן שהאחים קנאו בכתונת פסים?

הדבר מתמיה שהשבטים שבטי י"ה אשר היו גדולים ומורמים מעם, יקנאו בכתונת פסים, ואיך יקנאו בדבר גשמי פעוט לפי רום מעלתם.

בספר פלאות התורה כתב לבאר זאת על פי דברי רבנו בחיי (כאן), שכאשר עשה יעקב את כתונת הפסים והלבישו על יוסף, מסר לו סוד כ"ב אותיות, והלבישו ידיעת החכמה בשם כ"ב אותיות, כמו שלמד מפי שם ועבר. עד כאן. כיון שכן, מובנת קנאת האחים ביוסף, לפי שקינאו בקנאת התורה ולא בקנאת כתונת גשמית.

בספר צרור המור (פרשת נשא ד"ה ולכן אמרו) מבאר, כי שם של כ"ב אותיות היוצא מברכת כהנים, הוא השם אנקת"ם פסת"ם פספסי"ם דיונסי"ם, והוא טוב לשמירה ולכלל הדברים, והאומרו דרך תפילה יועיל לו מאד, ובפרט בעת ברכת כהנים יאמר שם זה בראשי תיבות כך: אל נא, קרב תשועת מצפיך. פחדך סר תוציאם ממאסר. פדה סועים פתח סומים ישעך מצפים. דלה יוקשים וקבץ נפוצים, סמוך יה מפלתנו. ויסיים, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

ובביאור ענין שמות הקודש האלו, כתב הרמ"ק ז"ל בס' פרדס רמונים (שער פרטי השמות, פרק י"ד) וזה לשונו: לכל אחד מהד' שמות הנ"ל, לו סגולה בפני עצמו, הא' אנקת"ם, הוא טוב להשמיע תפלה, ופירוש, שומע אנקת תמים. הב' פסת"ם, הוא נותן פסת בר לצריכים מזון. הג' פספסי"ם, מלשון ועשה לו כתונת פסים, והוא נותן בגד ללבוש. הד' דיונסי"ם, והוא עושה ניסים ונפלאות, ובהם נשתמש יעקב אבינו ע"ה באמרו (בראשית כח, כ) אם יהיה אלהים עמדי ושמרני... ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש. ושם זה מסר יעקב ליוסף בנו. עד כאן. ומעתה יובן כי קנאתם היתה בהשגתו שם זה, ולא קנאו בכתונת הפסים דברים כפשוטם.

וַיִּשְׂרָאֵל אֶהָב אֶת יוֹסֵף מִכָּל בְּנָיו כִּי בֶן זִקְנִים הוּא לוֹ וַעֲשֵׂה לוֹ כְּתוֹנַת פְּסִים" (לו, ג)

כתונת פסים היה לבוש המגן על לובשו

הקשה המאור ושמש (עה"פ וישמע ראובן, להלן לו, כא) מדוע היו צריכים להפשיט את יוסף את כתנתו, וכי לא יכלו להשליכו הבורה כמו שהוא.

ויש ליישב זאת על פי דברי פלח הרימון (מקוברין, אופן א' כלל י"ט) שכתונת הפסים היה הבגד של אדם הראשון והוא היה בגד כהונה, ויעקב אבינו שהוא גלגול של אדם הראשון, היה ראוי לבגד זה, וכיצד הגיע אליו? דרך עשו שגנב את הבגד הזה מנמרוד, ובמכירה שמכר עשו ליעקב את הבכורה, לקח יעקב את הבגד, שכיון שבגד זה הוא בגד כהונה, ראוי הוא לבכור העובד בכהונה. וכיון שיוסף לקח את הבכורה, לכן יעקב נתן ליוסף את המלבוש הזה. ואחיו הפשיטו לו את הכתונת, כיון שידעו שכל זמן שהוא לובש המלבוש הזה, לא יוכלו להרע לו, לכן הפשיטו אותו והשליכו אותו לבור.

בעל המאור ושמש (שם) יישוב, שיעקב אבינו עשה לבנו כתונת מיוחדת, והשקיע בה כוונות ויחודים לשמירה מפני כל אסון ונזק, וידעו שלא יקרה לו שום אסון כל עוד הוא לבוש בכתונת הפסים, ולכן תחילה הפשיטוה מעליו.

קל וחומר שהתורה תפילין וציצית מגינים על לובשם

כיון שכן עלינו להתבונן, אם בכתונת שהכין יעקב אבינו ישנה שמירה על האדם, התפילין שכתוב עליהם (דברים כח, י) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך, על אחת כמה וכמה שהם שמירה על האדם, וכמה צריך להזהר בהם, וכן הטלית היא אור מקיף (שער הכוונות שער ד', א) ששומרת מכל רע.

וכל שכן לימוד התורה שומר על האדם, כנאמר בה (משלי ו, כב) בהתהלךך תנחה אותך בשכבך תשמור עליך, והקיצות היא תשיחך. וכך אמרו חז"ל (סוטה כא). תורה אגוני מגנא ואצולי מצלא [תרגום, התורה מגינה ומצילה את העוסק בה], ואפילו בשעה שאינו עוסק בה.

וזה מה שרצו היוונים לעשות, להעביר מעלינו את המצוות ששומרות ומגינות עלינו, כי ידעו שרק אז הם יוכלו עלינו. לכן כולנו צריכים להתחזק בלימוד התורה, בתפילה ובמצוות ובפרט במצוות ציצית ותפילין, שהן בעיקר שומרות עלינו.

וַיִּשְׂרָאֵל אֶהָב אֶת יוֹסֵף מִכָּל בְּנָיו כִּי בֶן זִקְנִים הוּא לוֹ וַעֲשֵׂה לוֹ כְּתוֹנַת פְּסִים" (לו, ג)

כתונת הפסים היא מלבוש רוחני לנפש האדם הנקרא חלוקא דרבנן

שמעתי מפי הגאון רבי יהודה מועלם זצ"ל בשם המפרשים, שהעניין של כתונת הפסים הוא רמז למה שמצינו בזהר הקדוש (בראשית דף ס"ו ע"א) שכשאדם עוסק בתורה ובמצוות בעולם הזה, מכין על ידי זה מלבוש רוחני לנפשו לעולם הבא, והוא נקרא "חלוקא דרבנן" [ועיין בריש ספר שערי קדושה למהרח"ו]. וכתב הרב חיד"א (מורה באצבע אות שכ"ט) אם בעולם הזה אנשים מתביישים לצאת לבחוזי בבגדים קרועים או מלוכלכים, ואם כן איך לא יבוש האדם בעולם הבא כשתהיה נשמתו לפני הצדיקים, אם הלבוש של הנשמה שלו יהיה חס ושלוש קרוע ומלוכלך, והמלאכים לועגים לו מחמת עוונותיו, עד שבגדיו נקראים בגדים צואים!?

מעשה מופלא ביוסף הגנן

וכמו שמצינו במדרש (אוצר המדרשים סוף עמ' 323) מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע שהיו עולים לרגל לבית המקדש, ובהיותם בהר הבית ראו מלאך שיש בידו חלוק זורח אבל לא היה מושלם, וחשבו שזה המלבוש שלהם והצטערו. אמר להם המלאך, החלוק שלכם הוא זורח ומושלם לגמרי, והחלוק הזה הוא של אדם שנקרא יוסף הגנן, וכשתלכו אצלו, תסורו אליו ותגידו לו שישתדל לתקן את מעשיו, ועל ידי זה יהיה החלוק שלו מושלם. כשבאו לעיר יצאו בני

העיר לקראתם לקבל את פניהם, ובקשו מבני העיר שיוליכום אל יוסף הגנן. לקחו אותם אצלו וראוהו עובד בשדה, וקיבל אותם בשמחה, וכדי לכבדם היו ברשותו שני ככרות לחם, ונתן להם לאכול. ישבו ואכלו ואחר כך שאלו אותו למעשיו, אמר להם, אבי היה עשיר, והיה מגדולי העיר, וכשנפטר אבי אבד כל הממון, כי לא נודע היכן הטמינו, וישנאוני אנשי העיר, ולכך בניתי לי בית מחוץ לעיר, ויש לי את הגינה הזאת ובה אני עובד, ומה שיוצא לי מהשדה, חצי אני לוקח לפרנסתי וחציו האחר אני נותן לצדקה. אמרו לו החכמים, באנו להודיע לך מה ששמענו מהמלאך, שאתה צריך להשלים ולתקן עוד את מעשיך, כדי שהחלוק שלך יהיה מושלם.

אשתו ששמעה את הדברים, אמרה לו אתן לך עצה, תמכור אותי לשפחה, ואת הכסף תתן לצדקה, וכך נוסף לעצמנו הרבה זכויות ואני מבטיחה לך שלא אבוא לידי חטא. וכך עשו והיא נמכרה לאדון אחד, ושם היא עמדה בנסיון שאף שניסו לשדל אותה לדבר עבירה היא לא נכשלה. לימים רצה בעלה לנסותה ולראות האם היא עומדת בצדקתה, הגיע אליה מחופש ושידל אותה והבטיח לה כל מיני הבטחות וראה שהיא עומדת בצדקתה, ולבסוף גילה לה שהוא בעלה, ושניהם עמדו ובכו. והקדוש ברוך הוא שמע את צעקתם. ולכך באו לגנן בחלום ואמרו לו שמעשיו מקובלים, והודיעו לו היכן נמצא מטמון הכסף של אביו. הלך ומצא את הכסף ופדה בזה את אשתו, והמשיכו לחיות יחד באושר ושמחה. ועוד גילו לו מן השמים, שהחלוק העליון של אשתו יותר חשוב מהחלוק שלו, שהיא השתדלה בתיקון המעשים ובעמידה בנסיון יותר ממנו.

למדים אנחנו מכאן, עד כמה חשובים הם המעשים של האדם, שכל מעשה הוא נצחי, וזה יוצר לו מלבוש רוחני שאם מעשיו מושלמים, יהיה לו לבוש מושלם, ואם חס ושלום לא, הלבוש שלו יהיה נראה קרוע ומלוכלך ב"מ. וזה הנאמר אצל יוסף הצדיק שהיתה לו כתונת פסים, כיון שמעשיו היו שלמים.

״וְיִשְׂרָאֵל אָהַב אֶת יוֹסֵף מִכָּל בְּנָיו כִּי בֶן זִקְנִים הוּא לוֹ״ (לו, ג)

פירוש בן זקונים

נאמר בפסוק שיעקב אהב את יוסף מטעם שהיה בן זקונים לו, ופשט הפסוק הוא, שאהבו מפני שנולד לו לעת זקנתו, כאשר טבע הוא בבריאה שההורים אוהבים ביותר את הילד הנולד להם באחרונה, וכאשר פירש רש"י כאן במקום. ברם קשה הדבר, הן יוסף לא היה בן הזקונים שהרי בנימין הוא הנולד באחרונה, ואם כן כיצד נקרא יוסף "בן זקונים"? והפשט הפשוט הוא, שכיון שקראו ליוסף כך עוד לפני שבנימין נולד, כי אז באמת הוא היה בן הזקונים, שוב המשיכו לקרוא לו כך גם אחר כך.

אבל על פי דרכו של התרגום כאן שמפרש בן זקונים, "בר חכים הוא ליה", דהיינו שהיה בן חכם בתורה, "זקונים" הוא מלשון "זקן" שקנה חכמה, שוב מיושבים הדברים ולא קשה דבר.

פירוש שהיה זיו איקונין שלו דומה לו

עוד פירש רש"י (כאן, ומקורו מבראשית רבה פרשה פ"ד ס' ח') וזה לשונו, שהיה זיו איקונין שלו דומה לו. עד כאן. דהיינו יוסף נקרא "בן זקונים" מפני שהיה קלסתר פניו [הנקרא "זיו איקונין", שהוא נוטריקון "זקונים"] דומה לשל יעקב. וכתב על כך הרב טעם ודעת (שטרנבוך, וישב עמ' קפ"ב), ופשוט שלא עבור המראה החיצוני אהב יעקב את יוסף, אלא שיוסף היה דומה ברוחניותו ליעקב, והרוחניות ניכרת בפניו של אדם, וקדושי עליון יכולים להכיר הקדושה בפניו של האדם, ולפיכך ראה יעקב בדמותו של יוסף את תכלית הקדושה, ולכן אהבו מאוד. וכך פירוש הפסוק "וישראל אהב את יוסף", דהיינו מצא ביוסף את מדת יעקב לשלוט ביצרו, ולכן אהבו, שמצאו קדוש וראוי להנהיג הבית. והמשך הפסוק "כי בן זקונים הוא לו", אין הכוונה שנולד באחרונה לעת זקנותו, שהרי בנימין נולד אחריו, אלא פירושו כאשר תרגם אונקלוס "בר חכים", דהיינו שראוי בקדושתו שימסרו בידיו חכמת סתרי תורה.

לימדו חמשה סדרים ומדוע לא את סדר טהרות

ובבעל הטורים (כאן) דורש בן "זקנים", בראשי תיבות זרעים קדשים נשים ישועות מועד, עד כאן. דהיינו שיעקב לימד את יוסף חמשה סדרים אלו, ולכן אהבו, על שהרבה ללמוד תורה. ברם **לא הזכיר את סדר טהרות** והדבר צריך תלמוד מדוע. ויש לבאר זאת על דרך הדרוש, מפני שבאמת את כל הששה סדרים קבל מאביו, אבל בסדר טהרות לא הסתפק במה שקיבל מאביו, אלא עבד בעצמו להשיג את "הטהרה" ולהשלים עצמו בה. ולכן סלסל בשעריו להביא עצמו לידי נסיון, ובטוח היה שהוא כבר נקי מכל תאוה.

נשמת יצחק אבינו נתעברה ביוסף

ביאור נוסף נמצא להרב חיד"א בספר פני דוד (אות כ"ח) הביא מהרב עיר בנימין ז"ל משם רבנו האר"י, שנשמת יצחק אבינו נתעברה ביוסף, ולפיכך תיבת "זקנים" עולה בגימטריא "יצחק" עם הכולל, לרמז שנתעבר יצחק ביוסף. ועוד "זקנים" עולה בגימטריא ר"ז, כי "רו" זה [שהתעבר בו יצחק אבינו] נודע ליעקב, ולכך אהב את יוסף לסוד כמוס זה ולא גילה לאחר. עד כאן. ובדרך זו יש לרמוז זאת עוד בכתוב, "כי בן זקונים הוא לו", כלומר נחשב יוסף "כבן זקנו" דהיינו כבן לסבו, וכאלו הוא לו לבן, מפני שנתעבר בו.

"וַיִּדְרְאוּ אֶחָיו כִּי אֶתּוֹ אָהַב אֲבִיהֶם מִכָּל אֶחָיו וַיִּשְׁנְאוּ אֹתוֹ וְלֹא יָכְלוּ דַבְּרוּ לְשָׁלֹם" (לו, ד)

"ולא יכלו דברו לשלום" כי ברכוהו "בשלום"

אפשר בסיעתא דשמיא לדרוש את הפסוק על פי מאמר רבותינו ז"ל (ברכות סד). הנפטר מחברו אל יאמר לו לך בשלום, אלא לשלום. ולכן אחי יוסף מחמת שנאתם אותו אמרו ליוסף לך בשלום, וכנאמר, ולא יכלו דברו "לשלום", לשלום לא אמרו לו, אלא אמרו לו "בשלום".

"וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֶחָיו הַמֶּלֶךְ תִּמְלֹךְ עֲלֵינוּ אִם מְשׁוּל תִּמְשָׁל בָּנוּ" (לו, ח)

"מלוכה" ברצון, "ממשלה" בעל כרחם

אמרו המפרשים (כ"כ כאן האבן עזרא. וכ"כ המהר"ל בגו"א בראשית פי"ז אות א', והגר"א משלי כז, כז), כי "מלך" הוא השולט מרצון העם, אבל "מושל" הוא המושל בהם בעל כרחם, והראיה מהפסוק (תהלים כב, כט) כי לה' "המלוכה", שזהו מרצון הטוב של ישראל, שרוצים במלכותו יתעלה, אבל "ומושל" בגוים, היינו בעל כרחם. ולכך נאמר (עובדיה א, כא) ועלו מושעים בהר ציון לשפוט את הר עשו, [ובאותה שעה] והיתה לה' "המלוכה", שבעתיד בזמן הגאולה, גם האומות ירצו מרצונם הטוב שהשם יתעלה ימלוך עליהם, ואז "והיתה לה' המלוכה" שכאמור היא ממשלה ברצון העם, אבל עכשיו הם עיורים ומטורפים בלי דעת ותבונה. רק בזמן שיבא משיח בן דוד, יכירו את האמת שאלהי אבותינו אברהם יצחק וישראל אחד ושמו אחד, ומשה רבנו אמת ותורתו אמת.

ומעתה זהו שנאמר כאן, ויאמרו לו אחיו "המלך תמלך" עלינו, לא יתכן שתמלוך עלינו ברצוננו, וקל וחומר שלא "משל תמשל בנו" שתמשול עלינו ממשלה בעל כרחנו.

"וַיִּקְנְאוּ בוֹ אֶחָיו וְאָבִיו שָׁמַר אֶת הַדָּבָר" (לו, יא)

יעקב רשם את החלום המקום והשעה

במדרש בראשית רבה (פרשה פ"ד סי' י"ב) איתא דבר פלא, שיעקב נטל קולמוס, וכתב באיזה יום ובאיזה שעה ובאיזה מקום היה חלומו של יוסף, וזהו לשון הפסוק ואביו "שמר" את הדבר, דהיינו ששמרו וכתבו בפנקס שלו. ולכן גם "שמר" הם אותיות "רשם", כי רשם את הדברים לאות ולזכרון.

ובפירוש נזר הקדש על המדרש (שם) מבאר את הענין בזה הלשון, ולי נראה הענין, על פי מה שכתבו המפרשים שהחלום תלוי במערכת המזל, ולכן לפעמים החלום תלוי במזל היום, ובמזל שעה, ובמזל מקום. דהיינו כפי מצב המזל באותו המקום אשר היה שם בשעת החלום. ובשעה שהגלגל חוזר חלילה [המתין יעקב] להיות שוב באותו מצב של מקום החלום וזמנו, שאז הוא יוצא מן הכח אל הפועל, ודבר החלום מתקיים. ועל זה אמר "ואביו שמר את הדבר", והיינו כדפירש רש"י, שהיה ממתין ומצפה מתי יבא, כלומר מתי יבא העת של מצב גלגל המערכה, כפי מה שהיה בשעת החלום ומקומו [כדי להתקיים], ועל זה אמרו [במדרש הנ"ל] שכתב לו למזכרת היום והשעה והמקום של החלום, וכאמור. עד כאן.

ולאור האמור נראה בסיעתא דשמיא לרמוז, "שמר" בראשי תיבות רוצה מתי שיתקיים, ועוד בראשי תיבות מצפה שיזכהו ראייתו, שכאמור, היה מצפה יעקב אבינו שיזכהו ה' לראות את בנו בגדולה ובמלכות כפתרון החלום.

"וַיֹּאמֶר הָאִישׁ נִסְעוּ מִזֶּה" (לו, יז)

מהו פירוש נסעו "ממדותיו של מקום"

איתא במדרש רבה (פרשה פ"ד סי' י"ד) "נסעו מזה", שנסעו ממדותיו של מקום. עד כאן. ויבואר בסיעתא דשמיא על פי הפסוק (בראשית כא, יז) באשר הוא שם, הנאמר על ישמעאל, דאיתא בחז"ל (ר"ה דף טז: ובראשית רבה פרשה נ"ג סי' י"ד) שהיו מלאכי השרת מקטרגים עליו, זה שעתיד להמית בנך בצמא תתן לו מים? אמר להם הקדוש ברוך

הוא, עכשיו הוא צדיק, אני דן אותו כפי מה שהוא עתה, וזה שנאמר באשר הוא שם. ואילו אחי יוסף דנו את יוסף על שעתיד לצאת מבניו ירבעם בן נבט שהיה משבט אפרים (החיד"א בדבש לפי מע' מ' אות י"ח), כיון שידעו כל זאת ברוח הקודש, ולכן עשו לו כל מעשיהם, אם כן נמצא שהם "נסעו" וסרו ממדותיו של הקדוש ברוך הוא, שדן את האדם רק לפי מה שהוא עתה, והלא יוסף היה צדיק באותה שעה, והם דנוהו על שעתיד לצאת רשע מיוצאי חלציו, וזהו שכתוב במדרש שנסעו ממדותיו של מקום.

"וַיֵּרְאוּ אֹתוֹ מֵרַחֵק וּבְטָרִם יִקְרַב אֲלֵיהֶם וַיִּתְנַבְּלוּ אֹתוֹ לְהַמִּיתוֹ" (לו, יח)

מה חייב כל אחד להסכים בדעתו בהחלטיות

הקשה רבנו הבן איש חי זצ"ל (בדרשות בן איש חי כאן עמ' מ"ג) לשם מה התורה מספרת שאחי יוסף ראו אותו מרחוק, ובטרם בואו התנכלו להמיתו, ומה תועלת יש בסיפור דברים אלו? וכתב לחדש בלשון "ונראה לי בסיעתא דשמיא", שמכאן מבואר שנעשה נס ליוסף שהאחים ראו אותו מרחוק מאוד יותר מיכולתם במציאות לראות, וזאת עשה ה', כדי שישומו מזמן ראייתם בעידן ריתחא, עת ש"התנכלו להמיתו", עד שהתקרב אליהם ממש יוסף, ובזמן זה תתקרב חמתם, וכאשר אירע בהמשך ולבסוף הסכימו להצעה רק למוכרו. עד כאן.

מכאן ילמד האדם מוסר השכל, שחייב כל אדם להסכים בדעתו בהכרעה נצחית, שכאשר מתגבר עליו זעמו וכעסו, ויחליט לעשות כך וכך, ישהה את ביצוע הדבר עד שתשקוט רוחו, ואז תהיה החלטתו מיושבת ומחושבת.

וכך מסבירים בעלי המוסר את הפסוק (שמות יד, ב) "וַיִּשְׁבּוּ וַיַּחֲנוּ לִפְנֵי פִי הַחִירֹת", שלפני שאתה נותן "לפה חירות", וכל שכן לפני ביצוע מעשי, עליך לעשות אתנחתא קלה בישיבה ובחנייה. שלפני "פי החירות", היינו חירות הפה, נהג בדרך של "וישבו ויחנו", תשב ותחנה, שכן, "סוף מעשה במחשבה תחילה". (עי' בס' תהלות לדוד, אפל, סוף עמ' ק"ע).

"וַיִּתְנַבְּלוּ אֹתוֹ לְהַמִּיתוֹ" (לו, יח)

הסודות העצומים שישנם בכל דיבור ברש"י הקדוש

פירש רש"י וזה לשונו, כמו אתו, עמו, כלומר אליו. עד כאן. לשון רש"י כאן קשה להבנה, ואומנם תוכן דבריו, הוא שויתנכלו אותו היינו שהתנכלו אליו להמיתו, אולם פירוש מילותיו בדיוק, יש בהם קושי רב.

והנה המעיין במפרשים על רש"י, ימצא פעמים רבות שיש בדבריו סודות גדולים ועצומים. ולכן אפילו שאנחנו לא מבינים סודות אלו, מכל מקום כדי שיהיה לנו מושג קטן על העוצמה שבכל דיבור ודיבור ברש"י הקדוש, על כן אמרתי אעתיק את דברי אחד המפרשים דבריו, ותראה פלאות, ועל כן הנני להעתיק מה שמצאתי לאחד מגאוני קשישאי ר' אברהם כץ ראפפארט ז"ל אב בין דין קהילת לבוב בשו"ת איתן האזרחי (בסוף הספר פרשת וישב) "ויתנכלו אותו", פירש רש"י, "אותו, כמו אתו, עמו, כלומר אליו", וכמו ויתהלכו אותו, (בראשית ה, כב) ויתהלך חנוך את האלהים וגו' [כמו שהביטוי ויתהלכו אותו, היינו שהלכו אליו, כנאמר ויתהלך חנוך "את" האלהים, כן כאן ויתנכלו אותו, היינו שהתנכלו אליו, וכפי שיפרש בסמוך] (שמות ב, ב) ותרא "אותו" כי טוב הוא, בשביל הליכתו היה בהיפך למידתו חנוך למטטרו"ן שלשה שבועות. והיו כל ימי חנוך חמש וששים שנה ושלוש מאות שנה, כמנין יום לשנה מטטרו"ן ומטרו"ג. ה. אותו כמו אתו, רצונו לומר, מדתו, כמו בריתי היתה אתו. ו"אתו" כמו עמו, כמו שרמזו ותראהו והנה נער ועמו אתו, שהיה מדבר אליו מאוהל מועד ותראהו את הילד בוכה, היה לו לכתוב ותראה את הילד? אלא רצונו לומר כמו עמו ואם כן נער בוכה וה"ק ילד.

אני נחמן בר שמואל הולך רכיל מגלה סוד על רש"י ע"ה הצדיק היה צנוע [היינו שכתב סודות התורה בצניעות, בלא לציין שהם סודות, רק בהבלעה עשה], "וינכלו אותו כמו אתו עמו כלומר אליו", כיון בזה הצדיק רש"י עליו השלום, ויתנכלו אותו רמז למה חנוך נעשה מטטרו"ן, אותו חנוך נעשה כמו אתו, מי שידע זה הכיוון, יודע מה בכיית הנער אצל משה רבנו עליו השלום, ומי שאמר בכיה זו היתה בלתי כוונה, אז אתה מעכב תחיית המתים ולא תוכל להמציא שם רפואה אם לא תתן ענין באותו חנוך בן ירד. שאלו ר' ישמעאל ור' נחמני למטטרו"ן למה זכית להיות גדול מכל צבא מרום, אמר לפי ששמו חנוך בן ירד, וסימן לדבר חנוך לנער על פי דרכו, וזה אות של יו"ד מעולה מכל אותיות שבתורה, חוץ משמות הקדושים, ותמנה מספר שנותיו ותמנה כל צרכיך.

עדות על התגלות רש"י בהקיץ

ואומר אני נחמן בר שמואל כשהלכתי על קברו של אותו צדיק רש"י ע"ה, הייתי בועט ברגלי והייתי מרעיש כל קברו ויצא מעט עשן מקברו ונרתעתי לאחורי, וראיתי פיסת יד של אש [כתובה] וזה לשונה, אם התרעתי לגלות לך

ויתנכלו אותו כמו אתו עמו, כלומר אליו, מי התיר לך? [אם באת להשיג את הסודות שבפירושי רש"י לפסוק זה, אין לך רשות, כי אינך זכאי לכך]. ומיד הלכתי בפחי נפש, ומיד כשהלכתי ד' אמות לאחורי, שמעתי קול דממה דקה: תשחיר עיניך בתענית [תרבה בתעניות], ואם לאו אין לך תקנה, כי כל האותיות כלומר אליו הם צועקים עליך למרום. ומיד כשהלכתי לביתי פגע בי נחש, והיה כתב על ראשו, כל ערל וטמא לא יאכל בו. [הבין מכך שמודיעים אותו משמים שהינו חס ושלום כערל וטמא]. מיד בכיתי בכיה גדולה ואמרתי בלבי, והרי שום דבר טמא ופיגול לא בא לידי [ועל כן על שום מה אמרו לי כזאת?]. מיד הלכתי והשטחתי על קברו של אותו צדיק [רש"י] כל הלילה, ומפלגות הלילה שמעתי קול קורא אלי, לאו אתה דומה לרש"י שהיה מוסר את עצמו ונפשו על דברי תורה, והרבה תורה בישראל, וכמעט שנעלו ממך שערי דמעות. אמרתי חס ושלום אין לי תקנה? מיד הראו לי מן השמים, תעסוק באלדד ומידד, אז תתבונן עיוותך, ואז תזכה לידע אמאי נקרא משה רבנו קפילא בסעודה של דוד המלך עליו השלום, ואז תעשה ריוח והצלה לך ולכל ישראל. אמרתי, מה ענין שמיטה אצל הר סיני, רצונו לומר, מה ענין יוסף אצל אלדד ומידד? ואשתומם אל המראה ואין מבין.

שמתי נפשי בבכי, ואמרתי [אל רש"י] בבכי ובמר נפשי, אם אני תלמיד חכם בעיניך, זכני בכל אלה ולמדני, כי הצדיקים במיתתם נקראים חיים, מיד ראיתי ביטוטי, רצוני לומר ניצוצי של אש יוצאים מקברו של רש"י עליו השלום, ונפק כרוז ואומר, תשמע דברי רש"י בעצמו פנים אל פנים וזה לשונו [של מה שאמר לו רש"י בהקין...]. אני שלמה בר יצחקי [רש"י] התעניתי כמנין תרי"ג תענית רצופים, חוץ משבתות וימים טובים, עד שהוצאתי הדבר לאור, והוצאתי מכח אל הפועל, וכשחברתי פירושי הגדול על התורה שבכתב ושבעל פה, ופמליא של מעלה מוצאים נחת רוח מדברי, ותרתינן ועשרין שנין הוה מפלפל מטטרו"ן עם הקב"ה, ולא הוה נחת רוח למטטרו"ן שר הפנים, עד שבא בן עמרם ותיקן הדברים. וזה לשונו של משה רבנו עליו השלום, אשריך שלמה בר יצחק שכל מגמת פניך לשם שמים, ויתנכלו אותו כבר נתתי חלקם של אברהם יצחק ויעקב, איתו עמו נתתי בחלקי, כלומר אליו נתתי חלקו של הקדוש ברוך הוא, ומי שיוודע זה, הוא יודע הפלוגתא של הקדוש ברוך הוא עם מטטרו"ן, אבל האמת של ירד קח בידך, והתני"ו של ויתנכלו, אז תעשה שלום בין יוסף ובין אחיו בעולם הזה ועולם הבא. יוסף מחציו ותי"ו מלא וה"א מורה י"ה שהוא ראש. גם תדע למה אמר יהודה דוקא להביא הכתונת לאביו. ואז תדע גם כן גלגול עצמות של יהודה במדבר מ' שנה. וסימן לכל זה שהקב"ה יתברך עוסק בכל יום בכי"ת של בראשית ובלמ"ד של לעיני כל ישראל. וכשהלכתי מקברו בשעת הנחת תפילין, מצאתי כתוב על התפילין שלי, שכל מי שאינו יודע החילוק בין הסרת הטבעת של פרעה שנתן ליוסף, ובין הסרת הטבעת של אחשוורוש שנתן להמן, אל יהיה עוסק בנסתרות הללו, אם נתינת הטבעת מורה על כי לא נתן עליו זו רק להמן רצונו לומר להימן, והוא נענש על מחשבתו הרעה אשר חשב, ולכן נפרע ממרום מיד מדה במדה ודינו בחנק, שכל מי שגס, דינו בחנק. מיד עלתה בלבי נטריה עד יום מו"ת, ובעת מיתתי השתחויתי ג' פעמים נגד השכינה, ושמעתי בין כל השתחוויה אומר, אלמלא הוציא שם בן נח לאברהם לחם ויין באותו הסעודה, אז לא נהרג משיח בן יוסף במלחמת גוג ומגוג, לזה הצער בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה, דו"ק ותתן צרי למכתך ומרגוע לנפשך.

זה העתקה ששלח הכותב ר' זלמן מבריסק דליטא אשר העתיק מר' שלמה שמעון ר"מ ואבד"ק, אשר הוא העתק מספר ישן נושן בק"ק קרעמניץ, ושלח לר' זלמן אהוב ז"ל. ואני העתקתי אות באות, נאום אברהם בר יחיאל לוריא ז"ל.

ושוב העתקתי [מה] מצאתי שחיבר ותיקן ר' שלמה זצ"ל אבי האלוף מורנו יוסף קלון ז"ל, על פי כ"ד שמות שהביא השערי אורה בשער הראשון, וזה לשונו, אני ראיתי שכתב רבנו התייר הגדול שלמה, נראה לאחר מותו לבן הרב מאיר, ואמר לי באתי ללמדך עיקר וכלל גדול בשם המיוחד ופירושו הוא היה ויהיה, ובדבר הזה תבין, כי אין לי רשות עוד לעמוד אצלך. עד כאן לשון ספר איתן המזרחי אות באות.

"וְנִרְאָה מַה יְהִי חִלְמוֹתָיו. וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן וַיִּצְלָהוּ מִיָּדָם" (לו, כ-כא)

איזה שמועה שמע ראובן

בס' דרש יהודה למורנו ורבנו רבי יהודה מועלם זצ"ל כתוב, נאמר כאן בתורה שהאחים אמרו, לכו ונהרגו ונשליכהו באחד הבורות, ואמרנו חיה רעה אכלתהו, ונראה מה יהיו חלומותיו. וביאר רש"י (ומקורו מתנחומא ישן י"ג) שאת סיום הפסוק "ונראה מה יהיו חלומותיו", השיבה הבת קול על דבריהם, נראה דברי מי יתקיימו, שלי או שלכם. ויש לזה רמז בראשי תיבות "ונראה", שהם זרוח הקודש אמרה נראה.

וזה ביאור המשך הפסוק "וישמע ראובן", דהיינו שראובן שמע את תשובת הבת קול הנזכרת, ולכן אמר אל ליבו, כיון שאני שמעתי את הבת קול, ואילו אחי לא שמעוה, סימן הוא מן השמים שעלי מוטל להציל אותו, דהיינו כיון ש"וישמע ראובן", ששמע את הבת קול, לכך "ויצלהו מידם", אמר אני חייב להציל אותו.

כיוצא בזה מצינו בגמרא (תענית דף כא.) במעשה באילפא ורבי יוחנן, שהיו עוסקים בתורה והיו חיים בדוחק רב, יום אחד החליטו ללכת לשוק לעסוק קצת במסחר כדי שיהיה להם ממה להתפרנס. כשהיו בדרך עמדו לנוח ליד כותל רעוע, באו מלאכי השרת לשם ואמרו נפיל עליהם את הכותל ונהרוג אותם, משום שהם מניחים חיי עולם והולכים לעסוק בחיי שעה. אמר מלאך אחד, נעזוב אותם משום שאחד מהם עתיד להיות גדול. ורבי יוחנן שמע את השיחה שלהם ואילו אילפא לא שמע. וכיון שרבי יוחנן שמע זאת, אמר אל ליבו סימן הוא שהדברים נאמרו עלי, שאני עתיד להיות ראש ישיבה, ולכן חזר מיד לישיבה, ולא יצא למסחר עם אילפא.

"וַיִּקְהָהוּ וַיִּשְׁלְכוּ אֹתוֹ הַבְּרָה וְהַבּוֹר רַק אֵין בּוֹ מַיִם" (לו, כד)

אבל נחשים ועקרבים יש בו

פירש רש"י, אין בו מים, אבל נחשים ועקרבים יש בו. עד כאן. ומקורו מדברי חז"ל (שבת כב. ובראשית רבה פרשה פ"ד סי' ט"ז). ומנין לחז"ל שהיו בו נחשים ועקרבים? כתבו המפרשים (רבנו בחיי כאן), כיון שכלל הוא שאין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות, אם כן מאחר שהתורה כתבה פעם אחת "והבור ריק", לשם למה צריכה התורה עוד לומר "אין בו מים"? אין זה אלא שבאה לרבות במיעוט הנוסף, שמים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו.

הגאון חיד"א כתב (הביאו בס' עונג לשבת גרג"י עמ' י', נדפס תרע"ג) שהדברים רמוזים בראשי תיבות הפסוק "אין בו", אבל נחשים ועקרבים יש בו.

אדם שאין בו תורה, מסוגל למדות מגוננות ושליליות

הגר"א בדברי אליהו (כאן, עמ' טו) מביא רמז נפלא על פסוק זה, ידוע (ב"ק יז.) שאין מים אלא תורה, שנאמר (ישעיה נה, א) הוי כל צמא לכו למים. וזהו אומרים "מים אין בו", פירוש האדם שאין בו תורה, ממילא "נחשים ועקרבים יש בו", לפי שאותו אדם עלול מאד שיהיו בו כל המדות המגוננות והנפסדות הדומות לנחשים ועקרבים, כלומר יגיע למדות מגוננות ושליליות. אבל מי שיש בו תורה, התורה מכשירתו להיות צדיק וחסיד, ככתוב במסכת אבות (פ"ו מ"א) ומכשרתו להיות צדיק חסיד ישר ונאמן.

מי שאין בו תורה ומצוות יתמלא ב"נחשים"

עוד נראה בסיעתא דשמיא שרמוזים כאן בדברי חז"ל, דברי מוסר נוקבים, "מים אין בו" היינו, מי שאין בו תורה מצוות ומעשים טובים שהם עיקר חיי הנשמה, אז תיכף היצר הרע מכניס שם את כליו להחטיאו ולהכשילו, והם אלו הנחשים ועקרבים העוקצים את נשמתו, ולפיכך "אבל נחשים ועקרבים יש בו". וכפי שכתב הרמב"ם ז"ל (בסוף הלכות איסורי ביאה פכ"ב הכ"א) יפנה עצמו ומחשבתו לדבר תורה, וירחיב דעתו בחכמה [של התורה הקדושה] שאין מחשבת עריות מתגברת על האדם, אלא בלב פנוי מן החכמה. עד כאן לשונו בקיצור, הרי שמי שאינו עוסק בתורה באים לו "נחשים" המכשילים את האדם להסתכל במקום שאסור להביט, ולדבר דברים שאינם מוכרחים לו ולנפשו. אבל אם יש בו תורה ומעשים טובים, על ידי זה יוכל לשמור את עצמו מעיניו ומפיו, וכשיפתח ספר ללמוד, יבין את תוכנו, ויהיה לו חשק ללמוד.

והעיקר להתפלל על כל דבר שיעזרהו ה', ושיצילהו השם יתברך מהמדות הרעות, וישמור אותו שיוכל לשמור פיו, ולשונו, ועיניו, בקדושה, שהעיקר והיסוד של קדושת הנשמה תלוי בפה ובעינים שיהיו קדושים, ובאופן הזה כל גופו יתגדל בקדושה.

רמז נפלא בסדר האותיות

ועשיתי לכך רמז בסדרם של כ"ב אותיות התורה הקדושה, באותיות ע' פ' צ' ק', האות "עין" היא רמז לשמירת העינים, והאות "פה", היא רמז לשמירת הפה, ואחריו האותיות צ', ק', הם ראשי תיבות צדיק, קדוש, היינו שעל ידי שמירת העינים והפה, יהיה האדם צדיק וקדוש, והמשך האותיות ר', ש', ת' הם שבכך יזכה שתשרה עליו השכינה, לפי שהאותיות ר', ש', ת', בראשי תיבות הן ראוי שכינה תראה.

בזמן הלידה נגזר על האדם כמות הדיבור והצעדים

כתב בילקוט המוסר ואבני השם (ח"ב עמ' ס"ה): בזמן שהאדם נולד, גוזרים וקוצבים עליו כמה דיבורים ידבר, ועל כל דיבור מיותר, עתיד לתת דין וחשבון כמו שכתב הגר"א ז"ל (וכ"כ בדרך פקודי מצוה ל"ד). וזה שנאמר (שיר השירים ה, ו) נפשי יצאה בדברו. ואם ידבר יותר ממה שקצוב לו, יהיה אילם, או ימות, וזה מה שתירגם אונקלוס את דברי משה רבינו שאמר על עצמו (שמות ו, יב) ואני ערל שפתים, "יקיר ממלל", לפי שמשנה רבנו היה שומר את פיו, לפי שהדיבור אצלו היה דבר "יקר".

וכתוב בספרי המוסר על הכלל שכתב רש"י ז"ל פעמים רבות לאורך פירושו (בראשית יד, י. לב, ד. דברים לג, כז) שכל תיבה שצריכה למ"ד בתחילתה, הטיל לה הכתוב ה"א בסופה. [ופירושו, שבלשון התורה מילה שצריכה להתחיל באות ל' מבטלת הל', ובמקומה באה האות ה' בסוף המילה. כגון הכתוב (בראשית כח, ב) פדנ"ה" ארם, בית"ה" בתואל, הוא במקום "ל"פדן ארם "ל"בית בתואל]. ובדרך המוסר ביארו כלל זה, שבמקום האות למ"ד שמספרה שלשים, נכתבה האות ה"א, שמספרה חמש, כדי לדקדק ולקצר את מנין התיבה, כי הכל בתורה בא לידי חשבון לכתוב רק את המוכרח, אפילו רק כדי שתתמעט הגימטריא של האותיות.

וכן הוא על מנין הצעדים, כמה ילך בכל יום, גוזרים וקוצבים לו לאדם, כמו שנאמר (איוב לא, ד) וכל צעדי יספור. ולכן בכל יום מברכים בכרכות השחר ברכת "המכין מצעדי גבר", שעל כל יום שמחזירים נשמתו, קוצבים לו ומכניסם לו דרכיו. וכן אמר רבנו מאור עינינו ר' ישראל בעל שם טוב וצללה"ה, לפעמים האדם דעתו ללכת ברחוב פלוני, והנה רגליו הולכייהו לרחוב או לבית אחר, ידע שלא בחינם הוא, אלא הכל בהשגחה פרטית. וכך נהג הבעל שם טוב בעצמו ז"ל, שכשהיה נכנס לאיזה בית שלא היה בדעתו לבא בשעריו, ציוה תיכף לבדוק את המזוזה ולא נשקה, ואכן נבדקה המזוזה ונמצאה פסולה, כי כאמור הכל בהשגחה פרטית.

ואולם כל הקיצבה על הדיבור ועל הצעדים, היא דווקא בדברי ובענייני העולם הזה, אבל על הדיבור בדברי תורה וההליכה לדבר מצוה, להם אין קיצבה, לא בדיבור ולא בצעדים, כי בהם, כל המרבה הרי זה משובח ומתקן נשמתו, וברוך יהיה.

להזהר מכל פניה זרה, ומעשה באלשיך הקדוש

וכן כמה צריך להזהר מפניות זרות ומן הגאווה, וידוע המעשה באלשיך הקדוש זצ"ל, שהיה דורש בשבת בענין אברהם ושרה, ורבנו האר"י ז"ל היה נוכח בדרשה, ופתאום באמצע הדרשה קם האריז"ל והלך. אחרי השבת שאל ר' משה אלשיך הקדוש את רבנו האר"י ז"ל, מדוע הרב הלך באמצע הדרשה? אמר לו, בזמן שהיית דורש, באו אברהם אבינו ושרה אמנו לשמוע את דרשותיך שדרשת בענייניהם על פרשת השבוע, והיו שמחים, ומכיון שנהנה לך מעט שדרשת טוב, ראיתי שאברהם ושרה הלכו משם, ולכן גם אני הלכתי. עד כאן. ומכאן ילמד האדם עד כמה צריך לשמור את עצמו מכל פניה זרה בתורה, בתפילה ובמצוות, ואפילו היא דקה מן הדקה.

להתרחק מן הגאווה

ואם יתבונן האדם שהוא בר דעת, וידע כי לפני בוראנו מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא אין אנחנו נחשבים כלום, וכל העולמות לפניו כטיפת חרדל, יוכל האדם לקיים את מאמר רבותינו ז"ל (סוטה ה). שמהכעס והגאווה יתרחק עד קצה האחרון. ואמרו בזוהר הקדוש (חיי שרה קכ"ב ע"ב) מאן דאיהו רב, איהו זעיר, ומאן דאיהו זעיר, איהו רב בהווא עלמא. [תרגום, מי שהוא רב, הוא זעיר. ומי שהוא זעיר, הוא רב בעולם ההוא. דהיינו מי שמתגאה ומגדיל עצמו, באמת הוא קטן בעולם הבא, ואילו מי שמקטין עצמו, הוא באמת גדול בעולם הבא], ועל ידי הענוה והשפלות, יזכה לכל מיני קדושה. והנה תיבת "שפל", מספרו עולה "קדוש". וכן כתוב (תהלים לד, יט) קרוב ה' לנשברי לב ואת דכאי רוח יושיע. ועוד נאמר (שם, נא, יט) לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה. וכן נאמר (ישעיה נז, טו) אשכון ואת דכא ושפל רוח להחיות רוח שפלים. ובתהלים (קלו, כג) נאמר, שבשפלנו זכר לנו, דהיינו, שאם נשפיל את עצמנו, על ידי זה יתקיים בנו, ויפרקנו מצרנו. ועוד רמז בפסוק, שעל ידי שהאדם משפיל את עצמו, זוכה לבנים זכרים, וזהו "שבשפלנו", אז יהיה "זכר לנו".

קודם התפילה והאכילה יאמר...

ולכן לפני כל תפילה ותורה ומצוה שמקיים, יאמר, הריני לומד ומתפלל ומקיים מצוותיך לשם יחוד קודשא בריך הוא, ולאקמא שכינתא מעפרא. וכן לפני האכילה יאמר, אין אני אוכל להנאת גופי, אלא כדי שיהיה בי כח ובריאות לעבודת השם יתברך, ולתקן ולברר את ניצוצי הקדושה שיש בזו האכילה, ועל ידי זה שורה קדושה במאכלו, ונברא

מלאך קדוש מאלו הדיבורים, והמלאך מליץ טוב עליו, ונחשבת האכילה למצוה. והעיקר שיברך על כל דבר בכוונה, דהיינו בכל תיבה ותיבה, ובפרט בברכת המזון שהיא מצוה מדאורייתא, ומסוגל לעשירות כשיברך בקול רם, ועיין בזה הקדוש (שמות דף ר"ח ע"א) שצריך לברך ברכת המזון בשמחה.

"וַיִּקְחֵהוּ וַיְשַׁלְּכֵהוּ אֶתֹּ הַבֶּרֶה וְהַבּוֹר רַק אֵין בּוֹ מֵיִם" (לו, כד)

טוב להפיל למקום נחשים ועקרבים ולא ימסר בידי שונאיו

בזוהר (ח"א דף קפ"ה ע"א), רבי יצחק אמר, אם היו בבור נחשים ועקרבים, למה כתוב בראובן למען הציל אותו מידם להשיבו אל אביו, וכי לא חשש ראובן שהנחשים והעקרבים יזיקו לו, ומה היא בעצם ההצלה? אלא ראה ראובן שהנזק מצוי בידי אחיו, שידע כמה הם שונאים אותו וכל רצונם להרוג אותו, אמר ראובן טוב להפיל אותו למקום נחשים ועקרבים, ולא ימסר בידי שונאיו, שלא מרחמים עליו. מכאן אמרו, יפיל אדם עצמו לאש או למאורת נחשים ועקרבים, ולא יתמסר בידי שונאיו להינצל, לכן אמר למען הציל אותו מידם. עד כאן.

כלומר קודם נאמר (לו, כא-כב) וישמע ראובן ויצילהו מידם, ויאמר לא נכנו נפש, ויאמר אלהם ראובן אל תשפכו דם השליכו אותו אל הבור הזה וכו'. וקשה, אם חפצו של ראובן היה להצילו, אם כן מהי העצה שיעץ להשליכו אל בור המלא נחשים ועקרבים? ומיישב הזוהר שראובן סבר, שאמנם הבור הוא מקום נחשים ועקרבים, אך אם יוסף צדיק, הקדוש ברוך הוא יעשה לו נס, וגם אם לא, פעמים זכות אבותיו של האדם מסייעת לו, וינצל מהם. אבל אם יתמסר בידי שונאיו, נדיר הוא שינצל מהם. ולכן נאמר למען הציל אותו "מידם", דיקדק הכתוב לומר "מידם" ולא נכתב להציל אותו סתם, משום שאמר ראובן להצילו "מידם" של אחיו, ואם ימות בבור, ימות.

האחים לא ידעו שיש בבור נחשים

הרמב"ן (כאן) מבאר שהאחים לא ידעו שיש בבור נחשים, שאם היו יודעים, לא היו משליכים אותו לבור, ועשו זאת רק כדי להפחידו. ויש להוסיף שבזוהר חדש (ח"א דף נו ע"ב) מבאר שכיון ששמר יוסף את אות ברית קודש, לא נגעו בו הנחשים לרעה. וטעו בו האחים שחשבו שכשם שאברהם הוליד את ישמעאל, ויצחק הוליד את עשו, כן יעקב הוליד את יוסף חס ושלום, וכיון שדיבר עליהם רעה לכן השליכוהו לבור.

ויש להביא סיוע לדברי הרמב"ן מהגמרא בשבת (כב). שם מובאות ב' מימרות של ר' תנחום, האחת שגר חנוכה שהניחו למעלה מעשרים אמה פסול, והשניה, והבור ריק אין בו מים, אבל נחשים ועקרבים יש בו. והקשו המפרשים (קול מנחם ח"ו עמ' קי"א קי"ב), מה שייכות ב' מימרות אלו זו לזו? ותירצו, שכשם שאין להדליק את נר חנוכה מעל עשרים אמה, מטעם שאין העין שולטת בגובה רב, ולכן לא יראו העוברים והשבים את הנרות, ולא יהיה פירסום הנס, כן גם הסיבה שהאחים לא ראו שבבור יש נחשים, מכיון שהיה הבור עמוק עד מאוד יותר מכ' אמה.

"וַאֲנִי אָנֹכִי אֲנִי בָּא" (לו, ל)

"ואני אנה" ר"ת א'ל נ'קמות י' א'ל נ'קמות ה'ופיע

כתב רבנו האר"י ז"ל בשער הפסוקים (פרשת וישב דף י"ז ע"ג) ו"אני אנה" בראשי תיבות אל נקמות י' אל נקמות הופיע, והענין הוא כי ראה ראובן ברוח הקודש שעתידיים עשרת הרוגי מלכות ליהרג על עון מכירת אחיו ליוסף אחיהם, ועתיד לינקם מהם, לכן תמה ראובן ואמר "ואני אנה אני בא". עד כאן.

עוד יש לומר, "אני" הוא אחד מהשמות של ע"ב שמות, ומסוגל לנקמה ממי שמזיק, ולפיכך זה השם שנוקמים בו. וזה מה שאמר ראובן, אנה "אני" בא, "אני" ר"ת "אל נקמות ה'", כלומר היכן ועל מי לכוון את השם הזה לנקמה.

"וַיְשַׁלְּחֵהוּ אֶת פְּתַנֵּת הַפְּסִים וַיְבִיאוּ אֶל אַבְיָהֶם" (לו, לב)

השבטים ניקבו בכתונת כדמות שיני חיה רעה

הראשונים ז"ל (רמב"ן, רא"ש ורד"ק) ביארו (כאן) את התיבה "וישלחו" שהיא מלשון "חרב", כנאמר באיוב (לו, יב) ואם לא ישמעו "בשלח" יעבורו, והיינו בחרב, אף כאן "וישלחו" היא חרב, לפי שהשבטים קרעו ונקבו את כתונת הפסים בחרב, כדמות שיני חיה רעה.

"וַיִּבְרָה וַיֹּאמֶר בְּתִנֵּת בְּנֵי חַיָּה רָעָה אֲכַלְתֶּהוּ טָרֵף טָרֵף יוֹסֵף" (לו, לג)

מה עשה יעקב כששמע שטרוף טורף יוסף

כתוב במסכת סופרים (פכ"א ה"ט ובילקוט ראובני וישב עמ' קנ"ו ד"ה מה עשה יעקב) מה עשה יעקב כשהביאו לו את הכתונת מבנו, לא האמין להם, הלך להרים וחצב לו שנים עשר אבנים והעמידם שורה שורה, וכתב על כל אחת ואחת מהם שם שבטו ושם מזלו ושם ירחו [חודשו], על [האבן] ראשון כתב "טלה" "ראובן" "ניסן", וכן על כולם.

התחיל משמעון ואמר, גוזרני עליכם כל י"א אבנים שתעמדו ותשתחוו לראובן, ולא עמדו, וכן לכל שבט ושבט, כיון שהזכיר עליהם יוסף, מיד עמדו וקרבו לפני אבן יוסף וכרעו והשתחוו לפניו. [והרי אות הוא שיוסף חי].

ועדיין לא בירר הדבר שהוא חי [עדיין לא הוברר לגמרי הדבר ליעקב האם יוסף חי], הלך ונתן לאילנות כדעת הראשון [כמעשה הראשון שעשה באבנים, עשה גם באילנות] וכתב עליהם שמות השבטים והמזלות והחדשים, ואמר להם גוזרני עליכם שתשתחוו ללוי שהוא לבוש אורים ותומים, לא עמדו [ושבט אמר גוזרני עליכם שתשתחוו...], ליהודה שהוא מלך, ולא עמדו, כיון שהזכיר את יוסף עמדו כולם וכרעו לפני יוסף.

ועדיין לא נתברר שהוא חי, אלא מן שמות משמרות הכהונה, האחד נקרא משמר "אלישיב" הכהן, על שם שיוסף יושב אל אביו, "אלקנה", על שם שקנהו פוטיפר, כנאמר (בראשית לט, א) ויוסף הורד מצרימה ויקנהו פוטיפר. ופירש הגר"א, שיעקב אבינו ראה בנבואה שיהיו במשמרות הכהונה בבית המקדש האחת תקרא בשם אלישיב, לרמוז שהקדוש ברוך הוא ישיב את יוסף לאביו, וכן האחת תקרא בשם אלקנה שקנהו וכו'.

"וַיֹּאמֶר כִּי אֵרֶד אֶל בְּנֵי אֲבֹל שְׂאֵלָה" (לו, לה)

מה הקשר בין פטירת בני יעקב לכך שלא יראה גיהנם

פירש רש"י (ומקורו טהור מתנחומא ויגש ט') וזה לשונו, סימן היה מסור בידי [יעקב] מפי הגבורה, אם לא ימות אחד מבני בחיי, מובטח אני שאיני רואה גיהנם. עד כאן. בספר ילקוט חמישאי (עמ' 297) כתב, ידוע (צל"ח ברכות טז): שאפילו צדיקים עוברים דרך גיהנם, כדי להציל ולהעלות את הרשעים משם, ויש לצדיקים קצת צער מזה. וכמו שפירש האלשיך הקדוש (תהלים טז, י) את דברי דוד המלך שאמר (שם) כי לא תעזוב נפשי לשאול, לא תתן חסידך לראות שחת. אמר דוד לקדוש ברוך הוא, זה ודאי שלא תעזוב נפשי לשאול, דהיינו שלא אהיה בגיהנם. אבל בקשתי היא יתירה מכך שלא תתן חסידך לראות שחת, איני רוצה אפילו לראות את פני גיהנם. ובזה פירש ר' ישראל אביחצירא זצ"ל הבבא סאלי בהרי בשמים, שזו כוונת יעקב כאן, שודאי לא צריך יעקב לעבור לגיהנם להציל אף אדם, שהרי כל אבותיו היו גדולים ולא ראו פני גיהנם, אמנם אם חס ושלום ימות אחד מבניו, שמא חס ושלום אירע כן עבור חטא שחטא, ויצטרך לעבור לגיהנם להצילו, לכן אמר יעקב שמסור בידו מפי הגבורה "אם לא ימות אחד מבניו מובטח שאינו רואה", היינו שאז אפילו לעבור דרך גיהנם לא אצטרך.

"וַיִּקַּח יְהוָה אִשָּׁה לְעֵר בְּכוֹרוֹ וַשְׁמָה תָמָר" (לח, ו)

לתמר היתה נשמת זכר

כתב במדרש תלפיות (מערכת א' ענף אברהם, דף ו' ע"א) דבר נפלא בשם ספר המגיד (מישרים דף ט"ז ע"א), שנשמת תמר היתה נשמת זכר, ולא היתה ראויה ללדת, ורק מפני שביהודה היו ניצוצות נשמת נקבה, לכן ילדה ממנו. אחר כך חזרה שוב פעם בגלגול ברות, וגם היא לא היתה יכולה ללדת, עד שנתן לה הקדוש ברוך הוא ניצוצות מנשמת נקבה וילדה, עיין שם. וכן כתב בספר יפה ללב (חלק ג' דף קכ"ט ע"ג) עיין שם.

"וַתֵּשֶׁב בְּפֶתַח עֵינִים" (לח, יד)

פירוש "בפתח עינים"

בספר מוסר חכמים השלם (עמ' רע"ד) כתב על פסוק זה, מלמד שתלתה עיניה לפתח שכל העינים תלויות לו, אמרה, יהי רצון שלא אצא מבית הצדיק ריקם. ואמרו חז"ל בגמ' במסכת סוטה (י). אמר רבי אלכסנדר. פתח עינים, מלמד שהלכה וישבה בפתח אברהם אבינו שכל העינים מצפות לראות, שכל עובר ושב באין אצל פתח אברהם (היינו שהיו רגילים לבא אורחים אל פתחו של אברהם, ולכן נקרא "פתח עינים" שכל העינים היו תלויות בפתח הזה). רבי שמואל בר נחמני אמר, שנתנה עיניה ואמרה פנויה אני וטהורה. [כמו שמפרשת הגמרא שם, עיין שם].

"ויט אליה אל הדרך" (לח, טז)

אין עצה אחרת אלא לעקם הדרך

כתב החפץ חיים על התורה (כאן עמ' ע"ז ומקורו טהור מדברי רבנו האר"י בס' שער הפסוקים ריש ספר איוב) במדרש רבה דורשים "ויט אליה", בעל כרחו שלא בטובתו. עד כאן. היינו שמן השמים סיבכו את כל מעשה זה של יהודה ונעשה על כרחו, וזו מן הסיבה שמכאן היתה ההתחלה למלכות בית דוד ולמלך המשיח שיבוא במהרה, שכל הענינים הגדולים והנשגבים השטן מעכב עליהם, ואין עצה אחרת לה' אלא לעקם את הדרך, כי בדרך הישרה בדרך התורה, היה השטן מקטרג ולא היה הענין יוצא לפועל.

"וַיֹּאמֶר מָה הָעֲרֹבוֹן אֲשֶׁר אֶתָּן לְךָ וְתֹאמַר הֲתִמְךָ וּפְתִילְךָ וּמִטְבֵּךְ אֲשֶׁר בְּיָדְךָ" (לח, יח)

ביקשה את שרביט המלך לדעת האם ירד ממלכותו

שואלים המפרשים (חתם סופר על התורה כאן, ועוד), למה תמר ביקשה שיתן לה חותם פתיל ומטה, ולא ביקשה כסף וזהב? אלא שהיות ותמר רצתה שיהודה יקיים בה מצות יבום, וידוע שיהודה היה מלך על אחיו וירד מגדולתו, והדין הוא שהמלך לא מיבם (מתני' סנהדרין יח. רמב"ם מלכים פ"ב ה"ג), כיון שכן היה לתמר ספק האם ליהודה דין מלך, ואסור לו לייבמה, או שאין לו דין מלך כיון שירד מגדולתו ושוב מותר לו לייבמה. לכן בקשה את שרביט המלך, והחותם ופתיל, שהם כלי המלכות, ובזה תבחן, שאם יתנם לה את כלי ותשמישי המלך, אות הוא שבוודאי ירד מגדולתו, ושוב אינו מלך, ואז מותרת אני לו ליבום. ואם לא יסכים, הרי זה סימן שעדיין הוא מלך, ואז לא היתה מתרצה לו, כי כאמור המלך לא מיבם, ולא מיבמים אותו.

"אִיִּה הַקְּדוּשָׁה הוּא בְּעֵינַיִם עַל הַדֶּרֶךְ" (לח, כא)

עיקר השגת הקדושה בעיניים

אמר המקובל האלהי ר' מאיר אביחצירא זצ"ל, אנשים מחפשים כל מיני מנהגים טובים להשפיע עליהם קדושה... והנה עיקר הקדושה נמצאת בעיניים. כשאדם הולך בדרך ועוצם עיניו מראות ברע, באותו רגע מושפעת עליו קדושה עליונה. וזה שאמר הכתוב, "אִיִּה הַקְּדוּשָׁה", היכן נמצאת הקדושה, "היא בעיניים!" (אורות אליהו ח"א עמ' 253)

כמוכן שלא יצא האדם לדרך כדי להשיג קדושה על ידי עצימת עיניו, אלא שאם נזדמן לו לאדם ללכת כבר בדרך, ילך בדרך נקיה וישמור את עיניו, ואז יזכה לקדושה עצומה. ומובא בספרים הקדושים (ראה בעין משפט פ"א סעיף י"ד) שבשעה ששומר את עיניו מראות ברע, הוא זמן ועת רצון, והאדם יכול להתפלל ולבקש בקשות מה' יתברך. ולאחר מספר פעמים שיתגבר על נסיונות הראיה, ירגיש האדם כח רוחני שעוזר לו בשמירת העיניים. ויהי רצון שנזכה ל"והאר עינינו בתורתך".

מעשה על השיבות שמירת קדושת האדם

מעשה שהיה (מובא במוסר חכמים השלם ח"א עמ' רס"ו ובאהבת חיים עמ' ק"פ) בימי הסולטאן עבד אל מג'יד מלך טורקיה, עם רבי אברהם גלאנטי זצ"ל שהיה מגדולי הדור ומגדולי המקובלים בזמן האר"י הקדוש, והיה גר בירושלים יחד עם הרבה חכמים והיו לומדים בישיבה. בשנה ההיא היתה שנת בצורת ויוקר השערים האמיר ביותר, וקופת הישיבה היתה ריקה, ועל החכמים ובני משפחותיהם היתה מרחפת סכנת רעב וכליה. החכמים גמרו אומר לשלוח שד"ר [שלוחא דרבנן] לחוץ לארץ, כדי לאסוף כספים להצלת עניי העיר וחכמיה. לכן הפילו גורל את מי ישלחו לשד"ר, והגורל נפל על רבנו אברהם גלאנטי זצ"ל. רבי אברהם קיבל עליו את הדין, ארז את חפציו, לקח צידה לדרך וירד ליפו, ועלה על אניה המפליגה אל העיר קושטא שבטורקיה. האניה הגיעה לקושטא ביום שלישי אחרי הצהרים. והנה נוסעי האניה מסתכלים מעל סיפון האניה אל העיר, ולתדהמתם הנם רואים את אנשי העיר בורחים ומבוהלים, ושוטרים מזויינים רצים בבהלה לכל עבר, והעם עלו על הגגות בצעקות. הדבר הטיל פחד על נוסעי האניה, ולכן רב החובל לא רצה לקרב את האניה לנמל. רבי אברהם ניגש לרב החובל ובקש להורידו ליבשה, כי הוא מקווה בעזרת השם להציל את המצב. אמנם בהתחלה סירב רב החובל מרוב פחדו, אבל רבי אברהם דיבר אל ליבו שמעשהו כרוך בהצלחת נפשות, ובראות רב החובל את רבי אברהם שהינו נשוא פנים ומדבר בבטחון גמור, לכן נשמע אליו והורידו לחוף על ידי סירה קטנה. ויהי כאשר דרכו רגליו של רבי אברהם על החוף, צעקו אליו השוטרים, זקן זקן ברח מכאן מהר. לפי שבאותו היום ברחו מבית המלך שני אריות ונכנסו לרחובות העיר, ולפיכך כולם ברחו מפניהם על נפשם. אמר רבי אברהם

לשוטרים, אל תפחדו אני אתפשם. והנה רבי אברהם רואה את אחד האריות עומד לשבור דלת אחת ולהתפרץ פנימה. תיכף ניגש אליו רבי אברהם ותפסו באזנו, והארי נכנע לפניו, והיה מהלך אחריו כטלה. וכולם מסתכלים עליו מהגגות ומתפלאים, איך יהודי זקן סוחר אחריו את הארי כטלה. רבי אברהם המשיך ללכת הלאה עד שהגיע למקום שהיה עומד שם האריה השני, ויתפסהו גם כן, ויקח את שניהם להובילם לבית המלך. ויבקש רבי אברהם מהשוטרים שיראו לו את בית המלך, כי הוא לא היה יודעו, מאחר והוא זר במדינה, השוטרים לא התקרבו אליו, כי היו פוחדים מהאריות, ורק מרחוק הדריכו אותו כיצד להגיע אל בית המלך.

באותה שעה הסולטאן עבד אל מג'יד ומשנהו, היו עומדים על גג הארמון ומסתכלים בדאגה על העיר מפני פחד האריות, ופתאום הבחינו בזקן יהודי הסוחר את שני האריות אחריו, ויתפלאו על המחזה עד מאוד. וכאשר הגיע רבי אברהם עם האריות לבית המלך, רמזו לו מהגג שיכניסם במצודת הברזלים שלהם ויסגרו במצודות.

אחר כך צוה המלך להביא לפניו את הזקן שהביא את האריות, ובא רבי אברהם לפני המלך, ויקומו המלך והשרים לפניו ויעשו לו כבוד גדול ויושיבוהו ליד המלך. וישאלהו המלך, מי אתה ומאין באת? אז סיפר רבי אברהם למלך שהוא בא מירושלים בתור שד"ר, כי הקופה ריקה והאנשים גועים ברעב. וישאלהו המלך, מאין יש לך גבורה גדולה כזו לקחת בידך שני אריות? אמר לו אדוני המלך, אין לי שום גבורה, אדרבא הנך רואה שאני זקן וחלש! אלא מצוה אחת יש בידי, כי ברית ה' חתום בבשרי, לא טמאתי ולא קלקלתי חותמו של הקדוש ברוך הוא מעולם, לכן איני מפחד משום בריה.

אז הבין המלך שאיש קדוש עומד לפניו, ותיכף פקד ונתנו לרבי אברהם מתנה הגונה, שהיה בה די שלא היה לו צורך עוד ללכת לאסוף כספים, ותיכף עלה לאניה ונסע חזרה לירושלים, והביא לחכמי ירושלים ותושביה ממון וזכו לברכה וישועה.

"וַיֵּגֵד לַיהוּדָה לֵאמֹר זָנְתָה תְּמָר בְּלַתְךָ" (לח, כד)

החלום שחלם יהודה

שנינו במדרש (מדרש החפץ עמוד רכ"ה הע' 13 ובתורה שלמה עמ' תתרס"ז) מי הגיד לו? [מי אמר ליהודה שזינתה תמר?] חלם יהודה באותו הלילה שבא מלאך והניח לפניו זית קרוב לו, ואחריה תְּמָרָה, ואחריה כָּלִיָּה [המלאך הניח לפניו זית קרוב אליו, ואחריו תמרה, ואחריה כליה]. והיה מתבונן כל אותו הלילה מה הוא זה [מהו פישרו של חלום זה, עד ש] אמר, "זיתה" [פירושן] זנתה [זית, מלשון זנות], "תמרה" [היינו] תמר, "כליה" כלתך. מיד אמר הוציאוה ותשרף.

"וַיֹּאמֶר יְהוּדָה הוֹצִיאוּהָ וְתִשְׂרַף" (לח, כד)

"ותשרף" הוא חותם על פניה הנעשה באש

רבנו יעקב בעל הטורים ז"ל (כאן) הביא דבר חידוש ופלא בשם רבנו יהודה החסיד ז"ל, שמעולם לא דן יהודה את תמר לשריפה, ומה שאמר יהודה "הוציאוה ותשרף", פירושו שיהודה צוה שישרפו לה רושם על פניה, לסימן שהיא זונה. אולם אחר כך כשנודע הדבר ליהודה שתמר נתעברה ממנו, ובאמת אינה זונה, צוה יהודה שלא לעשות לה את הרושם על פניה.

וכן כתב בספר גדולים מעשי ה' (פרשת וישב פרק ל"ו), שמה שדן יהודה את תמר לשריפה, היינו שהיה דינם כמו שהוא עד היום אצל הישמעאלים, שכל זונה שמפקרת את עצמה, שורפים בחותם של ברזל על מצחה, ואחר כך הן מכסות את פניהן מפני החותם השרוף אשר במצחן. וזהו הכתוב (בראשית לח, טו) ויראה יהודה ויחשבה לזונה, כי כסתה פניה, שחשב יהודה שתמר היא זונה ולכן היא מכסה את פניה, כדי שלא יראה החותם השרוף במצחה. אבל באמת כסתה את פניה רק מחמת עונה ובושה מחמיה.

אגב, בשו"ת הרא"ש (כלל י"ח סימן י"ג) הביא מעשה באשה ישראלית שזנתה עם נכרי, ובית דין חתכו את חוטמה כדי לנוולה ולהשחית את תואר פניה שקשטה בפני הבעל. והרמ"א בשלחן ערוך (אבן העזר סימן קע"ז סעיף ה') הביא מעשה זה. אמנם בשו"ת בשמים ראש (סימן קצ"ב) הובאה תשובה מרבנו שמשון ב"ר אברהם ז"ל שאין לנהוג מנהג זה בישראל, דבנות ישראל נשתבחו בנוי וביופי ואין נכון לעשותן בעלות מום.

ומן הראוי לציין שבספר פענח רזא (כאן) הביא גם כן את הביאור הנ"ל מרבנו יהודה החסיד ז"ל, ובהגהות רזא דמאירי על הפענח רזא (אות נ"ג) העיר על דבריו, שהרי למדו חז"ל (ברכות דף מג:) מכאן שמוטב לאדם שיפיל עצמו לכבשן

האש ואל ילבין פני חברו ברבים, ולפי פירושו של רבנו יהודה החסיד אי אפשר ללמוד זאת מתמר, כיון שלא נידונה שיפילה לכבשן אש, אלא רק שיצרכו על פניה חותם? וצריך לומר שאין זו דרשה גמורה אלא אסמכתא בעלמא. (אוצר פלאות התורה).

"הוא מוצאת והיא שלחה אל חמיה לאמר לאיש אשר אלה לו אנכי הרה" (לח, כה)

מוטב לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים

דייקן חכמינו זכרונם לברכה (ראה מוסר חכמים השלם עמ' 34) מזה שלא נאמר היא יוצאה, אלא נאמר היא מוצאת, משמע שכבר התחילה לישרף. ואז אמרה "לאיש אשר אלה לו אנכי הרה", ולא אמרה לו בפירוש ממך אנכי הרה, שנתנה לו להחליט האם לגלות את הדבר, אף שחיה היו תלויים בדבר, ומכאן למדו רבותינו זכרונם לברכה (סוטה י: והובא כאן ברש"י) מוטב לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חברו ברבים, שתלתה הדבר בו, שאם יודה מעצמו יודה, ואם לאו אשרף ולא אלבין את פניו.

כתוב במסכת כלה (פ"א ה"ח), רבי נהוראי אומר כל המבייש פני חברו סוף הוא מתבייש, ולא עוד אלא שמלאכי השרת דוחפין אותו וטורדין אותו מן העולם ומראין קלונו לכל באי עולם.

כתב המאירי (ב"מ נח: ד"ה לעולם) וזה לשונו, לעולם יזהר אדם שלא להלבין פני חברו ברבים, ולעולם לא יזכיר את חברו בכניו, ואפילו לא היה חברו מקפיד על זה. וכל העושה דברים אלו, הוראה עליו שהוא מיורדי גיהנם שאין להם חלק לעולם הבא. ואילו שאר עבירות שהיצר תוקף עליהם, תשובה מצויה בהם ויש לבעליהן חלק לעולם הבא בתשובתו. עד כאן.

צריך האדם להזהר שלא להלבין פני חברו מתוך דבריו, ואפילו אם הרואים יהיו סבורים שלא התכוון לביישו, ובכלל זה, השואל דבר לאיזה חכם ורואה בו שאינו משיבו ושותק, אין ראוי לחזור ולשאול לו אותו דבר, עד שיהא החכם צריך לומר לא ידעתי, אלא אף הוא שותק לו.

ועוד כתב המאירי (ב"ק דף צא סוע"ב ד"ה כבר בארנו) שהמבייש תלמיד חכם בדברים, חייב בכבושת. ותלמיד חכם שמוחל על זה, הרשות בידו, והדבר הדור לו [מלשון "הדר" הוא לו]. ואף שאר העם, אף על פי שהמביישם בדברים פטור [פטור מחיוב ממון], עוון גדול הוא. וכבר אמרו כל המלבין פני חברו ברבים אין לו חלק לעולם הבא. ומכל מקום גדולי המחברים פרשוה באדם כשר, ויראה לי בכוונתם, שאם הלבינו לכוונת תוכחה, כדי שיתבייש ויעזוב מתוך בשתו דרך רעה שלו, רשאי, ותבוא עליו ברכה. והכל תלוי בכוונת הלב, והרי נאמר ויראת מאלהיך.

"יוסף הורד מצרימה" (לט, א)

רמזים בשם יוסף ופסים

אמרו רבותינו ז"ל (מדרש אגדה מובא ברש"י לו, ג) שיוסף נמכר לפוטיפר סוחרים ישמעאליים מדינים. ובראשי תיבות הם **פסי"ם**, דהיינו מן השמים סיבכו שנקראה הכתונת שעשה לו אביו כתונת "פסים", לרמוז על הצרות שעתידות לבא עליו.

ועל דרך זו ניתן לרמוז זאת בשמו של יוסף, כי יוסף בראשי תיבות ישמעאליים, ומדינים סוחרים פוטיפר. גם יוסף מספרו עולה קנו, לפי שקוהו ומכרוהו כמה פעמים זה לזה.

"ויהי איש מצליח" (לט, ב)

יעקב ראה את הצלם של יוסף

כתב רבנו הבן איש חי בספר אדרת אליהו (וישב דף כ"ד ע"א), ידוע שיש לאיש ישראל צלם אלהים [הוא לבוש רוחני הסוכך על האדם], והחוטא בחטאו מעביר אותו ממנו, ולכן רשעים בחייהם קרויים מתים, כי מסתלק לבוש זה ממנו, ולבוש זה הוא עיקר הקשר הרוחני בין האדם לבורא, וכיון שעיקר הקשר והחיות שלו לבורא מסתלקת, הוא נקרא "מת" (על פי מהרח"ו בליקוטי תורה ישעיה ס"י נ"ז). והנה יוסף הצדיק תמיד היה צלם אלהים על פניו, ולכן אמר יעקב אבינו ליוסף הצדיק להלן (מו, ל) אחרי ראותי את פניך כי עודך חי, היינו שבראותי את "פניך", וראיתי שלא פגמת את נשמתך, כי הנה צלם אלהים על פניך, הרי זו ראייה חלוטה "כי עודך חי". וזהו הנאמר כאן על יוסף ויהי איש "מצליח", אותיות "צלם חי", שנשאר הצלם חי וקיים אצלו בזכות ששמר אות הברית בקדושה כדקא יאות.

"וַיֵּרָא אֲדֹנָיו כִּי ה' אֵתוֹ" (לט, ג)

פוטיפר ראה ששכינה עם יוסף ממש

במדרש בראשית רבה (פרשה פ"ו ס"ה) אמר רבי חייא, שראה שכינה עומדת על גביו, הדא הוא דכתיב [זהו הנאמר] וירא אדניו כי ה' אתו. עד כאן. דהיינו כיון שראה אדוני יוסף שהשכינה עם יוסף כפשוטו, לא היה נוהג בו מנהג עבדים, אלא עשאו כבן ביתו.

"וּתְשֵׂא אֶשֶׁת אֲדֹנָיו אֶת עֵינֶיהָ אֶל יוֹסֵף" (לט, ז)

המלחמה השמימית שהתנהלה כאן וסודותיה

כתב הרב חיד"א זיע"א בספר פני דוד (וישב ס"ב, ועיין שם שעוד האריך בזה) אמרו רבותינו ז"ל כמה פיתויים עשתה אשת פוטיפר וכמה המצאות וגיוזומים ואיומים עשתה ליוסף הצדיק כמו שנתבאר במדרשי רז"ל הקדושים, ואפשר לתת טעם לזה וגם להסביר בזה את מעלת יוסף הצדיק עליו השלום, שהנה נודע מרבנו האר"י ז"ל, דגלות מצרים היתה כיון שניצוצות אדם הראשון באו בדור המבול, סדום, ודור הפלגה, והם היו נשמות עליונות, ולכן היה השיעבוד בחומר ולבנים וכו', כדי לבררם, והוצרכה הגלות דוקא להיות במצרים, כי כשיש חס ושלום פגם למעלה, הסטרא אחרא יונקת את השפע, והיו פרעה ומצרים יונקים חס ושלום מאחרי הדעת, ובאו הנשמות הנוכרים לישראל, ונשתעבדו מאד להוציא לאור הניצוצות קרי של אדם הראשון אשר כבר באו בדורות המבול, הפלגה, וסדום. כי הנשמות הן כזהב שצריך התחכמות להפריד הסיגים, וכן היתה מצרים כור לזהב הנשמות, כמו שאמר הכתוב (דברים ד, כ) מכור הברזל ממצרים. ועוד האריך האר"י ז"ל בזה (בתחילת דרושי הפסח). וההכנה לזה היתה על ידי יוסף, שהוא בחינת היסוד, והיה קדוש, ונמכר למקום שנקרא ערות הארץ, ואם חס ושלום היה חוטא, היה נחרב העולם, לפי שאז היתה שולטת הסטרא אחרא ערות מצרים ביסוד הקדוש, ולא היה אפשר עוד אחר כך לברר את הניצוצות על ידי יסורי הגלות. ולזה נתלבשה הסטרא אחרא באשת פוטיפר, והפליאה לעשות כמה וכמה מיני פיתויים והבטחות, אולי יפותה יוסף ויגרום רעה גדולה. ולכן גדלה מאד מעלת יוסף הצדיק ע"ה, כי הנסיון שעמד לפניו אינו בנשים המצריות המפתות לדבר עבירה, אלא היא הסטרא אחרא בעצמה היתה נלחמת עמו בכל אופן שבעולם, ברצותה להרויח רווח גדול, כדי להוריד חס ושלום את היסוד הקדוש לערות הארץ, וכך בני יעקב ידוחו ולא יוכלו קום חס ושלום. וזה נרמזו כאן בכתוב, ותשא אשת אדוניו את עיניה אל יוסף, כלומר, תקומה היתה לה מסטרא דילה, שנתלבשה בה הסטרא אחרא, ומכחותיה עמדה ונשאת למעלה בבחינתה. ויוסף בצידקו עמד בנסיון מופלא אשר לא ישוער, על כן נעשה מלך, והשכיל ושלט במצרים שהיא אבירייהו דגילוי עריות, ערות הארץ, ושיעבדם ומלם והכניעם וטלטלם, והיא היתה התחלת הגאולה וסיבת ישועת ישראל.

"וַיִּמָּאֵן" (לט, ח)

מה השיב יוסף לאשת פוטיפר

כתב במוסר חכמים השלם (כאן עמ' רע"ד מפי חז"ל) שיוסף השיב לאשת פוטיפר, כיון שלמוד הקדוש ברוך הוא להיות בוחר מבני בית אבא לעולה, שמא אבחר אני לעולה. עד כאן. דהיינו ואילו אני אתרצה לך, לא אזכה להיות עולה.

"וַתִּנַּח בְּגָדוֹ אֶצְלָהּ עַד בּוֹא אֲדֹנָיו אֶל בֵּיתוֹ" (לט, טז)

רמז על ימי החנוכה

בפסוק זה רמזו המפרשים (ילקוט המוסר ואבני השם ח"ב עמ' ס"ח) רמזו על מצות הדלקת נרות חנוכה. "ותנח" ראשי תיבות ותדליק נרות חנוכה. "בגדו" בגובה ג' טפחים עד ד"ו דהיינו עד גובה עשרה טפחים [לפי ש-ד"ו בגימטריא 10]. "אצלה" אצל הפתח. "עד בא אדוניו אל ביתו", רמז לזמן ההדלקה, שהיא עד שתכלה רגל מן השוק.

דרוש א'

בענין נר חנוכה סגולה לבנים ת"ח

הרגיל בנר הוויין ליה בנים תלמידי חכמים

איתא במסכת שבת (דף כ"ג ע"ב): אמר רב הונא הרגיל בנר הוויין ליה בנים תלמידי חכמים, הזהיר במזוזה זוכה לדירה נאה, הזהיר בציצית זוכה לטלית נאה, הזהיר בקידוש היום זוכה וממלא גרבי יין, ע"כ. יש לדקדק במאמר זה, אמאי בנר אמר "הרגיל" בנר, ובשאר מצות אמר "הזהיר" במזוזה "הזהיר" בציצית וכו', מהו חילוק הלשון.

עוד יש לדקדק, דבשלמא במזוזה אמר דהזהיר במזוזה זוכה לדירה נאה כיון דמזוזה מצותה על הבית לכן כנגד זה זוכה לדירה נאה מדה כנגד מדה, וכן הזהיר בציצית זוכה לטלית נאה, וכן הזהיר בקידוש היום זוכה וממלא גרבי יין, דכל זה מדה כנגד מדה, ואילו בנר אמר הרגיל בנר הוויין ליה בנים תלמידי חכמים, הו"ל למימר זוכה לנרות נאים או זוכה למלאות כדי שמן ואמאי אמר שזוכה לבנים תלמידי חכמים.

ויוזבן ע"פ שאלה אחרת על מה שבתפילת שחרית אנו שואלים מאתו יתברך - תרגילנו בתורתך ותדביקנו במצותיך, מדוע משנים את הלשון, שבתורה אומרים תרגילנו בתורתך ובמצוות אומרים ותדביקנו במצוותיך, יאמר ותרגילנו במצוותיך. אלא, היות והאדם עצמו הוא הכלי של אור התורה, אנו אומרים שתרגילנו, ר"ל שאנו מעצמנו נהיה כשרים לקבל את אור התורה, אבל במצות אנו מבקשים ותדביקנו במצותיך דכיון דמעשה המצוה הוא כלי חיצוני לכן אנו שואלים ותדביקנו שנהיה דבקים במעשה המצות, אבל בתורה אין צריך לבקש להדבק בה, כי ודאי דהלומד תורה כיון שהוא הכלי לאור התורה הרי הוא דבוק באור התורה, ולכן צריך לבקש שנתרגל בתורה והיינו שנוכה להתמיד בלימוד התורה. והבן זה.

כשהאדם רגיל הרי דבר זה משרש בטבעו

זבזה תוכן השאלה הנ"ל במה שאמרו בגמרא הרגיל בנר הוויין ליה בנים תלמידי חכמים. כי האדם שרגיל בהדלקת נר הרי הוא מכין כלי וממשיך לתוכו אור הנר, וכמו כן זוכה למדה כנגד מדה להביא בנים שהם בחינת הנר וימשיכו אליהם מאור התורה, ולכן אמר הרגיל בנר הוויין ליה בנים תלמידי חכמים, והטעם שאמר רגיל משום שכשהאדם רגיל דבר זה משרש בטבעו, ועושה הדבר בטבע וברצון גמור, וכמו כן זוכה להביא בנים תלמידי חכמים, והיינו שתולדות האדם הם מטבע האב וכיון שטבע האב להכין נר כדי להמשיך אליו האור, כמו כן בניו יכינו עצמם להמשיך אור התורה עליהם, ויהיו תלמידי חכמים. אבל בשאר המצות אמר הזהיר במזוזה, היינו, אף שלא נטבע אצלו בטבע גמור לעשות המצוה אלא הוא מצידו מתגבר על היצר, ונזהר לקיים המצוה בעבור זה זוכה מדה כנגד מדה לדירה נאה, טלית נאה וכדומה.

זבזה יש לבאר כונת הכתוב אורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד, כי כאשר האדם עושה המצוה בהרגל גמור והיינו ששמאלו טפלה אל ימינו, שעושה המצוה בלי שום הפרעה אז זוכה לאורך ימים, והיינו שזוכה לבנים תלמידי חכמים העוסקים בתורה שנאמר עליה כי הם חיינו ואורך ימינו, וכיון שהאדם הוליד בנים תלמידי חכמים הרי הוא ממשיך את חיותו לעולמים, כדכתיב לא ימושו מפיד ומפי זרעך ומפי זרעך מעתה ועד עולם. אבל בשמאלה עושר וכבוד, כי כשאדם עושה המצות בהפרעת יצר הרע, שאז עדיין לא נשרש בטבעו גמור אז זוכה לעושר וכבוד, ולכן כשהוא בבחינת הזהיר, זוכה לדירה נאה, לטלית נאה, אבל הרגיל בנר זוכה לאורך ימים שהוא בנים תלמידי חכמים.

וכן לגרסא של בעל עין יעקב דגרים להדיא הרגיל נר חנוכה, נראה הטעם דאמר בנים תלמידי חכמים ולא אמר שיהא הוא עצמו תלמיד חכם, על פי מה שביאר רבנו האר"י ז"ל בשער הכוונות (דף ק"ח ע"ג) כי בחנוכה עיקר תוספת ההארה למעלה הוא בשורש האשה ולא בשורש האיש, לכן יהיו לו בנים תלמידי חכמים שתשמח בהם האשה יותר מן האיש, ככתוב בבן חכם (משלי כ"ג כ"ה) "ישמח אביך ותגל יולדתך", שהוסיף גילה לאם על השמחה, מה שאין כן באב שמחה בלבד, אבל אצל האם שמחה וגילה.

הרגיל הוא נוטריקון רגל י"ה

עוד יש לבאר מ"ש חז"ל הרגיל בנר, דהנה תיבת הרגיל הוא נוטריקון רגל י"ה, כי הנה חג החנוכה הוא בכלל המועדים הנקראים רגל, ואומר רגל י"ה לרמוז כי כאשר האדם שומר את הרגל דהיינו שמדליק נר חנוכה עם כל הדינים הכלולים בה ומתכוין לשם י"ה ושומר על קדושת הרגל, הרי הוא זוכה בזה לבנים תלמידי חכמים.

הרגי"ל בגימ' רמ"ח

עוד יש לרמוז בס"ד הרגי"ל בגימ' רמ"ח, לרמוז לרמ"ח איברים ורמ"ח מצות עשה, רמוז כי הרגיל בנר כי נר מצוה, היינו כאשר אדם רגיל לקיים כל רמ"ח מצות עשה ומשתדל להשלים ולתקן רמ"ח אברי נשמתו אז הויין ליה בנים תלמידי חכמים.

הרגיל "בנ"ר" אותיות רנ"ב

ועוד אמר הרגיל "בנ"ר" אותיות רנ"ב כנגד רנ"ב אברי האשה, דהיינו שכאשר גם אשתו משתדלת לקיים מצות הדלקת נר שבת ובוה מתקנת רנ"ב אבריה, הרי כשהאיש והאשה שניהם רגילים בנרות זוכים לבנים תלמידי חכמים.

חג החנוכה נקרא רגל

ובזה יובן מה שאמר רבנו האר"י זיע"א כי בחנוכה אמרו חז"ל דיש להדליקה עד שתכלה רגל מן השוק וביאר רבנו האר"י זיע"א בשער הכוונות כי מה שאמרו בלשון עד שתכלה רגל רמזו בזה חז"ל כי גם חג החנוכה נקרא רגל כי רגל בגימ' ע"ב וקס"א שזה מרמז על הרגלים. והנה רגל בגימ' זכור, כי ע"י עסק התורה בחנוכה שמדליקים בו את הנרות בשמן שזה הוא מעשה המצות, אז זוכים לזכרון בתורה, כי יהיה לתורה שלומד קיום בו, ולכן אמרו חז"ל הרגיל בנר הוויין ליה בנים תלמידי חכמים, כי בזכות הרגל של הנר יזכה לזכרון בתורה. ואם הוא בר הכי אז הוויין ליה בנים תלמידי חכמים, כי בכח הזכרון בתורה יש לתורה קיום.

ע"י חזרת הלימוד זוכים לזכרון בתורה

ויובן בזה מ"ש בספר "שני לוחות הברית" כי בחנוכה עושים חופש לתלמידים כדי שיחזרו על לימודם, וע"י חזרת הלימוד זוכים לזכרון בתורה, ולכן יש ענין לחזור על הלימוד בחנוכה כדי שיהיה קיום לתורה, היפך ממה שרצו היונים לשכחם תורתך וה' יתברך יאיר עינינו במאור תורתנו ונזכה שתתקיים בנו התורה.

תחילת החינוך וההתחדשות צריכה להיות בטרה

מן השאלות המפורסמות על חנוכה היא השאלה מה היה הצורך לקביעת יו"ט על מציאת פך השמן, הלא ידוע (יומא ו:)
 ד"טומאה הותרה בציבור" ואם כן בבית המקדש שמקום ציבור הוא, היו יכולים להדליק בשמן טמא ולא היו זקוקים כלל לנס, הרבה תירוצים נאמרו ע"כ. אך נביא את תירוצו של בעל החכמת שלמה זי"ע שיש בו גם מסר אדיר - מאחר שבחנוכה חינוכו את בית המקדש מחדש, אחרי שנטמא וחולל ע"י היוונים. לא שייך ההיתר של "טומאה הותרה בציבור" כי תחילת החינוך וההתחדשות צריכה להיות בטרה" (ברגל ימין...). רק כשהמקדש עומד על מכונו ונטמא הציבור, שייך להתיר להם מכח "טומאה הותרה בציבור". אבל כשמחילים דבר חדש זמן חדש צריך הוא להיות לכתחילה ללא שום פקפוק וחיפוש היתרים להכשירו...

מסופר על הרה"ק רבי אהרון מבעלזא זי"ע שנכח בסעודת בר מצוה. וכאשר סיים הבחור הבר מצוה לברך ברכת המזון על הכוס, הורה לו הרבי לשתות את "כל" הכוס, ולא יסתפק בשתיית "רובו". ונימוקו היתה: מאחר ועכשיו נעשה ל"בר חיוב", כדאי לו להיות מן המהדרין".

חנוכה הוא סגולה לבנים

כתב בספר הקדוש צבי לצדיק לכמוה"ר מבלאז'וב זיע"א בדרושים לחודש כסלו, שהמצווה האחרונה מכל ז' מצוות דרבנן היא נר חנוכה, והמצווה הראשונה היא פריה ורביה, והמצוות נעוצות וסמוכות סופן בתחילתן, ולכן המקיים מצות נר חנוכה זוכה למצוות פריה ורביה. והביא על זה רמז נפלא להדליק "נ"ר חנוכה" בחושבן פרי"ה ורבי"ה והנה אמרו ז"ל ג' שותפים באדם אב אם והקב"ה, והם כנגד רמ"ח אבריו דכורא, רנ"ב דנוק', ושם הוי"ה ב"ה, וביחד הם בחושבן כסל"ו טב"ת, ב' החודשים שאנו מדליקין בהם את הנרות ודו"ק.

וכתב הרי"ח טוב זיע"א בספרו בן יהודע על פי מ"ש רבינו האר"י ז"ל בשער הכוונות, כי בחנוכה עיקר התוספת וההארה למעלה הוא בשורש האשה ולא בשורש האיש, לכן יהיה לו בנים תלמידי חכמים שתשמח בהם האשה יותר מן

האיש, ככתוב בבן חכם (משלי כ"ג, כ"ה) "ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך" שהוסיף גילה לאם על השמחה, מה שאין כן באבא אמר שמחה בלבד, אבל האם שמחה וגילה.

וראיתי בעלים לתרופה של כה"ר כפיר שובלי נר"ו, שהביא דברי כה"ר לאנדמאן זיע"א בספרו הקדוש למודים בניסים, ח"פ נ"ר עולה לחשבון מש"ה יהוש"ע זקני"ם נביאי"ם אנש"י כנס"ת הגדול"ה, שהם המעבירים את התשוב"ע, נמצא שיש קשר של קיימא בן אמונה לבנים, ולכן המדקדק לעשות נר יפה זוכה לבנים תלמידי חכמים.

ועוד כתב הרב הנז' רמז לזה בשם כמוה"ר שי למורא, ח' פעמים חנוכה"ה עולה בני"ם תלמיד"י חכמי"ם, ונרמז בפסוק (תהילים קנ"ז פסוק ג') "הנה נחלת הוי"ה בנים שכר פרי הבטן" שכן נחלת הוי"ה בני"ם בחושבן נ"ר במילוי כזה נו"ן רי"ש, והמשך הפסוק שכ"ר פר"י הבט"ן בחושבן מצו"ת נ"ר חנוכה"ה.

ולאשר עיקר בנים זכרים מכח האשה כטעם אשה מזרעת תחלה יולדת זכר (ברכות ס). לזאת הקרבנות של הנשיאים שקורין בחנוכה היו כל הקרבנות יחד מספר רנ"ב, נגד רנ"ב אברים דנוקבא הכל בא לרמז דחנוכה מסוגל להשפיע בנים זכרים ולכן חנוכה בחושבן ט"ף סוד בנים וכן יש בפרשת הנשיאים ט"ף פסוקים להורות על הסגולה הנפלאה שנעשית ע"י הדלקת נר חנוכה (עי' חמרא טבא) והובא בשמו בספר כוחו דרשב"י להריא"ז מרגליות זיע"א.

ועוד נראה הטעם כי בתורה יש שמונה דרגין שהם: כשר ופסול, מותר ואסור, טהור וטמא, זכאי וחייב, ונר חנוכה הוא שמונה, לכך יהיה לו בנים תלמידי חכמים שעוסקין בתורה שיש בה שמונה דרגין.

ויובן עוד בס"ד ע"פ מש"כ הרי"ח הטוב בהקדמתו לפר' וישב שנה א', התורה נקראת אור דכתיב (שם ו' כ"ג) ותורה אור, ואור היא התיבה ה-כ"ה בתורה כי מן תיבת בראשית עד תיבת אור הוא כ"ה. גם בתורה כתיב שם (ה' י"ט) "אילת אהבים ויעלת חן", ולכך הרגיל בנר חנוכה יהיו לו בנים שזוכים לתורה שהיא מעלת חן ומשופעת אור, שהיא תיבה כ"ה וזה נרמז בצירוף חנוכה שהוא ח"ן וכ"ו ואות ה' שהיא השכינה הרי חנוכה ואז יזכה לאור התורה שהיא פנימיות התורה תורת הח"ן הוא ובניו.

ולכן צריך לעשות תשובה ולחנך את בנינו לתורה"ק ואז זוכים לקבל את האור שיוביל אותנו לגאולה שלמה ולביאת משיח צדקינו, משי"ח ר"ת מדליקים שמונת ימי חנוכה.

דרוש ב'

בענין מעלת ימי החנוכה

מצות הכת"ר

הנה מצות נר חנוכה היא מצות הכת"ר, בבחינת כת"ר אורות שהם תרי"ג מצוות מן התורה ועוד ז' מצוות דרבנן, סך הכל כת"ר מצות. המצוה האחרונה שציוו לנו חכמים היא מצות נר חנוכה, וא"כ מצות נר חנוכה היא המצוה המשלימה את הכת"ר, והיא כוללת את כולם, כי הכל הולך אחר החתום. וכידוע שבאור נר חנוכה יש בו גילוי של אור הגנוז, ובו מלוכש אור חכמת התורה והוא המאיר בכת"ר מצוות בבחינת "נר מצוה ותורה אור". ונראה לומר שחכמינו ז"ל נתנו לנו מצוה גדולה זו, שהיא המצוה האחרונה, כהכנה וחזוק לפני גלות אדום, שהיא גלות קשה וארוכה. ולכן אנו מדליקין אותה בפתח הבית שהוא מקום המעבר והיציאה, וגם מדליקין אותה בזמן בין השמשות, שהוא זמן המעבר, כדי שנקח עמנו מאור התורה המתגלה בנרות חנוכה, ונחזק את עצמנו בזמן הקשה - בחושך בו אנו נמצאים.

ולפי הסוד נודע כי ע"י הדלקת הנרות בחנוכה עושים יחוד גדול ונורא, הנקרא יחוד נ"ר, וכמ"ש, זהו הנ"ר שהכינו לנו חכמינו להאיר לנו בגלות הקשה והמרה, וע"י שנעשה היחוד הקדוש של הנ"ר נמשיך עלינו קדושה, להנצל מכל הפגעים העומדים בדרך.

ויהי מקץ שנתיים ימים

ונרמז ג"כ בפרשת מקץ, כי מקץ אותיות קמץ, קמץ הוא בכתר, פתח בחכמה, צירי בבניה, וכן על זה הסדר יש עשר נקודות כנגד עשר ספירות, וקמץ בכתר, וזה רמוז במקץ שנתיים שיש קץ לחושך.

ויהי מקץ - ר"ת וכל ישראל הנרות ידליקו. מצותם קודם צאת הכוכבים.

שנתיים - ר"ת שמאל נר תדליק ימין מזוזה, במצות נרות חנוכה ממתקים את הדינים כי ידוע שבברכת להדליק נר חנוכה, יש י"ג תיבות כנגד י"ג מכלין דרחמי, ואז מתרבים החסדים והרחמים, והדינים נמתקים ומשפיעים עליו טוב של בני חיי ומזוני, ונוכה לביאת המשיח, כי משי"ח ר"ת מזוזה ימין שמאל חנוכה, ור"ת מדליקין שמונת ימי חנוכה.

יש הרבה חושך בעולם, את החושך לא מגרשים במקלות, אלא מגרשים ע"י אור. הקב"ה אומר אני נתתי נרי בידכם שזוהי התורה, הנר שלכם בידי וזש"כ "נר ה' נשמת אדם", אם אתם תשמרו את נרי - התורה הקדושה, אני אשמור את נרכם - הנשמה שלכם. אם רוצים קץ מדליקים אורה שזוהי התורה הקדושה.

ימים - ר"ת יש מגרעין יש מוסיפים, דהיינו מחלוקת שמאי והלל, לרמוז על סור מרע למעט בתאוות ועשה טוב להוסיף בתורה ובקדושה.

קליפת מלכות יון היתה נגד מדת יוסף ולכן היוונים גזרו לבטל המילה בחינת יוסף

והביא לפניך מש"כ הרב הקדוש מראפשיץ זצ"ל בספרו "זרע קודש" ליל ה' ז"ל "והנה קליפת מלכות יון היתה בקליפה נגד מדת יוסף, כמו שכתב בספר מגלה עמוקות (ואתחנן, אופן רנב) ש"מלך יון" גימטריא "יוסף". ולכן היוונים גזרו לבטל המילה שהוא בחינת יוסף. כי רצו להגביר קליפת ערות הארץ, היפוך יוסף שגדר את עצמו מן הערוה ועמד בניסיון, הגם שהיה במצרים ערות הארץ שהיו כולם שטופי זימה.

א"כ לפי הרב מגלה עמוקות: הקליפה הגדולה של "מלך יון" וקליפת אנטיוכוס מתבטלת על ידי קדושת יוסף בגימטריא מל"ך יו"ן. וכן גי' אנטיוכוס.

וראיתי בספר "שבילי פנחס" שכתב לפי דברי המגלה עמוקות יש לומר שהיוונים השיגו בכוח טומאתם, כי יוסף בקדושתו מבטל אותם שכן יוסף בגימטריא מל"ך יו"ן, לכן גזרו על ישראל לכתוב על "קרן השור" - הוא יוסף הצדיק שנקרא שור, "שאינ להם חלק באלקי ישראל", כדי להפריד בכך את ישראל מקדושת יוסף, ככתוב (ויקרא יט-ב): "קדושים תהיו כי קדוש אני ה' אלקיכם".

וכן יוסף בגי' אייפון, המכשיר הטמא שמוריד את המשתמשים בו לשאול תחתית ר"ל וגם את הקליפה הזאת של ימינו צריך להכניע אותה בזכות יוסף הצדיק שגדר את עצמו ועמד בניסיון.

קדושת המצוה מבערת כל כוחות הטומאה

בגמרא שבת מובאות ב' מימרות של ר' תנחום, אחת, שגר חנוכה שהניחו למעלה מעשרים אמה פסולה, והשניה, "והבור ריק אין בו מים", אבל נחשים ועקרבים יש בו. ולכאורה מה הקשר בין ב' מימרות אלו? ובספרי חסידות הסבירו, כי ידוע שע"י נרות החנוכה יורדת השכינה הקדושה למטה בקליפות, ומבערת ושורפת כל כוחות הטומאה שנמצאים במקום הקלי' שזה רשות הרבים, ולכן כל יהודי יכול להנצל בחנוכה מהטומאה הגדולה שברשות הרבים. וע"פ זה יבואר מה שקשה, דלכאורה איזו הצלה עשה ראובן, והרי שם את יוסף בבור מלא נחשים ועקרבים, אלא ודאי, ראובן חשב שהקדושה של יוסף תבער כל המזיקים. וזהו שנרמז בנרות חנוכה, שקדושת המצוה מבערת כל כוחות הטומאה.

"להדליק נר חנוכה" - אור החנוכה הראשון

הנה נודע מה שכתב רבנו האר"י ז"ל שבכל שנה ושנה מתגלה ע"י מצות חנוכה אותו אור שהיה בפעם הראשונה כשטהרו החשמונאים את ביהמ"ק ומצאו פך שמן טהור חתום בחותמו של כהן גדול והיו ניסים ונפלאות, ונתקן בחי' ההוד, כן בכל שנה ושנה נעשה הדבר אותו דבר ממש בימים ההם בזמן הזה, וכן בכל חג ורגל. וזה הטעם שמברכים "להדליק נר חנוכה" הוא אור החנוכה הראשון הנודע באותה שנה שבאותו זמן שאנחנו מדליקין בביתנו נרות חנוכה מתגלה אור גדול, ונמשך שפע והארה מהאמא העליונה לשכינה הקדושה, והיא מבררת ניצוצי הקדושה בכח שם הקדוש נח"ל, ונתקן בחי' ההוד, ונמשך שפע גדול ואורות גדולים על עם ישראל.

שרפים עומדים ממעל ל"ו, בעת שמתחילים לומר הברכה על נרות חנוכה, יורדות לכל בית מחנות גדולות של מלאכים, ובכח נר חנוכה שורפים ומגרשים כל כוחות של עשו

ואיתא בספר הקדוש "קב ישר" על הפסוק (ישעיה ו, ב) "שרפים עומדים ממעל ל"ו", שהכוונה על ל"ו הנרות שמדלק כל איש בחנוכה. שבעת שמתחילים לומר הברכה על נרות חנוכה, יורדות לכל בית מחנות גדולות של מלאכים ושרפים שאין לנו השגה בקדושתם, והם שומעים הברכה ועונים אמן, ומסייעים לכל יהודי לקיים המצוה כרצונו יתברך, והם מאירים בקדושתם וטהרתם לכל הבית. וכן, כל הנשמות המגולגלות שבגלגול זה ובגלגולים הקודמים, נשמות אבותיו עד אדם הראשון, נשמות יוצאי הלציו העתידות לצאת ממנו עד ביאת המשיח, כולם באים לתוך הבית. ולפעמים יהודי מדליק בביתו ואין איש אתו שם, אבל הוא בבחינת כהן גדול, וביתו הוא קודש הקדשים, מלא מלאכים ושרפים, נשמות של צדיקים, בית מלא, וכולם נכנסים ומאירים בתוכו קדושה וטהרה, ומחנכים את הבית (חנוכה מלשון חינוך) על כל השנה כולה, שתהא השלהבת עולה מאליה, שבכל השנה כולה תהא השלהבת הנשמה בוערת כולו לה'. וכל יהודי אפילו הוא מוצב ארצה יכול לעלות על הסולם, ולהגיע לראשו מגיע השמימה, והמלאכים האלו עולים ויורדים בו, ובכח הלהבה של נר חנוכה, דוחים ומגרשים ושרפים את כל הכוחות של עשו שהתאספו חלילה בתוכו ובבית, וכל ה"קש" של עשו הכל נשרף ונדחה. וזוה מפרש את הפסוק "ושרפים עומדים ממעל ל"ו - הכוונה על ל"ו הנרות, שהשרפים והאופנים וחיות הקודש נמצאים אתנו בעת שמתעסקים ומדליקים הל"ו נרות. ואם אדם מכין את מחשבתו לפני שהולך להיטיב ולהדליק את הנרות לכך, שברגעים אלו מגיעים שרפים ומלאכים בכדי לסייעו ולטהרו, והם מתפלאים על זה - איך יהודי בעולם השפל הזה יכול לפעול ולהאיר בכל העולמות בלי השגה, בית מלא מלאכים ושרפים - זה מסייע בעדו להתכונן כדבעי ולהשתוקק ולרצות ולהתחנן שנוכה לעשות את ההכנה הראויה ולקיים המצוה בהתלהבות...

רוח הקודש

וכתוב בספרי החסידות מצות נר חנוכה נפלאה וגדולה לאין שיעור, ואילו היינו ראויים להשגת רוח הקודש, היינו משיגים על ידי מצוות הדלקת הנרות רוח הקודש.

השמן מרמז לתורה שמאירה את העולם

ובכ"ה בכסלו נכנסו ישראל לבית המקדש וחפשו שמן זית וך טהור, ולא מצאו, ונעשה להם נס ומצאו כד אחד קטן שמספיק ליום אחד ונעשה נס והספיק לשמונה ימים, וזה הנס הגדול שאנחנו מודים בכל שנה ושנה, והשמן הוא האור שמאיר את העולם - שזו התורה הקדושה.

אור הגנוז מאיר בחנוכה ובתורה הקדושה

ידוע מה שכתוב בספרים הקדושים, כי אור הגנוז בבריאת העולם האיר שלשים ושש שעות, ואח"כ גזזו הקב"ה לצדיקים לעתיד לבא, וגזזו בתורה הקדושה, שכל העוסק בתורה הקדושה, לפי הכוחות והמאמצים והחשק והקדושה שלומד את התורה, כך מתגלה אליו האור הגנוז בתורה, ולכן יש שלשים ושש מסכתות, כנגד שלשים ושש שעות שהאיר בהם אור הגנוז. וכן יש בחנוכה ל"ו נרות כנגדם.

וידוע שהעולם נברא בכ"ה באלול, שאז נברא האור הגנוז, ואז גזזו הקב"ה לצדיקים לעתיד לבא, שהוא עולם הבא, עולם הבינה, אימא עילאה, והוא דומה לטיפת האור שבמעיי אמא, שניכרת רק אחר ג' חדשים, שהוא זמן הכרת העובר, וכך גזזו הקב"ה את האור לצדיקים, ג' חדשים מכ"ה באלול עד כ"ה בכסלו, שאז ניכר הארת האור הגנוז שגזזו הקב"ה לצדיקים במעיי אמא עילאה, הנקראת לעתיד לבא, ואז מתחילה להתגלות הארת האור הגנוז בקומת השנה, בחנוכה, שהוא בחינת עלמא דאתי, בינה.

וזוה מובנים דברי הבעש"ט, כי מסירת הפתקין מתארכת עד חנוכה, כי עד חנוכה עדיין לא יוצאת הארת הימים הנוראים בגילוי, אלא רק בכ"ה בכסלו, שאז הוכר העובר במעיי הבינה, ולכן ימי החנוכה נקראים ימי בינה, כי בהם מאיר האור הגדול הגנוז לעתיד לבוא, הנקרא עלמא דאתי, וכן נקראים ימי בינה כנגד עולם הבינה עולם התשובה, שבו עדיין אפשר לחזור בתשובה, ולהטיב לכל השנה כולה, שבהם נגמרת הארת הבינה של הימים הנוראים.

במדרש ב"ר י"ב ו' אמר רבי יהודה ב"ר סימון אותה האורה הקדומה שנברא בה העולם, אדה"ר עמד והביט בה מסוף העולם ועד סופו, (והיה מתבונן בכל סודות הבריאה כולה לדעת ולהבין כל הסודות והאורות והפרצופים הצפונים בה). כיון שראה הקב"ה מעשי דור אנוש, ודור המבול, ודור הפלגה שהם מקולקלים, עמד וגזז מהם. כמ"ש "וימנע מרשעים אורם" וגזזו לצדיקים לעת"ל שנאמר "אמרו צדיק כי טוב" (וגזזו בתורה הקדושה כדי שמי שעוסק בתורה ובפרט בזוה"ק וסודות התורה

יהנה מן האור הזה ויבין וידע כל סודות התורה הקדושה וסודות הבריאה כולה עליונים ותחתונים) וכיון שראה הקב"ה האור שהוא גנוז לצדיקים, שמח שנאמר אור צדיקים ישמח, ופירושו האור הגנוז עצמו היה שמח מאוד ע"י שהצדיק נהנה מאורו.

רבי לוי בשם רבי נזירה אמר, ל"ו שעות שמששה אותה הארה לאדה"ר בג"ע, י"ב שעות של ער"ש, וי"ב שעות של ליל שבת, וי"ב שעות של יום שב"ק. ואור הגנוז של יום שבת היה גדול מאד יותר מיום הששי, כיון שחטא אדה"ר ביקש הקב"ה לגנוזו אלא שחלק הקב"ה כבוד לשבת ונעתר לבקשתה והחשיך אותו הלילה. שנאמר ויברך אלהים את יום השביעי ובמה ברכו באור.

והנה ע"י האור הגנוז היו עומדים כל מעשה שמים וארץ במדרגה גבוהה ונעלה מאוד ובפרט אדה"ר שהיה עומד ומביט ומשכיל באור הזה כל פלאי הבריאה. אך אחר שחטא נסתלק ונעלם האור הגנוז הגדול ונתגשמה כל הבריאה כולה, והאור הזה יחזור שוב בגאולה האחרונה, בב"א.

ובמתן תורה נתגלה אור זה לנו, וכוזהר מובא, כי כאשר נגאלנו ממצרים, הלכנו לאורו ארבעים שנה והיה האור מאיר לישראל ע"י משה רבנו ע"ה, שנאמר בו ותרא אותו כי טוב ופירש הוזה"ק שהוא אור הגנוז.

והנה לכל אחד יש כח להנות מהאור הזה ע"י עסקו בתורה ובמצוות, כמ"ש וירא אלהים את האור כי טוב. "את האור" גימ' תרי"ג שע"י תרי"ג מצוות אפשר לגלות את האור הגנוז.

והרב "גאון יעקב" כתב כי האור הגנוז נגנו באגדות שבתלמוד.

ובספרים הקדושים מובא שיש ל"ו מסכתות בש"ס ובהם גנוזים אותם ל"ו שעות שהיה מאיר בהם אור הגנוז, וכל מסכת ומסכת יש לה את השעה שכנגדה, ואדם העוסק בתורה, מאירה לו אותה שעה וממנה הוא מאיר ויודע סודות התורה וככל שהוא עמל יותר זוכה יותר.

אור שברא הקב"ה ביום ראשון היה אדה"ר צופה ומביט בו מסוף העולם ועד סופו. ובנפש החיים (שער א) ביאר כי הכוונה היא, שהיה צופה בכל המציאות מריש העולמות עד סוף עולם המעשה והיה מאיר ובה כאחד. ובמהרש"א פירש שהיה צופה בעין שכלו. אמנם בספר אפיקי ים [להגר"י חבר] כתב שבאמת כח האור בעצמו מפולש ומתפשט בכל העולם וכן כח הראות שבאדם הוא עצמו מתפשט עד סוף העולם, ורק כיון שהוא מלוכש בחומר העין ע"י הקרומיות והגידים הוא מצטמצם, והם מסך המבדיל נגד חוש הראות שאינו יכול להתפשט אלא עד גבול מסוים. וככה האור הראשון שהיה זך מאד, היה מפולש עד סוף העולם. ועיין בלשון רבנו חננאל וזה האור היה בו זיהור שצופין בו ומביטין באורו מסוף העולם ועד סופו.

גם ב"נפש החיים" (שער א' סו"פ א' בהגה"ה) כתב בשם הוזהר שהאור נגנו בתורה. ופירש המהרש"א שהוא האור הגנוז לצדיקים שיהיו זוכין לתענוג נפשי להנות מזיו השכינה ע"י התורה שנקראת אור, וכמש"כ "כי נר מצוה ותורה אור".

ובספרים מובא שהלומד תורה לשמה זוכה לאור הגנוז. ובבני יששכר (שבת ג ח) כתב שהעוסק בתורה לשמה מחדש בכל פעם חידושים מכח האור הגנוז.

כיון שראה האור שגנוז הקב"ה לצדיקים שמתו. ובמסילת ישירים (פ"א) מסביר טעם שמחת האור-שהואיל והעולם נברא לשימוש האדם, כשהאדם משתמש בו לעבודת הבורא, העולם עצמו מתעלה עמו. וכמו שמצינו באבנים שהניח יעקב למראשותיו (חולין צ"א): אמר רבי יצחק, מלמד שנתקבצו כולן למקום אחד והיתה כל אחת אומרת עלי ניח צדיק ראשו. וכמו שמצינו אצל הרשב"י זיע"א שהעולם התעלה והזדכך עמו עד שאפילו הצפורים היו מרחשין דברי תורה. ולכן כל אחד צריך להתחזק ולנצל את ימי האור הללו לתורה וירא"ש.

בימי חנוכה, זורח אור עליון וחזק מלעילא וצריך האיש החכם והנבון לנצל שעת הכושר זו

פירש האור החיים הקדוש (פרשת מקץ) את דברי יוסף לפרעה (בראשית מא, לד) "וחמש את ארץ מצרים", שישכיל לשמור את כל התבואה שבימי השבע עבור ימי הרעב, "שיעשה עמהם חסד, שכל התבואה שתהיה לפרעה - לא נשלח בה יד, אלא תהיה עומדת לפרנסתם למוכרה להם בשני הרעב", והכי נמי ברוחניות, תכלית האור בימים טובים היא כדי למלאות אסמיו עם אור הקדושה עבור כל ימות השנה.

והכי נמי בימי חנוכה, זורח אור עליון וחזק מלעילא וצריך האיש החכם והנבון לנצל שעת הכושר זו, ולהעמיס על שכמו כמה שיותר מאותו אור דקדושה, כדי שבימי החושך ברוחניות יהיה לו מהיכן להלהיב את לבבו מאור העליון, ולכן צריך חכמה ובינה יתירה.

סיפר הגאון בעל היחפץ חיים זצ"ל, שפעם היה עני ואביון שהלך ברגלו ממקום למקום ומעיר לעיר, ובלכתו בדרך עצרה לו כרכרה מפוארת והאיש שישב עליה שאל אותו לאן פניו מועדות, כאשר ענה לו מה שענה השיב האיש שאף הוא נוסע לשם והציע לו לעלות על עגלתו, שמח העני בהצעתו והודה לו מאד, וכך עברה עליהם הדרך בטוב ובנעימים כשזולת כמה דברי נימוסין לא דיברו ביניהם מאומה. והיה כאשר ירד העני מן העגלה נשאל על ידי העוברים ושבים איך זכה לעלות על עגלתו של המלך, תמה העני ואמר שלא ידע כלל שיושב עם המלך, ומיד התחיל להתאונן ולהתאבל על הזדמנות פז שנקרתה לידו ולא ניצלה כראוי, כי אילו היה יודע עם מי הוא יושב ביחידות היה מתחנן לפניו על נפשו ועל כמה דברים שהוא זקוק להם ביותר, אך את הנעשה אין להשיב. והנמשל מובן, שצריך האדם ללמוד ולדעת את גודל וקדושת היום טוב בטרם יתקדש החג, דאי לאו הכי יצטער לאחר מעשה על שלא ידע לנצל את הזמנים האלו כדבעי.

כף אחת עשרה זהב

בפסוק "כף אחת עשרה זהב מלאה קטורת" מרומזים הלכות חנוכה, להורות שמצות חנוכה כקטורת. **כ"ף** ר"ת פחות **כ'** (עשרים) היינו שמצותה למטה מעשרים אמה. **אח"ת** ר"ת אחת שמונה (אות ח' שמונה) תמנה, היינו שיתחיל מאחת עד שמונה כסברת בית הלל. **עשר"ה** ר"ת עד שתכלה רגל השוק, היינו חצי שעה לאחר צאת הכוכבים. **זה"ב** ר"ת זמנו בין השמשות, היינו לאחר השקיעה. **מלא"ה**, ר"ת מצותה להדליק אצל הפתח. **קטר"ת**, ר"ת קרוב טפח רוחב תדליק.

כ"ב אותיות התורה

וכ' בספה"ק כי בכ"ב אותיות התורה רמוזים כל הלכות חנוכה כסדר זה. **א'ב'ג'ד'ה'ו'ז'ח'.** גי' 36 כמנין הנרות שמדליקים בחנוכה, אות ט' רמז לתשעה טפחים שמצוה מן המובחר להניחה למטה מעשרה טפחים. **י'כ'ל'מ'נ'ס'ע'פ'.** ר"ת יוד כשר, למעלה מעשרים נר סוכה עירוב פסול. **צ'ק'ר'ש'ת'.** ר"ת צורך קדושה ראוי שמש תוסיף, או צדיקים קדושים רצחו שונאי תורה. וכל זה רמז שאותיות התורה הקדושה מאירים ומוהירים בימים הללו. וידוע שע"י כ"ב אותיות התורה אפשר לפעול פעולות גדולות, לכן כל אחד מאיתנו יתחזק בעסק התורה וינצל זמן יקר זה. ויזכה שימלא ה' כל משאלות ליבו.

זאת חנוכה

יש שלשה זמנים בשנה עת רצון

בשם הרה"ק ר' אלעזר מליזענסק כתבו, שיש שלשה זמנים בשנה שהם עת רצון להתפלל, הא' בעת סעודת מלוה מלכה, ב' ביום שמיני עצרת, והזמן הג' הוא בזאת חנוכה. והסביר הדבר בדרך משל למלך שבא לבקר בעיר אחת, ואף שתושבי העיר היו עניים אף על פי כן טרחו ועמלו להכין קבלת פנים וסעודה מפוארת כראוי וכנכון לכבוד המלך עד שלא היה ניכר גודל דחקם ומחסורם, אבל כשהגיע הזמן שהמלך עמד לעזבם וללכת לדרכו, אז נפלו לפניו והתאוננו על גורלם המר ועל גודל עניותם, והתחננו לפניו לחוס ולחמול עליהם וליתן להם די מחסורם ולספק צרכיהם. והנמשל הוא, שבשבתות השנה וכן בכל חגי ומועדי קדשינו כאשר המלך יתברך שמו מופיע אצלנו ביקרו, אנו מכבדין אותו ביקר וגדולה וכבוד ותפארת ואינו ניכר המחסור והלחץ והדחק השורר אצלנו, אבל כאשר מגיעה עת הפרידה במלוה מלכה וכן בשאר הזמנים שהם יום אחרון של חג כאשר עומד המלך להיפרד מאתנו, זהו זמן מסוגל להתפלל ולבקש על נפשינו, ולכן גם בזאת חנוכה שהיא יום האחרון של חנוכה זהו הזמן מסוגל להושע בכל מילי דמיטב.

הקב"ה מבקש מאתנו עכבו עמי עוד יום אחד נוסף על השבעה ימים, וביום 'זאת חנוכה' מתייחד קוב"ה עם כנסת ישראל

כתב השפת אמת (חנוכה תר"ם ד"ה אא"ז), שזאת חנוכה הוא כ"שמיני עצרת" דהנה אמרו חז"ל (הובא ברש"י ויקרא כג, לו) שנקרא "עצרת" כי 'עצרתי אתכם אצלי, כמלך שזימן את בניו לסעודה לכך וכך ימים, כיון שהגיע זמנו להפטר, אמר, בני בבקשה מכם עכבו עמי עוד יום אחד, קשה עלי פרידתכם', והרי בפרשת אמור הסמיכה תורה את חג הסוכות לציווי

הדלקת המנורה, דכתיב בתריה (ויקרא כג, ב) 'ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור', ובדרך רמז מביא ה'רוקח' (ריש הל' חנוכה) שלכן קבעו שמונת ימי חנוכה דומיא דחג הסוכות שאף הוא שמונת ימים, אמור מעתה, שזאת חנוכה דומה בטעמו לשמיני עצרת, ואם אמרו על שמיני עצרת בזוה"ק (ח"ג לב.) ובהוא חדוותא לא משתכחי במלכא אלא ישראל בלחודייהו (באותה שעת שמחה, לא נמצא אצל המלך כי אם בני ישראל עצמם), ומאן דיתיב עם מלכא, ונטל ליה בלחודיה, כל מה דבעי שאיל ויהיב ליה (והיושב עם המלך לבדו יקבל כל אשר ישאל מאתו), אף על זה היום נאמר כן - כל מאי דבעי שאיל ויהיב ליה. ידוע מה שכתב המהר"ל (נר מצוה ח"ב) שהנהגת העולם בחנוכה היא למעלה מדרך הטבע, דבנהגת הטבע מצוינו רק מספר שבע, כמו שבעה ימי שבתא ועוד, וכל הגבוה ממנין שבע הוא למעלה מדרך הטבע ומאחר דחנוכה הוא מספר שמונה, על כן כל השפעתו עלינו הוא - ניסים ונפלאות למעלה מדרך הטבע, ולפי זה אפשר לומר דחיבה יתירה נודעת לו לזאת חנוכה שהוא יום השמיני של חנוכה, ונמצא שאז הוא שמיני שבשמיני, המורה על כפילות ההנהגה למעלה מן הטבע, גבוה מעל גבוה.

ידוע בשם המקובלים - שבכל יום מימי חנוכה מתעוררת מדה אחרת משבחי הקב"ה שאומרים בברכת 'וצר אור' בתפילת שחרית 'פועל גבורות, עושה חדשות, בעל מלחמות, זורע צדקות, מצמיח ישועות, בורא רפואות, נורא תהלות, אדון הנפלאות', הרי שמונה, ובכל יום יש שפע אחר כפי הסדר שנמנה כאן, נמצא שבזאת חנוכה נשפעת המדה של אדון הנפלאות, היינו שהנהגת הפלאות והניסים נעשית כמו טבע ביום זה.

אך הקב"ה מבקש מאתנו עכבו עמי עוד יום אחד נוסף על השבעה ימים, וביום 'זאת חנוכה' מתייחד קוב"ה עם כנסת ישראל בינם לבין עצמם בייחוד עליון ונשגב, ואין המקטרגים והמשטינים רשאים להיות שם באותה שעה, וממילא ממלא קוב"ה לישראל כל משאלות לבם לטובה ולברכה.

ב"זאת" יכופר עון יעקב, היינו בזאת חנוכה שאנו קורין זאת חנוכת המזבח, עד אז הוא גמר כפרת עון יעקב

בספר בני בנימין כתב בשם הרב הצדיק הקדוש מוהר"ר דוד מדינוב זצוק"ל ששמע מכבוד מר אביו הגאון הקדוש מוהר"ר צבי אלימלך זלה"ה שאמר בשם צדיקים, כי מראש חודש אלול עד חנוכה מאירה ברקיע כעין תבנית אש בצורת יד הפשוטה לקבל אותם בעלי תשובה אשר מאיזו סיבה נדחו מלשוב בעשרת ימי תשובה, ומתקבלת תשובתם עד חנוכה. וסיים על זה הרה"צ מוהר"ר דוד הנ"ל זי"ע שלדעתו אין היד עוברת עד זאת חנוכה, וכתב בספר הנ"ל רמז לזה, מהכתוב (ישעי' כב) ב'זאת' יכופר עון יעקב, היינו בזאת חנוכה שאנו קורין זאת חנוכת המזבח, עד אז הוא גמר כפרת עון יעקב.

זאת חנוכה מסוגל להמשיך פרנסה

ידוע מה שהצדיקים אומרים שיש זמן מסוגל להמשיך פרנסה טובה לישראל והוא 'זאת חנוכה', וכמו כן בשמיני עצרת שהוא שמיני של חג מברכין על הגשם הרומז על גשמיות ופרנסה וכו', אמנם עיקרן של דברים, כי מצוינו בפסוק אחד כל השבע מדות, 'לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת' וגו' ונאמר שם 'העושר והכבוד מלפניך ואתה מושל בכל', הרי אשר אחר שבעת הימים מגיעה בחינת השמינית להמשיך העושר והכבוד, על כן ממשיכין ביום השמיני עשירות ופרנסה. ויש לרמז שתיבות 'זאת' מושל בכ"ל, עולה 'שמ'ן זי"ת ז"ך' רומז על היום השמיני של חנוכה שממשיכין עושר וכבוד על ידי הדלקת המנורה בשמן זית זך. ומרומז בתיבות 'זאת חנוכה' שהוא אותיות הו"א ז"ן חת"ך, כי הוא אל זן ומפרנס לכל, ואותיות חת"ך הוא שם הפרנסה כמרומז בס"ת הפ' 'פותח את ידיך', רומז להמשיך פרנסה ושפע בזה היום לכל ישראל אמן.

פקידת עקרות

איתא בבני יששכר, מרגלא בפומייהו דרבנן רבותינו כת הקודמים אשר בחנוכה יש מקום לעורר פקודת עקרים ועקרות כעין ראש השנה. הנה לדעתי עיקר הענין עיקר הסגולה ביום האחרון הנקרא בפי כל "זאת חנוכה", אשר כוונתו מן נוצ"ר עד ונק"ה מול עליון ומול תחתון, ובני חיי ומזוני לאו בזכות תליא מילתא אלא במזל תליא מילתא. ואף על פי כן יש לרמז על כל ימי חנוכה, כי מתתיהו בגימטריא ראש השנה.

אפשר למצוא רמז לסגולה זו (הנ"ל בבני יששכר) בפסוק (דברים ז, יד) "לא יהיה בך עקר ועקרה", והוא על פי מה שכתב בספר הנ"ל (מאמר ג אות לב) דהנה יש תרי"ג מצוות דאורייתא וז' מצוות דרבנן כמנין כת"ר, על כן יש תר"כ אותיות בעשרת הדברות, תרי"ג עד אשר לרעך, ותיבות 'אשר לרעך נגד ז' מצוות דרבנן, כל אות מורה על מצוה אחת כפי הסדר שנתקנו בזמן. והנה מצות חנוכה היא האחרונה בזמן, והיא המשלימה לכתר ונרמזת באותך של לרעך, יעו"ש. ומאחר שזכינו שאותך רומזת לחנוכה, בא הרמז לא יהיה בך-ך' עקר ועקרה, היינו על ידי מצות חנוכה שנרמז באותך יתעורר פקודתם לטובה.

גמר החתימה

שמעתי בשם הגאון הקדוש מהר"ש מקאמינקא זצ"ל, שבפסוק (במדבר יד, יט) 'סלח נא לעון העם הזה כגודל חסדך וכאשר נשאת' ראשי תיבות חנוכה. ונראה לומר המשך הדברים, על פי מה שכתבו בספרים כי גמר החותם הוא בחנוכה, ונעוץ סופו בתחילתו, תחילת החתימה היא ביום הכיפורים יחתמון שאז נאמר פסוק זה, על כן גם בסוף החתימה נרמז בזה ברמז חנוכה.

ובספר מגן אברהם מטריסק זיע"א כתב שהחותם הנ"ל נעשה בזאת חנוכה כדי שלעולם יצא בחודש טבת וראה זה פלא גמ"ר חתימ"ה טוב"ה במספר חוד"ש טב"ת. ועוד כתב שמנ"ת ימ"י חנוכ"ה אל"ו במספר השווה קר"ע ר"ע גז"ר דינ"ו.

וכתב בקונטרס היכל הקודש לר' שובלי כפיר הי"ו ח' פעמים חנוכ"ה גי' תשוב"ה שהוא החזרת הניצוצין למקומם כלשון הוזה"ק והתיקונים (כ"א דף מ"ג ע"ב ובדף ס' ע"א ותיקון ס"ד דף פ"ו ע"ב) ובתיקונים שבסוף זוהר חדש (ק"ט) וכתב המהר"ן זיע"א בליקוטי מהר"ן (ח"א תורה ל"ה) כי תשובה היא לשוב את הדבר למקום שנטל משם והוא בחינת זרקא המובא בזהר הקדוש דאזדריקת לאתר דאתנטיילת מתמן ומאן ההוא אתר הוא חכמה' כי חכמה היא שרש כל הדברים, כמו שכתוב (שם ק"ד ע"ב) "כלם בחכמה עשית" לכן צריך כל אחד לשמר את שכלו משכליות חיצוניות עכ"ל. ולענינו הוא ענין חנוכה שמן משחת קודש החכמה ונרמז בברכה להדליק נ"ר חנכ"ה עולה לחושבן מחיל"ה סליח"ה כפר"ה ובאופן אחר בחמש"ה ועשרי"ם בכסל"ו מספר מדוייק תשוב"ה שלימ"ה ודוק' ולדעתי הוא נרמז גם במאמר הז"ל הדלק"ה עוש"ה מצו"ה שעם התיבות הוא חושבן ל"ב נשב"ר ונדכ"ה.

ביום זה צריכים לקבל על עצמם שיעסקו בתורה תפלה וצדקה

וזה מה שנקרא יום זה בשם זאת חנוכה. שצריכים ישראל לקבל עליהם היום שיעסקו בתורה תפלה וצדקה שמרומז בזא"ת. ועל ידי זה נזכה שיהיה הגמר חתימה לטובה. זה מרומז בזאת חנוכה שעל ידי בחינה המרומז בזא"ת על ידי זאת חנוכה נוטריקון נגמר ונעשה כתיבה חתימה היום. וגם נוטריקון נכתב ונחתם חיים כל הימים וכל השעות וכל הזמנים וכל הברכות עם כל ישראל.

"ביום השמיני" - מוסב על 'זאת חנוכה', 'נשיא' - הוא יום מרום ונשא

אמר הרה"ק רבי דוד מטאלנא זי"ע "ביום השמיני" - מוסב על יום אחרון של חנוכה הנקראת 'זאת חנוכה', 'נשיא' - הוא יום מרום ונשא, "לבני מנשה" - לבנים שדדו שכחו מאביהם שבשטים, "גמליאל" - שכל אחד שאומר "גם לי אל", "בן - נחשב על זה לבנו של המקום ב"ה, "פדהצור" - ופודה כביכול את הקב"ה הנקרא "צור"...

הקשר בין ההפטרות לפרשה

ההפטרות מדברת על מנורת זהב שראה זכריה, וזה מעין הפרשה הפותחת בענין הטבת הנרות של מנורת הזהב.

תוכן ההפטרות

הנביא זכריה מתנבא על הגאולה האחרונה, שבאור העולם ישרה שכינתו בתוכנו והרבה מאומות העולם יתיהדו וה' ישכון בירושלים.

כמו כן ראה בנבואה את יהושע הכהן הגדול, שעומד לפני מלאך ה' והשטן מקטרג עליו על שלא מיחה בבניו שלקחו נשים נוכריות.

אך ה' גוער בשטן שמקטרג על יהושע שניצל מכבשן האש, כשנזרק עם נביאי השקר אחאב בן קוליה וצדקיהו בן מעשיהו ע"י נבוכדנצר.

ואז אומר ה' לעומדים לפניו שיסירו הבגדים הצואים מעל יהושע, דהיינו שבניו יגרשו את הנשים הנוכריות ואז ילבישו אותן מחלצות בגדים נאים, שהכהונה לא תסור ממנו. ואם ילך בדרכי ה' הרי גם בניו יזכו לכהונה.

אחר כך הנביא רואה במראה הנבואה מנורת זהב עם שני עצי זיתים מעל המנורה והזיתים נכתשים והשמן זב מאליו לתוך נרות המנורה, ובוה רמוז לו שכשם שבמנורה נעשה הכל לבד ללא טורח, כך המשיח הבא מזרע זרובבל יגאל את ישראל לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחו יתברך.
זכריה פרק ב' פסוק י"ד - פרק ד' פסוק ז'.

יְרֵנִי וְשִׂמְחֵי שִׁירֵי וְרַנְנֵי [א] וְשִׂמְחֵי בֵּית־צִיּוֹן [ב] כִּי הִנְנִי־בָא לִירוּשָׁלַיִם וְשִׂכַנְתִּי בְּתוֹכָךְ נְאֻם־יְהוָה: טו וְנִלְוֹ אוֹ יִתְחַבְרוּ (רש"י) גוֹלִים רַבִּים עִמָּי רַבִּים אֶל־יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא וְהָיוּ לִי לְעָם כִּי יִתְגִּיירוּ וְיִקְבְּלוּ עֲלֵיהֶם עוֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם וְשִׂכַנְתִּי וְאֶפִּילוּ הֲכִי אֲנִי אֲשֶׁרָה שְׂכִינִתִּי בְּתוֹכָךְ וַיִּדְעַתְּ כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלַחְתִּי אֵלָיְךָ לְהַתְּנַבְּאוֹת, לְבַשֵּׁר לָכֶם שֵׁשׁ תְּקוּהָ (מלבי"ם) וְשִׁלְעִתִּיד עֵינֶיךָ הַטּוֹבָה תִּהְיֶה עֲלֵיכֶם וְלֹא

עיונים והארות

חזי. **ומשום** הכי אמר 'יהי ה' אלהינו עמנו' עתה שנבנה בית המקדש, 'כאשר היה עם אבותינו' קודם שנבנה בית המקדש, שתשרה השכינה בצדיקים הגם שיש בית המקדש, ולא יורע כח הצדיקים. ונותן טעם 'להטות לבבנו אליו', דמועיל לירא את ה'. ובוה פירשו 'ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם' (שמות כה, ח), והרי הוא כמבואר, דמלבד השראת שכינה במקדש, עוד זאת 'ושכנתי בתוכם' כמאז ומקדם, עכ"ד הראשונים ז"ל.

וזה שכתוב 'רני ושמחי בת ציון' במה שנשארה שכינה בכותל מערבי, כי סימנא מילתא שיבנה בית המקדש, 'ושכנתי בתוכם' על הצדיקים, כמו שהבטיח הוא יתברך 'ושכנתי בתוכם', ועל זה נמי התפלל שלמה המלך ע"ה

רני ושמחי בת ציון וגו' - אפשר במה שכתבנו בכמה מקומות משם זוהר חדש (ח"א טו, א), דהגאולה העתידה תהיה בזכות התורה, כי היא בזכות משה רבינו ע"ה, והוא תבע יקרא דאורייתא. וזה שאמר 'רני' לרמוז לרנה של תורה, 'ושמחי' דהלימוד יהיה בשמחה גדולה, כי על ידי זה 'הנני בא ושכנתי בתוכם', וכן כתיב (איוב ב, יט) 'קומי רני בלילה' ותרגם עסוקי במשנה בליליא, ואמרו ז"ל (ויקרא רבה פרשה ז' אות ג') שבזכות המשניות תהיה הגאולה, דכתיב (הושע ח, י) 'גם יתנו בגוים עתה אקבצם' וזהו 'רני ושמחי' כמה דאמרן.

אי נמי אפשר 'רני ושמחי וגו'', במה שכתב זוהר הקדוש (ח"ב רמ, א) על פסוק (עמוס ה, ב) 'נפלה לא תוסיף קום' שהכונה 'לא תוסיף קום' מעצמה כשאר גליות, אלא הקדוש ברוך הוא בכבודו כביכול יבא להקימה, וזהו כבוד גדול. וזה שכתוב 'רני' על הגאולה עצמה, 'ושמחי' על הכבוד, 'כי הנני בא' להקימך ולא תקומי מעצמך כשאר גליות. ואפשר לרמוז 'ושמחי' אותיות משיחו, שיבא משיח צדקנו והוא גימטריא השט"ן, כי משיחו יבטלנו. (צוארי שלל אות ב')

א. באבן עזרא על מגילת איכה פרק ב' (פסוק ז) כ' רנה הרמת קול בשיר. ובתרגום יונתן (ישעיה נד,א) רני-שבחי.

ב. רני ושמחי בת ציון - 'רני ושמחי ב'ת ציון' ראשי תיבות צבור למפרע, רמז דאפילו כנישתא חדא דשבים בתשובה, יבא גואל, כמו שאמרו בזהר הקדוש, וזהו צבור, אז 'רני ושמחי בת ציון' ובא לציון גואל. ואפשר לומר כי הגאולה תלויה שנהיה ישראל באחדות, וכמו שכתבנו בעניותנו בדרושים בס"ד, כי חרבן בית שני היה בעבור שנאת חנם, ואיך אפשר שתהיה גאולה, כל זמן שיהיה שנאת חנם. ולכן 'רני ושמחי' לשון יחיד, שיהיו כל ישראל באחדות.

ואמרו ביומא (דף ע"א ע"א), 'אליכם אישים אקרא' (משלי ה, ד), אלו תלמידי חכמים, שדומים לנשים ועושים גבורה כאנשים. ופירש רש"י (שם ד"ה 'שדומין לנשים'), ענותנין ותשושי כח. ואפשר דלכן אמר 'רני ושמחי' לשון נקבה, לרמוז שהם ענותנין ובאחדות ותשושי כח מכמה הרפתקי של הגליות, וראוים לגאולה.

כי הנני בא - 'הנני' גימטריא ינון עם הכולל, שיבא משיח הנקרא ינון כמו שאמרו פרק חלק (סנהדרין צח, ב). (חומת אנך)

רני ושמחי בת ציון כי הנני בא ושכנתי בתוכם נאם ה' - אפשר לפרש במה שאמרו ז"ל (זהר ח"ב ה, ב) דהשכינה לא זזה מכותל מערבי כידוע, וזה אות לטובה דיגאלנו במהרה בימינו, וישיב את שבותנו כבראשונה. וידוע מה שפירשו כת הקודמין בתפלת שלמה המלך ע"ה 'יהי ה' אלהינו עמנו כאשר היה עם אבותינו אל יעזבנו ואל יטשנו. להטות לבבנו וגו' (מלכים א' ה, ז/נח), דעד שלא נבנה בית המקדש, השכינה שרויה בצדיקים, וכאשר נבנה הבית, התפלל שלמה כי כן יהיה דתשרה שכינה בצדיקים, הגם שבית המקדש מכוון לשבתו עולמים. והטעם שהשראת שכינה גורמת לירא אותו, דאף דאיהו לא חזי מזליה

על האומות (מ"ד): טז וְנַחֵל וינחיל ויוריש יְהוָה אֶת־נַחֲלַת [ג] יְהוּדָה לְהִיּוֹת חֶלְקוֹ לְעוֹלָם עַל אֲדַמַּת הַקֶּדֶשׁ [ולא ילכו יותר לגלות(מ"ד)] וּבַחֵר עוֹד בִּירוּשָׁלַם לְהַשְׁכִּין שָׁם שְׂכִינְתּוֹ וְהִינּוּ שִׁיקַח אֶת הַחֶלֶק הַזֶּה מִיְהוּדָה לְהִיּוֹת נַחֲלָתוֹ וְחֶלְקוֹ שֶׁלוֹ יִתְבַרֵךְ (מלבי"ם): יז הֵם שֶׁתִּקְוּ (רד"ק) כָּל בָּשָׂר שֶׁאֵר הַעֲכוּ"ם (רש"י) מִפְּנֵי יְהוָה [ד] כִּי יַעֲזוֹר כְּאִילוֹ יַעֲזֹר מִשְׁנָתוֹ מִפְּעוֹן קָדְשׁוֹ מֵהַשְׁמַיִם לַעֲשׂוֹת נִקְמָה בְּאוֹמוֹת כִּי עַד הֵנָּה הִחְרִישׁ לָהֶם (מ"ד):

ג. אֹמֵר הַנְּבִיא זְכַרְיָה וַיִּרְאֵנִי הַקֶּב"ה הִרְאָה לִי בַמְּרֹאָה הַנְּבוּאָה אֶת־יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל שֶׁהָיָה בְּזִמְנֵי תַחֲלִילַת בֵּית שְׁנֵי עֶמֶד לְפָנַי מִלְּאֲךָ יְהוָה שְׁדוּן אוֹתוֹ עַל מַעֲשָׂיו וְהַשְׁטָן הַמְּקַטְרֵג עֶמֶד עַל־יְמִינֹו כִּי הַמְּקַטְרֵג עֶמֶד מִצַּד שְׂמֹאל הַמְּלֹאךְ הַשּׁוֹפֵט וְלִצַּד יְמִין יְהוֹשׁוּעַ (מלבי"ם) לְשִׁטְנוֹ לְקַטְרֵג עָלָיו שֶׁלֹּא מִיַּחָּה בְּבָנָיו שֶׁנִּשְׂאוּ נְשִׁים נְכָרִיּוֹת (רש"י):

ב. וַיֹּאמֶר מִלְּאֲךָ יְהוָה (רד"ק) אֶל־הַשְׁטָן יַגְעַר יְהוָה בְּעַל הַרְחֲמִים (מלבי"ם) בְּךָ הַשְׁטָן וַיַּחְזוֹר וַיַּגְעַר יְהוָה בְּךָ הַבַּחֵר בִּירוּשָׁלַם הַקֶּב"ה הַבּוֹחֵר בִּירוּשָׁלַם יַגְעַר בְּךָ הֲלֹא זָנָה יְהוֹשׁוּעַ כִּהְיָה גָדוֹל זְכוּתוֹ גְּדוּלָּה שֶׁהָיָה הוּא כְּאוֹד [כַּעַז (מ"ז)] מִצַּל מַאֲשׁ שֶׁנִּיצַל מֵהַאֵשׁ וְלֹא נִשְׂרַף (רש"י), כִּי הוֹשִׁילָךְ בְּאֵשׁ עַל יְדֵי נְבוּכַדְנֶצַּר עִם אַחָב בֶּן קוֹלְיָה, וְצַדִּיקֵיהוּ נְבִיאֵי הַשֶּׁקֶר, וַיְהוֹשׁוּעַ נִיצַל מֵהַשְׂרִיפָה (רד"ק): ג. וַיְהוֹשֻׁעַ הָיָה לְבוּשׁ בְּגָדִים צוּאִים מְלוּכָכִים (מ"ז) כִּי בָנָיו נִשְׂאוּ נְשִׁים שְׂאִינִים הַגּוֹנוֹת לְכַהֲנָה וְלֹא מִיַּחָּה בָּהֶם (רש"י) וְאֶחָד מִבְּנֵי בָנָיו הָיָה חָתָן לְסַנְבַּלֵּט (אב"ע) וְעֶמֶד לְפָנַי הַמְּלֹאךְ [ה] שֶׁעָתָה דָן אוֹתוֹ עַל מַעֲשָׂיו: ד. וַיַּעַן הַמְּלֹאךְ שֶׁעֶמֶד יְהוֹשׁוּעַ לְפָנָיו וַיֹּאמֶר אֶל־הַמְּלָאכִים הָעֹמְדִים לְפָנָיו לֵאמֹר הֲסִירוּ הַבְּגָדִים הַצּוּאִים מֵעַלְיוֹ מִיְהוֹשׁוּעַ, כְּלוֹמֵר תַּפְרִישׁוּ אֶת בָּנָיו מֵהַנְּשִׁים הַנְּכָרִיּוֹת וְאִמְחוּלוּ לוֹ וַיֹּאמֶר הַמְּלֹאךְ אֵלָיו לִיְהוֹשׁוּעַ רְאֵה הֲעֵבַרְתִּי מֵעַלְיֶךָ עוֹנֶךָ שֶׁלֹּא מִחֵית בְּבִנְיָךְ וְהִלַּבֵּשׁ אֶתְךָ מִחֲלָצוֹת חַלְפוֹת וּבְגָדִים נְאִים, דִּהְיִינוּ שְׁעִיזִי יִתְגַּלוּ הַזְּכוּיּוֹת שֶׁלְךָ (רש"י) כִּי יִתְהַפְּכוּ לְךָ הַעוֹנוֹת לְזְכוּיּוֹת עַל יְדֵי הַתְּשׁוּבָה (ע"פ מלבי"ם): ה. וַאֲמַר אֲנִי זְכַרְיָה אֲמַרְתִּי לְמֹלָךְ יִשְׁמְנוּ צַנְיָה טָהוֹר מִצְנַפֵּת כְּהוֹנָה נְקִיָּה וְטוֹבָה עַל־רֵאשׁוֹ שֶׁל יְהוֹשׁוּעַ וְכך הָיָה וַיִּשְׁמְנוּ הַצַּנְיָה הַטָּהוֹר עַל־רֵאשׁוֹ שֶׁל יְהוֹשׁוּעַ וַיִּלְבְּשׁוּהוּ בְּגָדִים [ו] שֶׁל כְּהֵן גָּדוֹל (רד"ק, מלבי"ם) וּמִלְּאֲךָ יְהוָה עֶמֶד בְּכָל מִשַׁךְ הַזִּמְנֵן הַזֶּה (מ"ד): ו. וַיַּעַד וְהִתְרַדָּה מִלְּאֲךָ יְהוָה בִּיהוֹשֻׁעַ בַּעַת שֶׁהִלְבִּישׁ אוֹתוֹ בְּגָדֵי

עִוְנִים וְהֶאֱרֹת

ג. והרד"ק פירש דהקב"ה ינחל בישראל להיות חלקו ונחלתו על אדמת הקודש, ומה שכתב יהודה לאו דוקא אלא משום שהוא ראש ממלכות ישראל [וכן משמע מתרגום יונתן].

ד. הם כל בשר מפני ה', כי נעור ממעון קדשו - רבי פנחס בשם ר' חמש פעמים מקים דוד להקב"ה בספר ראשון של תהלים, קומה ה' הושיעני אלקי, קומה ה' באפך, קומה ה' אל נשא ירך, קומה ה' אל יעוז אנוש, קומה ה' קדמה פניו, אמר לו הקב"ה, דוד בני, אפילו אתה מקמיני אלף פעמים איני קם, אימתי אני קם לכשאראה עניים נשדדים ואביונים נאנקים, הדא הוא דכתבי

מ. ובמצורת דוד כתב, דכוונת הכתוב לומר דגם בשעה שעמד לפני המלאך עדיין היה מלובש בזה העוון כי עוד ישבו הנשים הנכריות תחת בניו ולא גרשו אותן.

ו. והמצורת דוד פירש וילבישוהו בגדים, היה נגלה זכויותיו.

לֵאמֹר: זָכָה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אִם-בְּדַרְכֵי תִלְךְ ^(מלבי"ם) כהן גדול (מלבי"ם) שתתנהג במידות של ה' להיות רחום וחנן (מלבי"ם), וזרעך ילכו בדרכי שתחנך אותם טוב (מ"ד) **וְאִם אֶת-מִשְׁמַרְתִּי** ואם את המצוות שצוית לשוברם **תִּשְׁמֹר וְתִקֵּים וְגַם-אֶתְהָ תִדְרִין** תשגיח ותשפוט את עבודת הבית ודיני הקרבנות **וְגַם תִּשְׁמֹר אֶת-חֻצְרֵי** חצרות המקדש לבל יבא טמא וערל **וְנָתַתִּי לָךְ מֵהַלְכִים [ז] בֵּין הָעַמֻּדִים הָאֵלֶּה** יצא לך מזרעך ענף לעתיד שישמש בבית המקדש השלישי והם יהיו כמו מלאכים קדושים וטהורים ויהיו הולכים בחייהם בין מלאכים נצחיים העומדים לפני ה' (מלבי"ם): **ח שְׁמַע-נָא יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל אֶתְהָ וְרַעֲיָךְ** חנניא מישאל ועזריה **הַיֹּשְׁבִים לְפָנֶיךָ [ח] כִּי-אֲנֹשִׁי מוֹפֵת הֵמָּה** כי ניצלו גם הם מכבשן האש, ומהראוי שדברי הנבואה יהיו גם להם (רש"י) **כִּי-הֲנִי מֵבִיא בְּאֶחָרִית הַיָּמִים אֶת-עֲבָדֶי צִמָּח** מלך המשיח (ת"י), [צמח גי' מנחם (אבי"ט)] [משיח ר"ת מנחם ש"ילה י'נן חזיקיה (הגר"א בקול אליהו על אגרות השי"ס-סנהדרין צח):] **ט כִּי הִנֵּה הָאֲבֵן** הראשונה שהונחה שיניחו ביסוד בית העתיד **אֲשֶׁר נָתַתִּי בֵּיד זְרוּבָבֶל מוֹכֵן וְעוֹמֵד לְפָנָי יְהוֹשֻׁעַ** שהוא ישים אותה (מלבי"ם) **עַל-אֲבֵן אַחַת שְׁבַעַת עֵינַיִם** כלומר יהיה בה הרבה שמירות מאת ה' על הבנין שהוא (רש"י) **[ט] הֲנִי מִפְתַּח פֶּתַח הַקִּבְיָה** בעצמו יחקוק ציורים יפים על האבנים ליפותם, כלומר שה' יתן כח ועזר על המלאכה ותהיה שמירה מעולה על הבנין **נָאִם יְהוָה צְבָאוֹת וּמִשְׁתֵּי וְהַסִּירוֹתֵי אֶת-עֵזֶן הָאָרֶץ-הַהִיא בַּיּוֹם אַחֵר** אסלח להם על כל העוונות הקודמים בפעם אחת כי אחדש בקרבם רוח נכון ולא יחטאו עוד (מ"ד): **י וְאִזּוּ בַּיּוֹם הַהוּא שְׂיוֹסֵד הַהִיכָל (אבי"ט) תוֹסֵד שְׁנָאת חִנָּם (אלשיך) נָאִם יְהוָה צְבָאוֹת** תשבנו ותשכנו לבטח (אבי"ט) ואז מרוב שלום שיהיה לכם (רד"ק) **תִּקְרְאוּ אִישׁ לְרַעְהוּ** להשתעשע תחת אהבתו יתברך (אלשיך) **אֶל-תַּחַת גִּפְּן וְאֶל-תַּחַת תְּאֲנָה** לשבת בצילה לאכול ולשמוח מרוב הטובה (מ"ד):

ד. א וַיֵּשֶׁב הַמְּלָאךְ הַדְּבָר בִּי וַיַּעֲרֵנִי מכיוון שהנביא לא הבין את המראה הקודם שיפתח פיתוחיה שבעה עיניים על כן נפל בשינה ובא המלאך שנית והעיר אותו **כ פֶּאִישׁ אֲשֶׁר-יַעֲזֹר מִשְׁנָתוֹ** והראה לי מראה אחר כדי שאבין את המראה הראשון (מלבי"ם): **ב וַיֹּאמֶר אֵלָי הַמְּלָאךְ מָה אֶתְהָ רָאָה [ז] בְּמִרְאֵה הַנְּבוּאָה וַאֲמַר רְאִיתִי**

עיונים והארות

הדא הוא דכתיב שמע נא יהושע הכהן הגדול אתה ורעיק היושבים לפניך כי אנשי מופת המה (סנהדרין צ"ג).
ט. בת"י, שבעא עינן חזיאן לה וכו', רש"י לשון עינים לשון מראות. והמלבי"ם פירש שיהושע חקק על האבן לשון דמות של שבעה עינים, עיי"ש.
י. ויאמר אלי מה אתה רואה, ואומר ראיתי והנה מנורת זהב כולה וגולה על ראשה ושבעה נרותיה עליה שבעה ושבעה

ז. ובת"י ורש"י - ונתתי לך מהלכים הכוונה שהוא עצמו יקום בתחיית המתים ואתן לך רגלין דמתהלכין בין השרפים האלה. וברד"ק - שזה רמז לנשמתו בהפרדה מהגוף.
ח. כי אנשי מופת המה - כי אנשי מופת המה. איזו אנשים שנעשה להם מופת, הוי אומר חנניה מישאל ועזריה, כיון שיצאו מכבשן האש עלו לארץ ישראל ונשאו להם נשים והולידו בנים ובנות ולמדו תורה לפני כהן גדול. ר' יהושע בן לוי אומר שינו את מקומם והלכו להם אצל יהושע בן יהוצדק ללמוד תורה,

והנה מנורת זהב פלה כל המנורה היתה זהב (מ"ד) וגלה ספל גדול עגול ובו שמן על-ראשה בראש קני המנורה ושבעה נרותיה עליה כעין הביזיון שנותן לתוכן שמן שבעה ושבעה מוצקות לכל נר ונר היו שבעה צינורות שבהם נמשך וניצוק השמן מן הגולה לנרות אשר על-ראשה [יא] (רש"י): ושנים זיתים עליה וראיתי עוד שני זיתים עומדים אצל המנורה (רש"י) אחד מימין הגלה הספל העגול ואחד על-שמאלה: ואען וארים קול ואמר אל המלאך הדבר בי לאמר מה אלה אדני מה באו לדמו (מ"ד): ואען המלאך הדבר בי ואמר אלי הלא ידעת מעצמך תשכיל לדעת מה הנה אלה ואמר לא אדני עדיין לא השכלתי לדעת ולהבין מה ענינם (מ"ד): ואען ואמר אלי לאמר זה דבר יהוה אל-זרפבל על מלך המשיח הבא מזרובבל לאמר שהמשיח ימשול על העכו"ם לא בחיל [ב] לא בגלל רוב חילו ולא בכח [ג] ולא בגלל עוצם וגודל כוחו פי אם-פרוהי אלא ימשול במ בלא טורח מלחמה כי אתן בלב העכו"ם להיות נכנעים לו (מ"ד) אומר יהוה צבאות: מי-אתה [ד] הר-הגדול [טו] שיהפך לפני זרפבל למישר והכוונה היא על העמים הגדולים והחזקים כמו גוג ומגוג שלא יוכלו

עיונים והארות

יב. לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי אמר ה' צבאות - מסופר על הגאון רבי דב בעריש ויינפלד מטשעבין זצ"ל, שטרח רבות על מנת לשחרר את בני הישיבות מן החובה להתגייס לצבא. והנה פעם בא אליו אחד מראשי הצבא ואמר לו שאין מנוס מלגייס את בני הישיבות, מחמת הסכנות האורבות למדינה. השיב לו הגאון מטשעבין במשל: עגלון הוביל את עגלתו העמוסה במשא כבד במעלה ההר. כשראה שהדרך קשה ותש כוחם של הסוסים ולא יכלו להמשיך לצעוד, החל לפרוק מעט מהמטען שבעגלה. אולם עדיין המטען היה כבד מאד והסוסים סירבו לזוז ממקומם. כיון שכך, החליט לפרוק חלק נוסף מן המטען, אך גם אז סרבו הסוסים להמשיך. לא התייאש העגלון והוסיף להשליך מעל עגלתו עוד צרור מהמטען, ועוד חבילה, עד אשר לא נותר בעגלה מאומה מן המטען, עד שהעגלה התרוקנה לגמרי. אולם עדיין הסוסים מסרבים לנוע. אך העגלון לא התייאש והתחיל לפרק את אופני הברזל של העגלה. אותם אופנים שהעגלה מתגלגלת ונוסעת על גביהם. כי חשב לתומו שאופני הברזל הכבדים מכבידים על העגלה.

והנמשל. אומר הגאון מטשעבין לאיש שיחו. גם אתם נוהגים כמנהגו של העגלון התמים. בזכות לימוד התורה של בחורי הישיבות יש קיום לעולם ואתם מנצחים במלחמות. ואם תגייסו את לומדי התורה לצבא, כאילו אתם מפרקים את האופנים שבזכותם נוסעת העגלה. ודע לך. סיים הגאון את דבריו, שבלי אותם אופנים, לא תוכל העגלה לנוע ממקומה כלל וכלל.

יג. ורש"י ורד"ק פירשו על בנין ביהמ"ק דכמו שראית מעשה המנורה נעשה מאליו בלא אדם עורך את הנרות ויוצק בהם את השמן, כך יעשה בנין הבית בלא כח אדם אלא ברוח האל יתברך וברצונו. [אלא דרש"י פירש את כל הענין בבית שני ואנחנו פירשנו ע"פ שאר מפרשים דאיירי בבנין בית שלישי].

יד. רש"י ושאר מפרשים פירשוהו בענין אחר ע"ש.

טו. מי אתה הר הגדול לפני זרובבל למישור, והוציא את האבן

מוצקות לנרות אשר על ראשה - והנה מנורת זהב כלה. אלו ישראל, שנאמר כלך יפה רעיתי. וגלה על ראשה, למענכם שלחתי בבליה, דבר אחר וגלה על ראשה, ויעבור מלכם לפניהם. ושבעה נרותיה עליה, היא זכות שבת שישאל משמרים אחד לשבעה ימים. שבעה ושבעה מוצקות, שבעה כנגד שבעת ימי בראשית חצבה עמודיה שבעה, ושבעה כנגד האבות עד משה. דבר אחר כנגד שבע מצות האמורות בתורה, תרומות, ומעשרות, שמיטין, ויובלות, מילה, וכבוד אב ואם, ותלמוד תורה כנגד כולם, הרי שלשה פעמים יש כאן שבעה נרותיה, שבעה ושבעה מוצקות הרי כ"א, ושבעה פעמים שבעה הרי מ"ט וכ"א כנגד שבעים זקנים. ושנים זיתים עליה, אלו שני המשיחים, אחד משוח מלחמה ואחד משוח למלך על ישראל (פסיקתא).

וגולה על ראשה - על ראשה יש מעין שהוא ספל גדול שממנו ימשך מעין השמן אל קני המנורה, ולכל נר יש שבעה מוצקות. צינורות שהשמן זב בהם מן הגולה אל הנר. והנה המנורה רומזת על אור ה' המאיר לעולם כולו בכבודו, ובעת שיזרח כבוד ה' והלכו כולם לאורו. וראה את המנורה שהיא כולה בשלימות, והיא כולה זהב, שכבוד ה' יתגלה בהוד והדר לכבוד ולתפארת. וראה גולה על ראשה, הוא המעין העליון, שמשם יריק ברכת ה' ושפעו אל שבעת הנרות, ששבעת הנרות אשר במנורה הם שבעת המדות העליונות אשר באצילות האלקות, שבהם ינהיג את העולם, ודרך המדות ישגיח וישפיע ויריק השמן הטוב. והשמן יורד לכל נר דרך שבעה צינורות, כי כל אחד מן המדות כלול מכולם, אם לחד אם לשבט אם לרחמים. והראה לו בזה שלעתיד לא תמשול המערכת שהם גם כן מנורה בשבעה נרות, שהם שבעה כוכבי לכת, כי מנורה זאת אינה של זהב, כי היא פחותה במדרגתה. (מלבי"ם).

יא. וב' רש"י (פסוק ג) שהנרות מ"ט היו רמז לאור שלעתיד לבא אור החמה יהיה שבעתיים כאור של שבעת הימים ארבעים ותשע על אור של יום בראשית עכ"ל.

לעמוד לפני מלך המשיח! והוציא את האבן הראשה [פז] ואז מלך המשיח יוציא אבן טובה וחשובה ויניחה ביסוד בנין בית שלישי **תְּשֻׂאוֹת** כולם יאמרו בקול גדול קול הומיה **תֵּן חֵן לָהּ** יש לה לאבן זו חן וחשיבות מיוחדת (מ"ד):

שאלות ברש"י על הפרשה

- א. והוא נער את בני בלהה - מדוע דווקא עם אלה?
תשובה.....
- ב. הסבר: נלכה דותינה.
תשובה.....
- ג. הסבר: נכאת. צרי. לט.
תשובה.....
- ד. הסבר: וכסינו את דמו.
תשובה.....
- ה. וימשכו ויעלו את יוסף - מי העלהו?
תשובה.....
- ו. הסבר: ואני אנא אני בא.
תשובה.....
- ז. וימאן להתנחם - מדוע?
תשובה.....
- ח. הסבר: כי ארד אל בני אבל שאולה.
תשובה.....
- ט. הסבר: בת איש כנעני.
תשובה.....
- י. הסבר: והיה בכזיב בלדתה אותו.
תשובה.....
- י"א. הסבר: בפתח עינים.
תשובה.....
- י"ב. הסבר: ותתעלף.
תשובה.....

עיונים והארות

ויהושע כהן גדול ובנו יסוד בית המקדש והמזבח. לאחר כמה חדשים כתבו האומות לכורש לבטל בנית הבנין וכך עשה. והיה בטל י"ח שנה עד שנה שניה של דריוש מלך מדי (בן אסתר המלכה) שאז שוב התחילו לבנות על פי נבואת חגי וזכריה בעת שיסדו בנין הבית ע"י זרובבל והכינו את האבן הראשה, היינו את האבן פינה שמניחים ראשונה ביסוד הבנין, מסר זרובבל את האבן ליהושע שהוא יניח אותו ביסוד באשר הוא כהן לאל עליון. יהושע חקק על האבן דמות של שבעה עינים, לרמז בזה לשמירות רבות מאת המקום ב"ה על הבנין ההוא. [והיינו לפי רש"י שפירש דהענין כאן איירי בבנין בית שני].

הראשה תשואות חן חן לה. מי אתה הר הגדול. זה מלך המשיח, ולמה קורא אותו הר הגדול, שהוא גדול מן האבות, שנאמר הנה ישכיל עבדי ירום ונשא וגבה מאד, ירום מן אברהם, שאמר "הרימותי ידי אל ה'", ונשא מן משה, שנאמר בו "שאהו בחיקך", וגבה ממלאכי השרת, שכתוב בהם "וגביהן וגובה להם ויראה להם". ממני הוא יוצא, מדוד. והוציא את האבן הראשה, זו אבן של יעקב, שנאמר "וישכם יעקב בבקר ויקח את האבן" (תנחומא).

טז. כי הנה האבן - בשנה ראשונה למלכות כורש מלך פרס (שהיה ע' שנה מגלות בבל) כורש נתן רשות ליהודי בבל לבנות את בית המקדש השני בירושלים ועלו עם רב עם זרובבל

י"ג. הסבר: הכר נא.

.....תשובה.

י"ד. הסבר: ולא יסף עוד לדעתה.

.....תשובה.

ט"ו. מדוע פה נאמר ויהי בלדתה ואצל רבקה כתוב וימלאו ימיה ללדת?

.....תשובה.

ט"ז. כאן כתוב והנה תאומים בכטנה ושם תומים - מדוע?

.....תשובה.

י"ז. הסבר: ויתן יד.

.....תשובה.

י"ח. הסבר: ויהי כהיום הזה.

.....תשובה.